REMY DE GOURMONT

Fizica dragostei

eseu asupra instinctului sexual

erOtikos

Remy de Gourmont

Fizica dragostei

eseu asupra instinctului sexual

Traducere din limba franceză

ANI PIŢU

Prefaţă de

ROLAND PURNAL

Editura NEMIRA
2010

NEMIRA
plăcerea lecturii

Remy de Gourmon

Fizica dragostei

Remy de Gourmont

Physique de l’amour. Essai sur l’instinct sexual

© Nemira, 2010

Lector: ECATERINA DERZSI

Tehnoredactor: ALEXANDRU CSUKOR

Copertă: DANA MOROIU, CORNELIU ALEXANDRESCU

ISBN ePub: 978-606-579-160-2

ISBN print: 978-606-579-133-6

Orice reproducere, totală sau parţială, a acestei lucrări,

fără acordul scris al editorului, este strict interzisă

şi se pedepseşte conform Legii dreptului de autor.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

REMY DE GOURMONT s-a născut la Bazoches-au-Houlme, la 4 aprilie 1858, sub domnia lui Napoleon al III-lea, într-o familie de mici nobili şi meşteri tipografi. A studiat la Countances şi la Caen. Din 1894 s-a stabilit la Paris, lucrând pentru Biblioteca Naţională. E însă nevoit să o părăsească în 1891, ca urmare a unui articol considerat scandalos de mediile naţionaliste. La doar douăzeci şi şase de ani a fost atins de lupus facial, fiind silit să-şi petreacă restul zilelor izolat. A murit la 17 septembrie 1915, la Paris.

Figură majoră şi puţin cunoscută a simbolismului literar, el a fost şi unul dintre cele mai fine spirite ale timpului său, romancier, poet, filolog, critic şi filosof. Opera sa poetică numără volume ca *Oraisons mauvaises* (1900), *Simone, poème champêtre* (1901), *Divertissements* (1912). Dintre romane putem aminti: *Merlette* (1886), *Une nuit au Luxembourg* (1906) sau *Coeur virginal* (1907). *Lilith* (1892) şi *Théodat* (1893) sunt două dintre piesele sale de teatru. Nu trebuie uitate nici contribuţiile sale la afirmarea simbolismului, portretele, glosele şi documentele despre scriitorii mişcării, adunate în volumele *Proses moroses* (1894), *Histoires magiques* (1894), *Le Pèlerin du silence* (1896) ori *Le Livre des Masques* (1896–1898). Dar Remy de Gourmont rămâne înainte de toate un încântător eseist prin lucrări ca *Le Latin mystique* (1892), *Esthétique de la langue française* (1899), *La Culture des idées* (1900), *Le Problème du style* (1902), *Le chemin de velours* (1902), *Promenades Littéraires* (1904–1927), *Promenades philosophiques* (1905-1909) etc.

Domnului Alexandru George,
gourmontian neîntrecut de nimeni pe
meleagurile noastre, lui i se dedică
prezenta versiune a opului francez.

Traducătoarea

VIAŢA ŞI OPERELE LUI REMY DE GOURMONT

Născut la Bazoches-au-Houlme, la 4 aprilie 1858, sub domnia lui Napoleon al III-lea, auctorul nostru se va fi stins din viaţă, la Paris, la 17 septembrie 1915. Se trăgea dintr-o familie de mici nobili şi meşteri tipografi ai veacului al şaptesprezecelea. Studiile medii şi le face la Countances, iar pe cele superioare, la Caen. Din 1894 se stabileşte în capitala Hexagoneriei şi îşi găseşte de îndată slujbă la Biblioteca Naţională. E însă nevoit să o părăsească în 1891, după ce scrie un articol, considerat scandalos de mediile naţionaliste, despre „jucăreaua patriotistică", articol publicat în *Mercure de France,* revistă printre ai cărei fondatori se număra în 1890. La vârsta de douăzeci şi şase de ani e atins de un lupus facial, ce-l sileşte să-şi petreacă zilele izolat, adică la domiciliu, până la finea existenţei. Drept care, se înţelege, viaţa sa îi confundabilă cu opera, multiplă. Om cu gust, amant al curiozităţilor, cu o puternică înclinaţie pentru erotism, va fi fost mai întâi poet, romancier şi dramaturg. Productele sale poetice cuprind tomurile *Les Oraisons mauvaises* (1900), *Simone* (1901), *Les Divertissements* (1912). Dintre romane merită convocate *Merlette* (1886), *Une nuit au Luxembourg* (1906) şi *Coeur virginal.* Teatrul său cuprinde poeme dramatice în proză precum *Lilith* (1892) şi *Théodat* (1893). Nu trebuie uitate nici ale sale contribuţii la afirmarea simbolismului, portretele, glosele şi documentele despre scriitorii mişcării în cestiune, adunate în volumele: *Proses moroses* (1894), *Histoires magiques* (1894), *Le Pèlerin du silence* (1896) ori *Le Livre des Masques* (1896–1898). Dar Remy de Gourmont rămâne înainte de toate un încântător

eseist cu: *Le Latin mystique* (1892), *Esthétique de la langue française* (1899), *La Culture des idées* (1900), *Le Problème du style* (1902), *Le chemin de velours* (1902), *La Physique de l'amour* (1903), *Promenades Littéraires* (1904–1927), *Promenades philosophiques* (1905–1909) etc. Avu şi activitate epistolară intensă. A se vedea numai cât de apetisante sunt pentru esteţi sau erotologi *Les Lettres d'un Satyre* (1913), *Les Lettres à Sixtine* (1921) şi *Les Lettres à l'Amazone* (1914).

Alumn al lui Epicur, Bayle, Renan şi Nietzsche, auctorul nostru nu crede, da, decât în adevărurile parţiale. Pesimismul, ca şi gustul pentru anarhism, îl incită să atace orice idee prin latura ei cea mai singulară. Ades îşi abandonează firul principal şi, ispitit de Duduia Erudiţie, rătăceşte printre amănunte. I se datorează totuşi multe descoperiri în domeniul criticii literare ori în cel al esteticii. E, bunăoară, printre primii care s-au pronunţat favorabil, în *Le Livre des Masques,* despre scriitura lui Lautréamont.

Întemeietor, colaborator şi regent al faimosului *Mercure de France,* fu poate cel mai prestigios critic al grupului simbolist. La editura acelei reviste îşi va fi publicat şi majoritatea cărţilor. Exegetul său cel mai competinte în spaţiul moldovalah rămâne, până la noi ordine, Alexandru George, carele a transpus şi prefaţat o culegere de texte gourmontiene în 1975, la Editura Univers, în colecţia „Eseuri", sub intitulanţa *Eseuri.*

ROLAND PURNAL

1
MATERIA UNEI IDEI

Psihologia generală a dragostei. – Dragostea după legile naturii. – Selecţia sexuală. – Locul omului în natură. – Identitatea dintre psihologia umană şi psihologia animală. – Caracterul animal al dragostei.

Această carte, care nu e decât un eseu, pentru că materia ideii sale este imensă, reprezintă totuşi o ambiţie: am vrea să mărim psihologia generală a dragostei, să o facem să înceapă chiar cu începutul activităţii masculului şi femelei, să situăm viaţa sexuală a omului în planul unic al sexualităţii universale.

Fără îndoială, unii moralişti au pretins că vorbesc despre dragoste după legile naturii. Dar ei ignorau profund chiar aceste legi. Aşa se petrec lucrurile cu o carte care, deşi atinsă de ideologie, rămâne totuşi tot ce s-a scris mai îndrăzneţ despre un subiect pe care, tocmai pentru că este esenţial, nu-l poate banaliza. Dacă Sénancour ar fi fost la curent cu ştiinţa vremii sale, dacă i-ar fi citit măcar pe Réaumur şi pe Bonnet, pe Buffon şi pe Lamarck, dacă ar fi îndrăznit să integreze una în cealaltă ideea omului şi aceea a animalului, ar fi putut, fiind un spirit fără prejudecăţi ireductibile, să ordoneze o operă care s-ar citi încă. Momentul ar fi fost fericit. Începeau să fie cunoscute obiceiurile exacte ale animalelor; Bonnet stabilise apropieri îndrăzneţe între lumea animală şi lumea vegetală; esenţialul fiziologiei era găsit; ştiinţa vieţii era clară, fiind scurtă; se putea încerca o teorie a unităţii psihologice în seria animală.

Pentru secolul următor, o asemenea operă ar fi evitat o mulţime de prostii. Ne-am fi obişnuit să considerăm dragostea umană doar ca una dintre formele nenumărate, şi poate nu cea mai curioasă, pe care le îmbracă instinctul universal al reproducerii, iar anomaliile ei aparente ar fi găsit o explicaţie normală în înseşi extravaganţele naturii. A venit Darwin şi a inaugurat o metodă utilă, dar vederile lui sunt prea sistematice, ţelul lui prea explicativ, scara lui a fiinţelor, cu omul în vârf, ca sumă a efortului universal, de o simplitate prea teologică. Omul nu este culmea naturii; el este în natură, este una din unităţile vieţii şi nimic mai mult. El este produsul unei evoluţii parţiale şi nu produsul evoluţiei totale; ramura pe care înfloreşte el pleacă, precum mii de alte ramuri, de pe un trunchi comun. De altfel, Darwin, supus pudibonderiei religioase a rasei sale, a neglijat aproape în întregime faptele sexuale, iar asta face de neînţeles teoria lui despre selecţia sexuală ca principiu al schimbării. Dar, chiar de ar fi făcut mai mult caz de mecanismul dragostei, concluziile lui, poate mai logice, n-ar fi fost mai puţin inexacte, căci, dacă selecţia sexuală are un scop, el nu poate fi decât conservator. Fecundarea este o reintegrare într-un element unic a unor elemente diferenţiate; este o întoarcere perpetuă la unitate.

Nu e de mare interes să considerăm actele umane drept fructe ale evoluţiei, deoarece la ramuri animale atât de clar separate, atât de îndepărtate cum sunt insectele şi mamiferele, găsim acte sexuale şi obiceiuri sexuale asemănătoare în mod sensibil, dacă nu identice în numeroase puncte. Insecte şi mamifere, dacă au un strămoş comun, nu altul decât picătura primordială, ce multe posibilităţi diferite trebuia să conţină aceasta în contururile ei amorfe ca să se realizeze, ici într-o albină, colo într-o girafă! Evoluţia care ajunge la rezultate atât de diferite nu mai are decât valoarea unei idei metafizice;

psihologia nu va culege de-aici aproape niciun fapt valabil.

Trebuie deci lăsată deoparte vechea scară căreia evoluţionişti îi urcă atât de penibil treptele. Să ne imaginăm, metaforic, un centru al vieţii de unde se împrăştie multiple vieţi divergente, fără să ţinem cont, odată trecută prima etapă unicelulară, de subordonările ipotetice. Nu vrem – dimpotrivă – să negăm nici evoluţia generală, nici evoluţiile particulare; dar genealogiile sunt prea nesigure şi firul care le leagă se rupe prea des; care este, de exemplu, originea păsărilor, aceste organisme care par în acelaşi timp în progres şi în regres faţă de mamifere? Până la urmă, vom considera diferitele mecanisme ale dragostei la toate fiinţele dioice ca fiind paralele şi contemporane.

Omul se va găsi deci situat în mulţime, pe locul indistinct care îi aparţine, alături de maimuţe, rozătoare şi lilieci. Psihologic vorbind, va trebui comparat foarte adesea cu insectele, această altă minunată înflorire a vieţii. Ce clar e totul atunci, ce mai de lumini vin din toate părţile! Cochetăria femeii, fuga ei din faţa masculului, reîntoarcerea, jocul de da şi nu, atitudinea nesigură care i se pare atât de crudă îndrăgostitului nu e deci ceva specific femelei omului? Nicidecum. Célimène e făcută din toate speciile şi din cele mai eteroclite: e păianjen şi e cârtiţă; e vrăbiuţă şi e cantaridă; e greiere şi e şarpe. Un celebru autor dramatic, într-o piesă intitulată, cred, *Fata sălbatică* reprezenta dragostea feminină ca fiind în mod natural agresivă. E o greşeală. Femela atacată de mascul se gândeşte mereu cum să scape, ea nu atacă niciodată, cu excepţia câtorva specii care par foarte vechi şi care s-au perpetuat poate până în zilele noastre doar prin nişte miracole de echilibru. Mai mult, trebuie ţinut cont de faptul că, atunci când vedem femela agresivă, aceasta este a doua sau a patra fază a jocului, şi nu prima. Femela doarme până în momentul când o trezeşte masculul; atunci

ea cedează, se joacă sau fuge. Sfielnica fecioară în faţa bărbatului e de o pudoare tare modestă dacă o comparăm cu fuga înnebunită a tinerei cârtiţe!

Dar acesta nu e decât un fapt printre altele mii. Nu există niciun mod de a reacţiona instinctiv al omului care să nu se regăsească în vreo specie animală; şi asta e uşor de înţeles, deoarece omul este un animal, supus aceloraşi instincte esenţiale care guvernează întreaga animalitate, pentru că pretutindeni este aceeaşi materie, care însufleţeşte aceeaşi dorinţă: a trăi, a perpetua viaţa. Superioritatea omului constă în diversitatea imensă a aptitudinilor sale. Atunci când animalele sunt constrânse la o serie de gesturi mereu identice, omul îşi variază mimica la infinit; totuşi şi scopul, şi rezultatul sunt aceleaşi: copulaţia, fecundarea, ouatul.

Din diversitatea aptitudinilor umane, din puterea pe care o posedă omul de a ajunge printr-o mulţime de căi diferite la capătul necesar al activităţii sale sau de a eluda acest capăt şi de a sinucide specia al cărei viitor îl poartă în el, se naşte credinţa în libertate. E o iluzie pe care e greu să n-o ai şi o idee care trebuie îndepărtată dacă vrem să gândim într-un mod care să nu fie cu totul nerezonabil; dar e sigur că, de fapt, multitudinea activităţilor posibile echivalează aproape cu libertatea. Fără îndoială, motivul cel mai puternic triumfă; dar cel mai puternic de azi va fi cel mai slab mâine; de aici, o varietate a comportamentelor umane care simulează libertatea şi, practic, are efecte aproape identice. Liberul-arbitru nu e altceva decât capacitatea de a fi determinat succesiv de un număr foarte mare de motive şi foarte diferite. Îndată ce alegerea este posibilă, există libertate, deşi actul ales e riguros determinat şi e imposibil să nu fi avut deja loc. Animalele au o mai mică libertate, cu atât mai restrânsă cu cât aptitudinile lor sunt mai limitate; dar, din moment ce există viaţă, există libertate. Distincţia, din acest

punct de vedere, între om şi animale, e de cantitate, nu de calitate. Nu trebuie să ne lăsăm păcăliţi de distincţia scolastică între instinct şi inteligenţă: omul este la fel de mult încărcat cu instincte ca şi insecta cea mai evident instinctivă; omul li se supune prin metode mai diverse, asta-i tot.

Dacă e clar că omul e un animal, apoi e la fel de clar că e un animal de o extremă complexitate. Se regăsesc în el majoritatea aptitudinilor animalelor, la stadiul de unitate. Nu există deci niciun obicei, nicio virtute, niciun viciu (pentru ca să folosim cuvinte obişnuite) care să nu fi fost deja constatate la vreo insectă, pasăre sau la vreun alt mamifer: monogamia, adulterul şi consecinţa lui; poligamia, poliandria; lascivitatea, lenea, acţiunea, cruzimea, curajul, devotamentul, toate acestea le au şi animalele, dar atunci asta califică specia în ansamblul ei. La stadiul de diferenţiere la care au ajuns indivizii speciilor umane superioare şi cultivate, fiecare individ formează desigur o varietate separată, pe care o defineşte ceea ce numim cu un cuvânt abstract caracterul. Această diferenţiere individuală, foarte marcată la umanitate, este mai mică la celelalte specii animale. Observăm totuşi caractere foarte diferite la câini, cai, şi chiar la păsări din aceeaşi rasă. E foarte probabil că albinele nu au toate acelaşi caracter, deoarece nu toate sunt la fel de prompte, de pildă, în a se folosi de acul lor, în împrejurări asemănătoare. Aici, între om şi fraţii lui în viaţă şi în sensibilitate deosebirea nu e decât de scară.

Solidaritatea, vană ideologie, dacă o restrângem la speciile umane! Nu e deloc o prăpastie între om şi animal; cele două domenii sunt separate de un pârâiaş pe care l-ar trece şi un copil. Noi suntem animale; trăim din animale şi animalele trăiesc din noi. Suntem parazitaţi şi suntem paraziţi. Suntem vânători şi prada vie a vânătorilor. Şi când facem

dragoste e totuşi, cum zic teologii, *more bestiarum.*

Dragostea e profund animalică; de aici frumuseţea ei.

2
SCOPUL VIEŢII

Importanţa actului sexual. – Caracterul său ineluctabil. – Animale care nu trăiesc decât pentru a se reproduce. – Lupta pentru dragoste şi lupta pentru viaţă. – Femele fecundate în chiar clipa naşterii lor.

Care e scopul vieţii? Menţinerea vieţii. Dar însăşi ideea scopului este o iluzie umană. Nu e nici început, nici mijloc, nici sfârşit în seria cauzelor. Ceea ce a fost are drept cauză ceea ce va fi fost deja, şi ceea ce va fi are drept cauză ceea ce este. Nu se poate concepe nici punct de repaus, nici punct de început. Născută din viaţă, viaţa va da naştere mereu la viaţă. Ea trebuie şi vrea să o facă. Or, viaţa e caracterizată pe pământ prin existenţa indivizilor grupaţi pe specii, adică având puterea, un mascul unindu-se cu o femelă, să-şi reproducă semenul. Că e vorba de conjugarea internă a protozoarelor, de fecundarea hermafrodită, de copulaţia insectelor sau a mamiferelor, actul este acelaşi: este comun la tot ce trăieşte şi nu numai la animale, ci chiar la plante şi poate chiar la mineralele limitate de o formă constantă. Între toate actele posibile, în măsura în care putem cunoaşte sau ne putem imagina, actul sexual este deci cel mai important dintre toate actele. Fără el, viaţa s-ar opri: dar e absurd să-i presupui absenţa, deoarece, în acest caz, gândirea însăşi dispare.

Este inutilă revolta împotriva unei necesităţi atât de evidente. Delicaţii noştri protestează degeaba: omul şi cel mai dezgustător dintre paraziţii lui sunt produşii unui mecanism sexual identic. Florile aruncate dragostei pot să o ascundă ca pe o cursă pentru animale: toate activităţile noastre evoluează

în jurul acestei prăpăstii şi cad în ea una după alta; ţelul vieţii umane e menţinerea vieţii umane.

Omul nu se sustrage decât în aparenţă acestei obligaţii a naturii. El i se sustrage ca individ şi i se supune ca specie. Abuzul gândirii, prejudecăţile religioase, viciile sterilizează o parte a umanităţii, dar această rezervă e de interes pur sociologic: cast sau voluptuos, avar sau cheltuitor cu trupul său, în niciun caz omul nu e mai puţin supus tiraniei sexuale. Nu toţi oamenii se reproduc; nici toate animalele: cei slabi şi cei întârziaţi, printre insecte, mor cu rochia lor de inocenţă, şi numeroase cuiburi populate harnic de mame curajoase sunt devastate de piraţi sau de neîndurarea cerului. Să nu vină ascetul să se laude că şi-a scăpat sângele de forţa dorinţei: chiar importanţa pe care o dă victoriei sale demonstrează puterea voinţei de a trăi.

O fată mărturiseşte naiv, înainte de orice dragoste, când e sănătoasă: ea vrea „să se mărite ca să aibă copii“. Această formulă atât de simplă este legenda naturii. Ceea ce animalul urmăreşte nu e propria lui viaţă, ci e reproducerea. Fără îndoială, numeroase animale nu par să aibă, într-o existenţă relativ lungă, decât scurte perioade sexuale, dar trebuie să ţinem cont de perioada gestaţiei. În principiu, singura ocupaţie a fiinţei este de a renova prin actul sexual forma cu care este înveşmântată. Pentru asta mănâncă, pentru asta construieşte. Acest act e atât de mult ţelul unic şi precis, încât el constituie întreaga viaţă a unui mare număr de animale, totuşi minunat de complexe. Masculul efemeridă se naşte seara, se acuplează; femela se ouă în timpul nopţii: amândoi sunt morţi dimineaţa, fără ca măcar să fi văzut soarele. Aceste mici fiinţe sunt aşa de puţin destinate la altceva în afara dragostei că nici măcar nu au gură. Nu mănâncă şi nu beau. Pot fi văzute în nori zburători deasupra apei, printre trestii. Masculii, cu mult mai numeroşi decât femelele, îşi

joacă din plin rolul şi cad epuizaţi. Puritatea unei asemenea vieţi e de admirat la numeroşi fluturi: cei ai viermelui de mătase, greoi şi stângaci, bat o clipă din aripi, când se nasc, apoi se acuplează şi mor. Marele paon sau omida stejarului, mult mai mare, nu mănâncă mai mult: şi îl vom vedea totuşi parcurgând mulţi kilometri în căutarea femelei. N-are decât o trompă rudimentară şi un simulacru de aparat digestiv. Astfel, o existenţă de două sau trei zile se scurge fără să fi dat naştere niciunui act egoist. Lupta pentru viaţă, faimosul principiu, este aici lupta pentru a da viaţă, lupta pentru a muri căci, dacă pot trăi trei zile pândind femelele, pier de îndată ce fecundarea e realizată.

La toate albinele solitare, scolii, zidăriţe, sfexe, bombixe, antofore, masculii, născuţi întâi, dau târcoale cuiburilor, aşteptând naşterea femelelor. Odată apărute, ele sunt prinse şi fecundate, cunoscând astfel, într-un acelaşi frison, lumina şi dragostea. Femelele osmii, alte albine, sunt pândite cu înflăcărare de masculi, care le înhaţă şi le călăresc îndată ce-au ieşit din tubul natal, adică din tulpina găurită a murului; zboară cu ele în aer, unde se desăvârşeşte nunta. Şi în timp ce masculul va rătăci câtăva vreme înainte de a muri, îmbătat de opera sa, femela sapă cu fervoare locuinţa progeniturii sale, o compartimentează, îngrămădeşte aici mierea destinată larvelor, se ouă, se roteşte o clipă în aer şi piere. În anul următor, aceleaşi gesturi se vor vedea în jurul aceloraşi muri tăiaţi de adunătorii de vreascuri şi tot aşa, fără ca insecta să-şi permită alt scop decât conservarea unei forme fragile, scurtă apariţie deasupra florilor.

Sitarisul este o coleopteră parazită a cuiburilor de antofore. Acuplarea are loc îndată după ecloziune. Fabre a văzut o femelă încă în scutece pe care un mascul eliberat o acosta deja, ajutând-o să se dezbrace, pândind apariţia extremităţii abdomenului ca să se arunce de îndată asupra ei. Dragostea sitarisului durează un minut, anotimp

lung într-o viaţă atât de scurtă; masculul tânjeşte două zile înainte să se stingă; femela, care se ouă îndată ce a fost fecundată, moare fără să fi cunoscut nimic altceva din viaţă decât funcţia maternă, în acelaşi loc cu cel al naşterii sale.

Există o specie de fluture, palingenia, a cărui femelă nu a fost văzută niciodată, şi asta pentru că e fecundată înainte de a se debarasa de corsetul ei de nimfă; ea moare cu ochii încă închişi, în acelaşi timp mamă şi bebeluş.

Moraliştii iubesc albinele, de la care iau exemple şi aforisme. Ele ne dau exemplul muncii, al ordinii, al economiei, al prevederii, al ascultării şi al altor virtuţi. Dedicaţi-vă cu curaj muncii: natura o vrea. Natura vrea totul. Ea este îngăduitoare cu toate activităţile şi nu refuză nicio analogie cu vreuna din imaginările noastre. Ea doreşte construcţia socială a albinelor: tot ea vrea viaţa numai dragoste a marelui paon, a osmiei şi a sitarisului. Ea vrea ca formele pe care le-a creat să se păstreze la nesfârşit, iar pentru aceasta îi sunt bune toate mijloacele. Dar, dacă ne dă exemplul trudnic al albinei, nu ne ascunde nici exemplul poliandric al călugăriţei şi al iubirilor ei crude. În voinţa de a trăi nu există nici cea mai mică urmă a sărmanei noastre mici morale umane. Dacă vrem o morală unică, adică o poruncă universală, de care să asculte toate speciile, aşa cum, de fapt, ele o şi fac în spirit şi în literă, dacă vrem, cu alte cuvinte, să arătăm care este scopul vieţii şi datoria fiinţelor vii, trebuie în mod evident să găsim o formulă care să totalizeze toate contradicţiile, să le sfărâme şi să le transforme într-o singură afirmaţie. Nu e decât una şi o repetăm, fără teamă şi fără să permitem nicio obiecţie: scopul vieţii este menţinerea vieţii.

3
SCARA SEXELOR

Reproducerea asexuată. – Formarea coloniei animale. – Limite ale reproducerii asexuate. – Conjugarea. – Naşterea sexelor. – Hermafroditism şi partenogeneză. – Fecundarea chimică. – Universalitatea partenogenezei.

Modul primitiv de reproducere al fiinţelor este reproducerea asexuată, sau pe care o considerăm astfel, provizoriu, în comparaţie cu un mecanism mai complex. La primele forme vii nu există nici organe sexuale, nici elemente sexuale diferenţiate. Animalul se reproduce prin sciziparitate sau prin înmugurire. Individul se divide, sau mai bine zis, se dezvoltă o protuberanţă, formează o nouă fiinţă care apoi se desprinde.

Sciziparitatea – destul de rău numită astfel, întrucât, diviziunea fiind transversală, paritatea celor două părţi e departe de a exista – se întâlneşte la protozoare şi mai departe la viermi, la stele-de-mare, la polipi. Înmugurirea este comună protozoarelor, infuzoarelor, celenteratelor, polipilor de apă dulce şi aproape tuturor vegetalelor.

Primele două moduri, divizarea şi înmugurirea, servesc de asemenea la formarea coloniilor animale, când individul nou păstrează un punct de legătură cu individul generator. Prin noţiunea de colonie pot fi explicate fiinţele complexe şi chiar animalele superioare, considerându-le ca reuniuni primitive de fiinţe simple care s-au diferenţiat rămânând solidare, împărţindu-şi munca fiziologică. Coloniile de protozoare sunt formate din indivizi cu funcţii identice, trăind în perfectă

egalitate, în ciuda ierarhiei de poziţie; coloniile de metazoare sunt compuse din membri specializaţi şi a căror separare poate fi o cauză a morţii pentru individul total. Există deci, în acest ultim caz, o fiinţă nouă, compusă din elemente distincte, dar devenite – păstrând totuşi o anumită autonomie esenţială – organele unei entităţi.

Primele organisme vii se ierarhizează deci astfel: individ unicelular sau plastidă; grup de plastide sau meride. Meridele, ca şi protozoarele, se pot reproduce pe cale asexuată, diviziune, înmugurire. Ele se separă în întregime sau rămân unite cu generatorul. Dacă rămân unite, au urcat o treaptă şi au atins zoidul. Apoi, prin colonii de zoide, vom avea acei indivizi şi mai complecşi cărora li se dă numele de denie. Toate aceste cuvinte nu au, natural, decât o valoare mnemotehnică. Nomenclatura se opreşte, ca şi progresiunea, la un anumit moment, căci evoluţia are un capăt, o finalitate, mediul însuşi în care evoluează viaţa. S-ar spune că, izbucnite din obscurul centru vital, noile tulpini animate cresc până ce ajung să lovească cu capul o boltă ideală care se opune oricărei creşteri. Atunci este moartea speciei, şi natura, abandonându-şi opera cu dispreţ, reîncepe să modeleze lutul iniţial, ca să obţină o nouă formă. Visul unei transformări indefinite a speciilor actuale este o pură himeră; ele vor dispărea una câte una, în funcţie de vechimea lor şi de asemenea în funcţie de capacitatea lor de adaptare la mediul schimbător; se pot prevedea, dacă pământul durează, timpuri îndepărtate când o faună inimaginabilă va înlocui fauna de astăzi, şi chiar omul.

Omul este un metazoar, adică un animal cu pluricelule diferenţiate, ca buretele, ca rotiferul sau ca anelida. El face parte din seria artizoarelor: un cap, un stomac, un spate, simetrie bilaterală, din ramura vertebratelor: schelet intern, cartilaginos sau osos, din clasa mamiferelor, din subclasa

placentarelor, din grupa primatelor, nu departe de chiroptere şi de rozătoare.

Din punctul de vedere al mecanismului de transmitere a vieţii, animalele se împart într-un mod puţin mai diferit. Pe de-o parte, înmugurirea şi diviziunea sau sciziparitatea se prelungesc destul de mult în seria metazoarelor, în acelaşi timp cu reproducerea sexuată; pe de altă parte, există la protozoare fenomene de conjugare, o unire de celule, care seamănă cu fecundarea veritabilă, jucând rolul acesteia: fără regenerarea nucleară care îi este scopul şi consecinţa, segmentarea şi înmugurirea n-ar putea avea loc, cel puţin nu un timp indefinit.

Până la urmă, reproducerea fiinţelor este mereu sexuată: numai că ea se produce într-un caz, la protozoare, prin elemente nediferenţiate, iar în altul, la metazoare, prin elemente diferenţiate, unul mascul şi altul femelă. Dacă tăiem în bucăţi un burete, o hidră, obţinem tot atâţia indivizi noi. Aceşti indivizi, terminându-şi creşterea, pot fi în continuare tăiaţi cu acelaşi succes, şi asta poate dura mult timp, dar nu la infinit. Într-un moment variabil, după un anumit număr de generaţii prin fragmentare, se produce o senescenţă, o îmbătrânire a indivizilor astfel obţinuţi: tăiate, bucăţile rămân inerte. Această formă de partenogeneză artificială are o limită ca şi partenogeneza normală: pentru ca indivizii să-şi regăsească forţa partenogenetică trebuie să li se lase timp să-şi regenereze celulele prin conjugarea care le fecundează.

Orice fecundare nu e altceva, fără îndoială, decât o întinerire; astfel considerată, ea este uniformă în toată seria animală şi chiar vegetală. Ar trebui să se facă experienţe pe butaşi şi să se vadă în ce moment butaşul despărţit de butaş începe să-şi diminueze vitalitatea. Conjugarea şi fecundarea au un acelaşi rezultat: celulele A trebuie să se unească cu celulele B (macronucleu şi

micronucleu la protozoare; ovule şi spermatozoizi la metazoare) pentru ca organismul să aibă puterea de a exterioriza într-un mod util o parte a substanţei sale. Când organismul, prea complex, a pierdut facultatea primitivă a segmentării, ca să se reproducă el se foloseşte direct de anumite celule diferenţiate în acest scop; acestea, puse într-un întreg, se reintegrează şi dau naştere la un dublu al individului sau al indivizilor generatori. Pe scara sexuală, de sus până jos, fiinţa nouă iese în mod invariabil dintr-o dualitate. Multiplicarea nu are loc decât în spaţiu. În timp, ceea ce se produce este o restrângere: doi dau unul.

Sciziparitatea este compatibilă şi cu existenţa sexelor separate, ca la steaua-de-mare. Acest animal fantastic, fără ajutorul altui instrument decât ventuzele lui, deschide stridii, le înfăşoară în stomacul său pe care-l devaginează (îl vomită) şi le devorează. Nu e mai puţin curios prin varietatea modurilor lui de reproducere, fie că se serveşte de aparatul sexual, fie că înmugureşte, fie că se separă de unul din braţele lui care e materia unei noi fiinţe. Clasificarea animalelor după modul lor de reproducere ar fi foarte dificilă: am fi încă opriţi de hermafroditism. Acest mod este, fără îndoială, primitiv, deoarece tipul său este conjugarea protozoarelor; dar el se complică într-un mod deosebit când persistă în clipa în care, de exemplu, se desfăşoară în seria moluştelor, aceste fiinţe dintre care câteva sunt atât de mult făcute pentru dragoste. Forma ei simplă, care e din cele mai naive, sperma şi ouăle fiind produse simultan în interiorul aceluiaşi individ, nu se întâlneşte decât la organisme încă inferioare.

Partenogeneza normală aparţine în egală măsură animalelor sumare şi animalelor complicate, rotiferelor şi albinelor. La andropode, adică la insecte în general, sexele sunt întotdeauna separate, cu excepţia câtorva arahnide tardigrade; dar ele prezintă cele mai frumoase cazuri de

partenogeneză, de generare fără ajutorul masculului. Cuvântul nu trebuie luat *à la lettre.* Aşa cum nu există sciziparitate indefinită, fără conjugare, nu există partenogeneză indefinită, fără fecundare: femela este fecundată pentru mai multe generaţii care-şi transmit aceeaşi putere; dar vine o zi când din femela care n-a cunoscut masculul se nasc masculi şi femele. Ei se acuplează şi produc femele dotate cu capacitate partenogenetică. Asta a fost mult timp un mister – şi este în continuare –, pentru că, alături de partenogeneza normală, există şi aceea neobişnuită, când, fără să ştim de ce, ouăle nefecundate se comportă exact ca ouăle fecundate.

Ciclul partenogenetic al puricilor de plante este celebru; al rotiferelor nu e mai puţin curios. Masculii, mai mici, nu trăiesc decât două sau trei zile, se acuplează, mor. Femelele fecundate depun ouă din care nu se vor naşte decât femele dacă ouăle nu suportă o temperatură mai mare de optsprezece grade; dacă temperatura este mai mare, din ouă vor apărea masculi. Între perioadele de acuplare există lungi partenogeneze; nu se nasc decât femele producând femele până când natura permite în sfârşit ecloziunea masculilor. În doi ani, puricele de plante are zece sau douăsprezece generaţii partenogenetice. În luna iulie a celui de-al doilea an apar indivizii înaripaţi; sunt tot femele, dar sunt de două ori mai mari şi depun ouă de două mărimi; cele mai mici produc masculii (masculul este de trei sau de patru ori mai mic decât femela), iar celelalte produc femele; acuplarea are loc şi ciclul reîncepe.

S-a crezut mult timp că puricii de plante erau adevăraţi androgini. Réaumur şi Bonnet, văzând reproducându-se purici cu totul izolaţi, erau convinşi de asta, până când un om de geniu, Trembley, celebru de asemenea prin observaţiile lui asupra hidrei, a emis această idee: cine ştie dacă nu cumva la purici o acuplare fecundează mai multe generaţii? El descoperise principiul

partenogenezei. Faptele i-au dat dreptate. Bonnet a descris masculul şi femela, a văzut acuplarea lor şi a constatat chiar înflăcărarea genitală a acestui lipicios purice al frunzelor, a acestei vaci cu lapte a furnicilor.

Partenogeneza este o indicaţie. Nimic altceva nu arată mai bine importanţa masculului şi precizia funcţiei sale. Femela pare să fie totul; fără mascul, ea nu este nimic. Ca să meargă, mecanismul trebuie întors. Dar masculul nu este decât o cheie. S-a încercat obţinerea fecundării cu ajutorul unor chei false. Ouă de arici-de-mare, de stele-de-mare au fost aduse la ecloziune prin contactul cu excitante chimice, acizi, baze, sare, zahăr, alcool, eter, cloroform, stricnină, gaz, acid carbonic. Nu s-au putut aduce totuşi la vârsta adultă aceste larve ştiinţifice şi totul tinde să demonstreze că, dacă s-ar fi ajuns la aşa ceva, dacă aceste fiinţe artificiale ar fi fost capabile de reproducere, asta nu s-ar fi putut întâmpla decât pentru o perioadă limitată. Această partenogeneză provocată nu e nici mai misterioasă, nici mai puţin misterioasă decât cealaltă. Ea este anormală, fără îndoială, dar partenogeneza anormală este destul de frecventă în natură: ouă de bombix, de stele-de-mare, de broaşte eclozează uneori fără fecundare şi asta foarte probabil pentru că ele au întâlnit, întâmplător, acel excitant pe care li l-au oferit, cu generozitate, excelenţii experimentatori. Că sperma acţionează ca fecundant sau ca excitant, acţiunea ei nu va fi mai uşor de înţeles nici dintr-un punct de vedere, nici din altul. Albina-regină depune ouă fecundate şi ouă nefecundate; primele dau femele, celelalte nu dau niciodată decât masculi: aici elementul mascul ar fi produsul unei partenogeneze, în timp ce elementul femelă ar necesita fecundarea prealabilă. La puricii de plante se întâmpla contrariul, generaţiile de femele durează aproape doi ani.

Există o ordine în aceste fapte, ca peste tot, dar ea nu este încă vizibilă: observăm numai că, oricât de lungă şi de variată ar fi perioada partenogenetică, ea este limitată de necesitatea, pentru principiul feminin, de a se uni cu principiul masculin. Până la urmă, fecundarea ereditară nu e mai deosebită decât fecundarea particulară: este un mod de perpetuare a vieţii pe care exerciţiul raţiunii trebuie să-l considere perfect normal.

Trebuie acum, la sfârşitul acestui capitol sumar, să îndrăznim a spune că fecundarea, aşa cum este ea înţeleasă în mod vulgar, este o iluzie. Să luăm bărbatul şi femeia (sau oricare alt metazoar dioic): bărbatul nu fecundează femeia; ceea ce se petrece este în acelaşi timp mai misterios şi mai simplu. Din masculul A, din marele mascul, şi din marea femelă B se nasc fără nicio fecundare, spontan, mici masculi a şi mici femele b. Micii masculi sunt numiţi spermatozoizi, iar micile femele, ovule; între cele două fiinţe noi, între cei doi spori, se produce conjugarea fecundatoare. Vedem atunci pe a şi b transformându-se într-un al treilea animal x, care, prin creştere naturală, va deveni fie A, fie B. Atunci ciclul reîncepe. Unirea care are loc între A şi B nu e decât o pregătire; A şi B nu sunt decât canalele care transportă a şi b, şi adesea mult mai departe decât ei înşişi. Ca şi puricii şi viespile, mamiferele, şi în special omul, sunt supuse generaţiei alternate, o partenogeneză separând mereu conjugarea veritabilă a elementelor diferenţiate.

Acuplarea nu înseamnă fecundare; ea nu-i este decât mecanismul, utilitatea ei este aceea de a pune în relaţie două produse partenogenetice. Această relaţie se operează în interiorul femelei sau în afara ei (la peşti): mediul are o importanţă de fapt, nu de principiu.

4
DIMORFISMUL SEXUAL

I. Nevertebrate. – *Formarea masculului. – Primitivismul femelei. – Masculi minusculi. – Regresiunea masculului în organ masculin: ciripedele. – Generalitatea dimorfismului sexual. – Superioritatea femelei la majoritatea insectelor. – Excepţii. – Dimorfismul numeric. – Femela la himenoptere. – Multitudinea activităţilor sale. – Rolul pur sexual al masculului. – Dimorfismul furnicilor, al termitelor. – Cicada şi greierii. – Păianjenii. – Coleopterele. – Licuriciul. – Ciudăţenia dimorfismului la coccide.*

I. NEVERTEBRATE

Într-un moment nu tocmai precis al evoluţiei generale, organul masculin se specializează în individ masculin. Asta ar fi trebuit să reprezinte simbolismul religios. În luna a treia, embrionul uman are organe urogenitale externe care seamănă clar cu organele feminine. Ca să ajungă la starea feminină perfectă, ele nu mai trebuie să sufere decât o mică modificare; ca să ajungă masculine, trebuie să suporte o transformare considerabilă şi foarte complexă. Organele genitale externe ale femeii nu sunt deci, aşa cum s-a spus adesea, produsul unei opriri a dezvoltării; dimpotrivă, organele masculine suportă o dezvoltare suplimentară şi de altfel inutilă, pentru că penisul este un lux şi un pericol: o pasăre care trece nu e mai puţin înclinată spre luxură.

Vom găsi o dovadă generală a primitivităţii stării feminine tocmai în micimea externă a anumitor masculi din categoria nevertebratelor,

atât de mici încât nu pot fi într-adevăr consideraţi decât ca nişte organe masculine autonome, sau chiar ca nişte spermatozoizi. Masculul singamilor (este un parazit intern al păsărilor) este mai puţin o fiinţă, cât mai degrabă un apendice; el rămâne în contact permanent cu organele femelei, prins oblic într-o parte a lor, justificându-şi astfel numele de „vierme cu două capete“ care s-a dat acestei urâte gângănii duble. Bonelia femelă este un vierme marin de forma unui sac ca un corn, cu o lungime de cincisprezece centimetri; masculul este reprezentat de un minuscul filament de unul sau doi milimetri, adică de aproximativ o mie de ori mai mic. Fiecare femelă hrăneşte vreo douăzeci de masculi. Aceştia trăiesc la început în esofagul ei, apoi coboară în oviduct unde fecundează ouăle. Doar funcţia lor precisă îi salvează de acuzaţia de parazitism; de fapt, au fost luaţi multă vreme drept paraziţi, în timp ce se căuta în van masculul acestei minunate bonelii.

Paralel cu masculul care nu e decât un organ sexual individualizat, pot fi văzuţi masculi care şi-au pierdut aproape toate organele, cu excepţia organului masculin. Anumite ciripede hermafrodite (moluşte legate printr-un peduncul) s-au fixat ca paraziţi pe alte ciripede: de aici, diminuarea volumului, regresiunea ovarelor, abolirea funcţiilor nutritive, pedunculul prinzând rădăcină într-un mediu viu şi hrănitor. Doar un singur organ subzistă în acestea, organul masculin, şi el ia chiar proporţii enorme, absorbind animalul în întregime. E nevoie de foarte puţin pentru ca transformarea masculului în pur organ sexual să fie în întregime realizată, aşa cum se observă, de altfel, la hidre. Redevenit parte integrantă a unui organism de care anterior s-a desprins ca să devină un individ, masculul nu face altceva decât să se întoarcă la originile sale şi, astfel, să le certifice.

Bonelia, care este unul din cazurile cele mai acuzate de dimorfism, este de asemenea un

exemplu al acestui feminism particular întâlnit în mod normal în natură.

Căci feminismul domneşte în natură, mai ales la speciile inferioare şi printre insecte. Numai în seria mamiferelor şi la anumite grupuri de păsări masculul este egal sau superior femelei. S-ar spune că, lent, el a cucerit un loc pe care natura nu i-l destina. E posibil ca, uşurat de orice grijă, odată terminată fecundarea, el să fi avut, mai mult decât femela, timpul să-şi cultive forţa. E de asemenea posibil, şi mai probabil, ca aceste stări extrem de diverse de asemănare şi de diferenţiere să fie datorate unor cauze prea numeroase şi prea variate pentru ca noi să le putem percepe înlănţuirea logică. Faptele sunt evidente: masculul şi femela diferă aproape întotdeauna şi, foarte adesea, diferă în mod profund. Ce multe sunt insectele care, luate de obicei drept specii diferite, nu sunt altceva decât masculi şi femele căutându-se pentru parada nupţială. Şi nu e nevoie de o anumită cunoaştere a păsărilor pentru a uni într-un cuplu aceste două mierle, din care una, masculul, e în întregime neagră, iar cealaltă, femela, are spatele brun, gâtul cenuşiu şi pântecele roşu?

În timp ce hermafroditismul cere în mod necesar similitudinea perfectă a indivizilor – cu excepţia cazului când, ca la ciripede, există un mascul parazit suplimentar –, separarea sexelor antrenează în principiu dimorfismul, rolul masculului, modurile sale de activitate diferind de acelea ale femelei. Urzica, planta care preferă grădinile, are ambele sexe pe aceeaşi tulpină; urzica moartă, care preferă terenurile necultivate, este dioică; frunzele şi florile tulpinii femele sunt scurte şi se înalţă aproape drept. Aici dimorfismul nu este în favoarea femelei, ci este indiferent.

La insecte, femela este aproape întotdeauna individul superior. Animăluţul acesta minunat, rege divergent şi minuscul al naturii, nu ar constitui un spectacol pentru duvă, pentru bilarzie,

a cărui femelă, lamă mediocră, trăieşte ca o sabie în teacă în pântecul scobit al masculului. Însă viaţa aceasta laşă, iubirile acestea eterne le-ar oripila pe curajoasele femele scarabeu, pe îndemânaticele calicodome, pe licorele înţelepte şi reci, pe mândrele şi teribilele luptătoare, călugăriţele. În lumea insectei, masculul este sexul elegant şi fragil, sexul dulce şi sobru, fără altă îndeletnicire decât aceea de a plăcea şi a iubi. Femelei îi revin muncile dure ale fântânarului şi ale zidarului, pericolele vânătorii şi ale războiului.

Sunt şi excepţii, dar acestea pot fi întâlnite mai ales la paraziţi, aceşti degradaţi: aşa se întâmplă cu xenosul care trăieşte, indiferent, pe viespi, pe coleoptere sau pe nevroptere. Masculul este prevăzut cu două aripi largi; femela n-are nici aripi, nici lăbuţe, nici ochi, nici antene; este un mic vierme. După metamorfoză, masculul iese, zboară puţin, apoi revine la femela rămasă în interiorul învelişului nimfal şi o fecundează încă în scutece.

Alte excepţii, acestea din urmă normale, sunt furnizate de fluturi, adică de un gen de insecte foarte placide şi care, cel puţin sub această formă, nici nu vânează, nici n-au vreo altă meserie. Este numit *psyhé* un foarte mic fluture care zboară dimineaţa destul de stângaci: este masculul. Femela este un vierme imens, de cincisprezece ori mai lung, de zece ori mai gros. Amanţii sunt de proporţiile unui cocoş şi ale unei vaci. Aici, feminismul este derizoriu. Aceeaşi disproporţie există la bombixul murului, a cărui femelă, cu mult mai greoaie decât masculul, nu zboară decât cu mare greutate şi este un animal pasiv care suportă o acuplare de mai multe ore; la un fluture de toamnă, hematobia, al cărui mascul are două perechi de frumoase aripi pe un corp în formă de fus şi a cărui femelă este mare şi greoaie, cu aripi rudimentare, incapabilă să zboare, căţărându-se penibil pe arborii cărora omida sa le mănâncă mugurii; şi la un alt fluture, cel numit, atât de

absurd, orgie, al cărui mascul are toate caracterele lepidopterei, în timp ce femela, aproape fără aripi pe un trup umflat şi greu, simulează aspectul graţios al unui monstruos gândac; la liparisul agil şi delicat al cărui desen al aripilor aminteşte de un zigzag şi care nu şi-ar recunoaşte femela, fără puterea instinctului, în acea fiinţă albicioasă cu abdomen greoi care rumegă imobilă pe coaja copacilor. Specii asemănătoare ca bombixul sau călugărul nu prezintă decât foarte puţine diferenţe sexuale.

După dimorfismul de masă, dimorfismul numeric; un fluture din insulele Marchize formează o familie alcătuită astfel: un mascul şi cinci femele, toate diferite, atât de diverse încât mult timp au fost considerate specii distincte. Este clar aici avantajul masculului, stăpân al unui minunat harem. Natura, ignorând profund ideile noastre meschine de justiţie şi egalitate, răsfaţă la infinit anumite specii animale, în timp ce faţă de altele se dovedeşte dură sau indiferentă; uneori, îl privilegiază pe mascul, altă dată pe femelă, în care adună şi toate forţele, dar şi toate cruzimile şi dispreţurile.

Himenopterele cuprind albinele şi viespile, bondarii, scoliile, furnicile, zidăriţele, osmiile etc. Acestea sunt printre insecte ceea ce reprezintă, la mamifere, primatele şi chiar oamenii. Dar în timp ce femeia, fără a fi animalic inferioară masculului său, rămâne în urma lui în aproape toate activităţile intelectuale, la himenoptere femela este în acelaşi timp creierul şi instrumentul, inginerul, muncitorul, iubita, mama şi doica, cu excepţia cazului când, ca albina, aruncă asupra unui al treilea sex toate responsabilităţile care nu sunt exclusiv sexuale. Masculii fac dragoste. Masculul tahitului, un fel de viespe asemănătoare cu sfexul, este de aproximativ opt ori mai mic decât femela; dar este un mic amant foarte înflăcărat şi utilat de minune pentru pânda amoroasă: o diademă de

culoarea lămâii îi sunt ochii, un brâu de ochi enormi, un far cu care explorează orizontul, gata să cadă ca o săgeată asupra femelei care rătăceşte. Fecundată, tahita îşi face un cuib celular, unde îngrămădeşte teribila călugăriţă, căreia îi este întotdeauna duşmană victorioasă: ştiind dinainte, intuiţie de neînţeles, dacă oul pe care-l depune va fi mascul sau femelă, ea măreşte sau micşorează, în funcţie de sexul viitor, proviziile cu care se va hrăni larva: minusculul mascul este servit cu o porţie mititică.

Masculul frelonului (varietate de viespe) este în mod remarcabil mai mic decât femela; frelonul neutru e încă şi mai mic. Lofirul pinului este negru, femela este galbenă. La calicodom sau la albina zidăriţă, masculul este roşu; femela, cu mult mai frumoasă, este de un negru frumos, catifelat, cu aripi violet-închis. În timp ce masculul rătăceşte şi bâzâie, femela construieşte cu artă şi răbdare cuibul acoperit ingenios cu o cupolă unde va trăi, la stadiu larvar, progenitura sa. Această albină trăieşte în colonii, dar în care munca este individuală, fiecare isprăvindu-şi treburile fără să se ocupe de vecin, decât doar ca să-l fure şi să-l frustreze de opera lui, tip de civilizaţie care nu ne este necunoscută. Femela zidăriţă este înarmată, fără să fie deloc agresivă.

La multe himenoptere, femela poartă ea singură spada; aşa se întâmplă la viespea aurie, aurie pe fond albastru sau roşu, care poate să scoată din abdomenul ei un ac lung; aşa se întâmplă cu femela filantă, care este carnivoră, în timp ce masculul, dezarmat şi pueril, se hrăneşte cu polenul florilor. Fără a dispreţui acest desert natural, filanta, prevăzută cu un ac puternic, înţeapă albina încărcată cu nectar şi-i fură prada. Mica gânganie feroce poate fi văzută frământând, aproape o jumătate de oră, albina moartă, storcând-o ca pe o lămâie şi bând ca dintr-un bidonaş. Obiceiuri încântătoare, candoare a acestor

topaze înaripate care foşnesc în jurul florilor! Fabre a găsit o scuză acestei pofte sadice: filanta ucide albinele pentru a-şi hrăni larvele, care au un aşa mare dezgust pentru miere, încât mor la contactul cu ea; iar ele se îmbată cu această otravă numai din devotament matern. Totul este posibil în natură. Dar n-ar fi absurd, ni se pare, să credem că, dacă larvele filantei detestă mierea, asta e pentru că mama, căreia îi place mult, nu le-a dat niciodată nici măcar o picătură.

Una din rarele himenoptere la care femela pare inferioară este furnica-păianjen. Masculul este mai gros, are aripi şi trăieşte pe flori. Femela este lipsită de aripi, dar are un aparat stridulant, cu ajutorul căruia atrage masculul. Masculul unuia din cinipşii galelor stejarului, cinipsul terminal, are trupul portocaliu, cu mari aripi diafane, iar femela, brună şi neagră, nu are aripi. Ambele sexe ale cimbexului galben diferă atât în ce priveşte forma, cât şi în ce priveşte culoarea; masculul este zvelt şi brun, cu o pată galbenă, iar femela e rotunjoară, cu abdomenul galben şi capul negru. Mult timp au fost considerate drept specii diferite.

Furnicile, se ştie, ca toate himenopterele sociale, se împart în trei sexe: femele şi masculi, în egală măsură înaripaţi, şi neutre, fără aripi. Fecundarea se face în aer; amanţii urcă, se întâlnesc, cad înlănţuiţi, nor de aur pe care-l va distruge moartea masculilor, în timp ce femelele, pierzându-şi aripile, se întorc la cămin ca să depună ouă. Lucrătoarele, sau neutrele, sunt în general mai mici; asta se vede şi la furnicile roşii de lemn care-şi croiesc adăposturi în trunchiurile tăiate. Furnicile albe sau termitele[1] prezintă un dimorfism foarte accentuat: femela, sau regina – cu un cap având aproximativ dimensiunea unui cap de albină obişnuită – arată un pântec de grosimea şi lungimea unui deget, care ajunge să fie de cincisprezece ori mai gros decât restul trupului. Acest butoi sexual se ouă tot timpul, fără nicio

oprire, cu viteza unui ou pe secundă. Masculul, şi e aici aceeaşi imagine ca uriaşa lui Baudelaire, trăieşte în umbra acestei femele formidabile, munte de forţă şi luxură. La termite există un al patrulea sex şi o a patra manieră de a fi asexuat. Alături de lucrătoare sunt soldaţii; ei se deosebesc prin mandibule puternice aşezate pe un cap enorm. La termite totul este extraordinar: cuiburile lor în formă de con ating, raportat la om şi la casele sale, o înălţime de cinci până la şase sute de metri.

La ţânţari, la *maringouins,* la toate insectele din genul simuli, numai femelele înţeapă şi sug sângele mamiferelor. La fel se întâmplă şi la taon. Masculii trăiesc pe flori, pe trunchiurile copacilor. Pot fi văzuţi zburând de-a lungul aleilor sau poienilor, în pădure, cu o mişcare regulată de manej; sunt la atac şi pândesc femelele; îndată ce masculul a putut să prindă vreuna, o ridică, dispare cu ea în aer unde are loc acuplarea. Numai masculul greiere are un aparat stridulant; numai femela are un organ auditiv: el este situat în picioarele anterioare. La cicade tot masculul face zgomot. E o chemare de dragoste? Cicadele, masculi şi femele, trăiesc într-o completă promiscuitate, aliniaţi pe trunchiurile arborilor: atâta muzică este inutilă şi de altfel, chiar dacă cicada nu e surdă, ea are auzul aproape insensibil. Probabil e că, dacă acest cântec al insectelor şi al păsărilor este uneori o chemare de dragoste, cel mai adesea e un exerciţiu fiziologic, în acelaşi timp necesar şi dezinteresat. Fabre, care şi-a trăit întreaga viaţă printre implacabilele zgomote ale satului provensal, nu vede „în vioara lăcustei, în cimpoiul broaştei şi în cimbalele cacanului decât mijloace proprii de a-şi arăta bucuria de a trăi, universala bucurie pe care fiecare specie animală şi-o arată în felul ei“.[2] Dar atunci de ce femela e mută? Să-ţi chemi partenera de dimineaţă până seară printr-un cântec aproape continuu, parteneră pe care o vezi aproape de tine ocupată să pompeze

seva unui platan, este desigur absurd şi în acelaşi timp cu totul inutil; dar poate că nu a fost întotdeauna aşa. Cele două sexe au avut poate cândva obiceiuri mai puţin uniforme. Platanul care i-a reunit în aceeaşi păşune n-a crescut dintotdeauna în Provence. Acest cântec neîncetat a fost folositor într-o vreme când sexele trăiau separat; el a rămas martorul vechilor obiceiuri. De altfel, un fapt general e că activităţile supravieţuiesc perioadei lor de utilitate. Omul şi toate animalele sunt pline de gesturi maniace a căror mişcare nu e explicabilă decât prin ipoteza unei finalităţi anterioare şi diferite.

Aproape întotdeauna păianjenul femelă este superior masculului în mărime, în activitate, în mijloacele de apărare şi de atac. Vom vedea mai târziu obiceiurile lor sexuale; dar trebuie să notăm aici cazurile particulare de dimorfism. O epeiră de Madagascar este enormă şi foarte frumoasă, neagră, roşie, argintie şi aurie. Ea instalează sub arbori o pânză formidabilă în apropierea căreia se vede întotdeauna o mică reţea modestă şi puerilă: este opera unui minuscul mascul care pândeşte anxios clipa când să abordeze teribila călugăriţă, când să îndrăznească la nunta de temut, unde îşi pune viaţa în joc. La păianjenul de apă masculul se revanşează: el e mai gros, mai mare, are picioruşe mai lungi.

Masculul triumfă, şi mult mai frecvent, în lumea coleopterelor. Pe capul scarabeului numit nas cu corn, şi n-a existat niciodată un nume mai potrivit, se ridică într-adevăr un lung corn arcuit, iar tot toraxul îi este solid cuirasat: femela n-are nici corn, nici cuirasă. Toată lumea cunoaşte rădaşca, această enormă coleopteră care zboară în anumite seri de vară bâzâind ca un prâsnel.

E foarte temută din cauza aerului răutăcios pe care i-l dau cele două mandibule ramificate în formă de coarne de cerb şi pe care vulgul le ia drept o menghină periculoasă. E masculul.

Aparatul său războinic este pur ornament, căci, fiinţă inofensivă, rădaşca se hrăneşte lingând sucul arborilor. Femelele, mult mai mici, sunt lipsite de orice aparat războinic; ele sunt în număr foarte mic şi, înflăcărându-se în căutarea lor, masculul, care are o viaţă scurtă – iar el simte asta – se răsuceşte ca un nebun şi ni se loveşte de urechi. Şi aici se poate ghici faptul că sunt fiinţe care şi-au schimbat moravurile mai repede decât organele. Bătrânul pirat şi-a păstrat pumnalele şi satârele, dar dedat, nu se ştie de ce, la regimul vegetarian, şi-a pierdut până şi forţa să se servească de ele; el nu mai e decât un figurant. Poate că harnaşamentul acesta impresionează femela? Ea cedează mai uşor acestui fanfaron care-i dă iluzia forţei, această frumuseţe a masculilor.

Licuriciul e într-adevăr un vierme; e mai degrabă o larvă decât un animal definitiv. Dar masculul acestei larve este o insectă perfectă, dotată cu aripi de care se serveşte ca s-o caute în noapte pe aceea care străluceşte cu atât mai tare cu cât e mai vie dorinţa de a fi văzută şi urmărită. Există o varietate de licurici la care ambele sexe sunt la fel de luminoase, unul în aer, masculul, iar femela pe pământ, unde aşteaptă masculul. De îndată ce e terminată acuplarea, se sting ca două lămpi. E deci evident că această luminozitate are un interes pur sexual. Când femela vede mica stea zburătoare coborând către ea, îşi adună sufletul, se pregăteşte pentru o apărare ipocrită, comună sexului său, se face frumoasă şi timidă, exultă de frică şi tremură de bucurie. Lumina care se stinge este simbolică pentru destinul a aproape tuturor insectelor şi al unor numeroase alte fiinţe: odată dragostea împlinită, raţiunea lor de a fi dispare, iar viaţa se stinge.

Masculul buburuză are corpul alungit, cu aripi foarte întinse, transparente, care seamănă de departe cu aripile albinelor; are un fel de coadă formată din doi perişori lungi. Poate fi văzut

zburând în jurul cactuşilor, aşezându-se apoi brusc pe femelă, care seamănă cu un gândac rotund şi umflat. De două ori mai mare decât masculul, lipsită de aripi, agăţate cu picioruşele de o ramură unde-şi înfige trompa şi unde pompează în activitate permanentă, are aspectul unui fruct, al unei gale cu peduncul, fapt care l-a făcut pe Réamur să-i dea numele pitoresc de galinsectă. La unele specii de coccide masculul este atât de mic încât pare o furnică plimbându-se pe o piersică. Dusul şi venitul lui sunt identice cu cele ale furnicii care caută un punct moale ca să muşte; găsindu-l, adesea după lungi şi anxioase explorări, îl umple cu opera-i, apoi se desprinde, cade şi moare.

1 Sunt nevroptere sau pseudonevroptere; dar obiceiurile lor le apropie categoric de himenopterele sociale.

2 *Souvenirs entomologiques*, volumul V, p. 265.

5
DIMORFISMUL SEXUAL

II. Vertebrate. – *Insensibil la peşti, la saurieni, la reptile. – Lumea păsărilor. – Dimorfism favorabil masculilor: mierla de aur, fazanii. – Păunii şi curcanii. – Păsările-paradisului. – Dimorfismul moderat al mamiferelor. – Efectul castrării asupra dimorfismului.*

II. VERTEBRATE

Diferenţele sexuale sunt în general neimportante la peşti, reptile, saurieni. Ele se accentuează atunci când ajungem la vertebratele superioare, la păsări şi la mamifere, dar fără a atinge niciodată extrema deosebire ce caracterizează un mare număr de artropode. La păsări, deosebirea va fi de coloraţie, volum, lungime, formă şi dispoziţia genelor; la mamifere – de talie, blană, coarne. La păsări, uneori femela este mai frumoasă sau mai puternică; mai puternică la şerpar, uliu, şoim, la vulturul cenuşiu şi la multe alte răpitoare; mai frumoasă la *turnices d'Inde.* Una din păsări, falaropul cenuşiu, rezolvă în favoarea femelelor visul femeilor: îi lasă partenerei sale culorile strălucitoare, iar el se mulţumeşte cu veşmântul cel mai şters şi, neputând să facă ouă, îşi asumă totuşi grijile materne: el cloceşte.

În general, în lumea păsărilor natura este favorabilă masculului. El este un prinţ a cărui soţie pare morganatică. Adesea mai mică, asemenea şi dropiei cu guler alb, pitulicea de grădină este aproape întotdeauna înveşmântată ca Cenuşăreasa. Păsările pe care femeile le masacrează cu milioanele ca să se deghizeze în papagali sau gaiţe sunt cel mai adesea masculi: surorile lor cu pene

au rochii modeste, şi s-ar spune că această umilinţă, devenită favorabilă speciilor, a fost voită de natură, prevăzând parcă prostia şi răutatea umane. Mierla de aur, cu aripile şi cu coada negre, are drept amant un păsăroi înveşmântat în cafeniu, verzui şi cenuşiu. Fazanul argintiu (care este un fals fazan) arată o creastă neagră ieşită la iveală din ceafa lui de un alb-argintiu: gâtul şi spatele îi sunt din acelaşi metal: pântecul întunecat are reflexe albastre; ciocul îi este albastru; obrajii îi sunt roşii, roşii îi sunt şi labele. Mai mică, femela îşi îmbracă tristă pântecul cu o cămaşă albicioasă, iar spatele cu o mantie roşie. La fazanul adevărat, dimorfismul este încă şi mai accentuat. Masculul (este vorba de fazanul obişnuit) mare şi mândru, care se lasă bucuros admirat, este pe ceafă şi pe gât de un verde-închis; pe spate, în lateral, pe pântec şi pe piept este de un roşu-arămiu cu reflexe violete; coada îi este roşcată cu dungi negre; un mănunchi strălucitor i se răsfiră pe cap, iar împrejurul ochilor este de un roşu viu. Cu mult mai mică, umila femelă se acoperă cu un penaj pământiu, pătat cu negru. Frumosul fazan auriu este într-adevăr acoperit tot cu aur, auriu pe fond verde. Coada şi aripile galbene, pântecul roşu-şofran completează splendoarea acestui mascul minunat. Femela se mulţumeşte cu o mantie cafenie care-i acoperă spatele şi-i cade peste pântecul pictat în ocru.

Un căpşor ieşind dintr-un enorm guler de pene albe zbârlite; un corp potrivit; două labe lungi. Este luptătorul. La cap se adaugă un cioc ascuţit, împodobit la bază cu un ciorchine de struguri roşii. Masculul nu se ştie de ce culoare este; e de toate culorile. Lăsându-l alb, îl regăseşti roşu; era negru, iată-l violet; mai târziu apare pătat sau dungat cu tonurile cele mai diferite. Gulerul de la gât este un ornament şi un scut; îl pierde, ca şi ciorchinele de struguri, odată trecută perioada dragostei şi a luptelor. Această instabilitate a penajului corespunde într-un mod curios cu instabilitatea

caracterului; nicio altă fiinţă nu e mai iritabilă, mai certăreaţă. Nu pot fi păstraţi în captivitate decât solitari sau în obscuritate. Femela, ceva mai puţin turbulentă, nu-şi schimbă niciodată rochia, invariabil cenuşie, cu puţin cafeniu pe spate.

La păuni şi curcani, doar masculii îşi desfac coada în evantai, se înfoiază; la dropie, numai masculul se înfoiază, numai el are pene mari pe care le poate zbârli. Femela păsării-liră îşi înalţă, precum masculul, o liră de pene; dar nu e decât o mediocră imitaţie a aceleia a stăpânului ei, care străluceşte în toate culorile, se înalţă şi se răsuceşte cu o graţie paradoxală.

La pasărea-paradisului dimorfismul este şi mai clar decât la speciile precedente. Cu ceafa galben-lămâie, cu pieptul verde, cu fruntea neagră, cu spatele cafeniu, masculul îşi împodobeşte coada cu două pene lungi, iar aripile cu franjuri de pene galben-portocalii, punctate cu roşu, pe care le desface sau le strânge după dorinţă; femela, de culoare ştearsă, e lipsită de orice ornament. Sifiletul, o pasăre învecinată cu păsările-paradisului, îşi prinde între ochi şi ureche două pene fine, de două ori mai lungi decât trupul său, şi care, atunci când merge, flutură ca două steguleţe albe cu reflexe albastre. Acestea constituie un echipament de amant şi, în consecinţă, femela e lipsită de ele, iar masculul le pierde imediat după acuplare.

Deosebirile dintre cocoş şi găină sunt destul de precise ca să dea pentru toată lumea o idee clară în ce priveşte dimorfismul la păsări şi ca să arate, paralel cu diferenţa de formă, şi diferenţa de caracter.

Şi mai puţin întâlnit ca la păsări, dimorfismul mamiferelor este rareori favorabil femelelor. Nu vom cita decât un exemplu, la tapirul american, la care masculul este întotdeauna mai mic decât femela. Altfel, aproape întotdeauna este contrarul. Uneori, cele două sexe au înfăţişare identică:

pisici, pantere, pume, tigri de Africa. Dacă există o regulă, aceasta e dificil de formulat, pentru că, alături de felinele fără dimorfism sexual, tigrii, iată-i pe lei, la care sexele determină clar formele generale ale animalului.

Există, printre mamifere, asemănări bizare şi diferenţe baroce. Cârtiţa mascul şi cârtiţa femelă par la prima vedere identice până şi în ce priveşte organele sexuale exterioare, clitorisul femelei fiind, ca şi penisul masculului, perforat ca să lase să treacă uretra. Aici, asemănarea morfologică nu implică nici pe departe, cum vom vedea mai târziu, paritatea caracterelor: femela cârtiţă este femelă în exces. O diferenţă barocă este aceea care deosebeşte cele două sexe ale focii cu cască, locuitoare a Groenlandei. Masculul are capacitatea de a-şi umfla pielea capului până-şi face din ea o enormă cască. În ce scop? Poate ca să înspăimânte duşmani naivi. Credincioasă rolului ei de protejată, femela nu cunoaşte această simulare, specifică de asemenea, cu alte mijloace, pentru luptătorii chinezi, pentru unele insecte, ca *mantis religiosa,* sau pentru unii şerpi, cum e cobra.

Femela ursului brun şi a cangurului sunt mai mici decât masculul. În întreaga serie a cerbului, cu excepţia renului, numai masculii au coarne; aici se şi află originea, deloc absurdă, a unei foarte vechi glume, căprioarele fiind de altfel lascive şi primind bucuroase mai mulţi masculi. La taur şi la vacă, diferenţele sexuale sunt încă destul de accentuate; ele diminuează la armăsar şi la iapă, se micşorează şi mai mult la câine şi căţea şi devin nule la pisică. În toate cazurile în care dimorfismul, puţin accentuat, este consecinţa directă a posedării unor organe speciale, castrarea conduce masculul către tipul femelă[3]. Se observă asta la boi, ca şi la eunuci sau la caii ungureşti. Se poate vedea în acest fapt o nouă dovadă a primitivităţii stării feminine, pentru că este suficientă ablaţia testiculelor pentru a-i da

masculului moliciunea de formă şi de caracter specifică femelelor. Masculinitatea este o mărire, o agravare a tipului normal reprezentat de feminitate; este un progres, în sensul că este o dezvoltare. Dar acest raţionament, valabil pentru mamifere, ar fi detestabil pentru insecte, la care accentuarea tipului este aproape întotdeauna furnizată de femelă. Nu există legi generale în natură; există doar acelea care guvernează întreaga materie. Odată cu naşterea vieţii, tendinţa unică se desparte îndată în linii multiple. Poate că ar trebui să plasăm mai departe punctul de despărţire, căci un metal cum e radiul pare să difere la fel de mult de celelalte metale ca şi o himenopteră de un gasteropod.

3 E adevărat că şi castrarea femelelor pare, cel puţin la speciile umane, să le îndrepte către tipul mascul. Efectele castrării variază în funcţie de vârsta subiectului.

6
DIMORFISMUL SEXUAL

III. Vertebrate (urmare). – *Bărbatul şi femeia. – Trăsături şi limite ale dimorfismului uman. – Efecte ale civilizaţiei. – Dimorfismul psihologic. – Lumea insectelor şi lumea umană. – Dimorfismul moderat, fundament al cuplului. – Solidaritatea cuplului uman. – Dimorfismul şi poligamia. – Cuplul favorizează femela. – Estetica sexuală. – Cauze ale superiorităţii frumuseţii feminine.*

III. VERTEBRATE (URMARE)

Bărbatul şi femeia. La primate, dimorfismul sexual nu este prea accentuat, mai ales când masculul şi femela trăiesc aceeaşi viaţă în aer liber şi când îşi împart aceleaşi munci. Gorila mascul, mai puternică şi mai încăpăţânată, nu fuge de niciun duşman; femela, dimpotrivă, este aproape temătoare: surprinsă cu masculul, ea strigă, dă alarma şi dispare. Totuşi, dacă e atacată când e singură cu puiul, face faţă. Se deosebeşte uşor urangutanul mascul de femelă: masculul este mai mare, are păr mai lung şi mai des, numai el are în jurul feţei un fel de barbă; femelele au părţile lipsite de păr ale pielii cu mult mai puţin tăbăcite. Dar ceea ce diferenţiază clar cele două sexe la urangutan şi gorilă este prezenţa la masculi a doi enormi saci vocali care le coboară pe piept, ajungând până la subsuoară.

Graţie acestor rezervoare de aer, ca nişte cimpoaie, umflate după plac, masculul este capabil să urle foarte mult timp şi cu o extremă violenţă; la femelă, aceşti saci rămân foarte mici. Şi alte maimuţe, şi anume maimuţele urlătoare, sunt prevăzute cu aceste magazii de aer; la fel se

întâmplă şi cu alte mamifere, bine cunoscute pentru extravaganţa strigătelor lor: dihori, porci. Păsări şi batracieni au organe asemănătoare.

De la bărbat la femeie, dimorfismul variază în funcţie de rasă sau mai degrabă în funcţie de specii. Foarte slab la majoritatea varietăţilor negre sau roşii, el se accentuează la semiţi, la arieni, la finlandezi. Dar trebuie deosebit şi la om, ca la toate animalele cu sexe separate, dimorfismul primar, necesar, cerut de specializarea organelor sexuale şi a anexelor lor, de dimorfismul secundar a cărui relaţie cu sexul este mai puţin evidentă sau cu totul nesigură. Limitat la ce nu e sexual, dimorfismul uman este din cele mai slabe. Aproape nul în prima copilărie, el se accentuează la apropierea pubertăţii, se menţine în timpul perioadei genitale şi se atenuează până aproape de dispariţie, uneori, la bătrâneţe. El variază în funcţie de individ – chiar în anii celei mai intense activităţi reproductive – la fiinţe sau slab sexuate, dacă e vorba de masculi, sau puternic sexuate, dacă e vorba de femele; adică, există bărbaţi şi femei al căror tip se apropie mult de acel tip uman ideal pe care l-ar forma prin fuziune cele două sexe; de altfel, nici unii, nici alţii nu scapă dimorfismului radical impus de diferenţierea organelor genitale.

Lăsând la o parte excepţiile, se constată, şi la bărbat, şi la femeie un dimorfism mediu şi constant, care se exprimă astfel, masculul fiind luat drept tip: femeia este de talie mai mică şi de forţă musculară mai mică; ea are părul mai lung şi, dimpotrivă, sistemul pilos foarte puţin dezvoltat pe restul corpului, exceptând subsuorile şi regiunea pubisului, fără a mai vorbi de mamele, de pântec şi de şolduri, a căror formă este sexuată; ea este în mod normal mai grasă decât masculul şi, în consecinţă, are pielea mai fină; capacitatea craniană îi este inferioară cu aproximativ 15% (bărbatul = 100; femeia = 85) şi inteligenţa ei, mai

puţin spontană, o îndreaptă în general către activităţi exclusiv practice. La speciile umane inferioare, se deosebeşte greu craniul celor două sexe; la rasele civilizate se întâmplă invers. Civilizaţia a accentuat cu siguranţă dimorfismul iniţial al bărbatului şi al femeii – dacă nu cumva chiar una din condiţiile civilizaţiei este tocmai diferenţa notabilă, morfologică şi psihologică, între cele două sexe. În acest caz, civilizaţia n-a făcut decât să accentueze un dimorfism originar. Asta e mai degrabă, căci altfel nu vedem cum civilizaţia l-ar fi creat, dacă el n-ar fi existat deja, măcar la stadiul de tendinţă foarte puternică. Munci identice, o aceeaşi utilizare a activităţilor instinctive au putut reduce mult dimorfismul formelor la câine, de exemplu, sau la cal; asta n-a avut nicio influenţă asupra dimorfismului psihologic. Cultura instinctului n-a putut niciodată să şteargă la rasele de câini cele mai specializate acea culoare particulară pe care instinctul o primeşte de la sex. Este puţin probabil că o cultură intelectuală să poată forma femei lipsite de acea culoare caracteristică pe care sexul o dă inteligenţei lor.

Ne servim de cuvintele „instinct“ şi „inteligenţă“ pentru a flata prejudecăţile. Instinctul nu e decât un mod de inteligenţă.

Dimorfismul este un fapt constant în seria animală. Fie că e favorabil masculului, fie că e favorabil femelei, el are întotdeauna drept punct de plecare necesitatea sexuală. Există o necesitate care trebuie satisfăcută: natura o împarte în mod egal sau nu între mascul şi femelă. Ea ignoră dreptatea şi egalitatea, îi supune pe unii la cele mai dificile munci, chiar la mutilare, la moarte timpurie, dă altora libertate, plăceri, ore lungi de viaţă dulce. Trebuie ca un cuplu să reproducă un anumit număr de fiinţe identice unităţilor din care este el însuşi format: orice mijloc care atinge acest rezultat e bun, şi mai ales cel care-l atinge mai

repede şi mai sigur. Natura, neiertătoare, e şi grăbită. Imaginaţia ei, mereu activă, inventează neîncetat forme noi pe care le aruncă în viaţă, pe măsură ce primele născute şi-au încheiat ciclul. La mamiferele superioare şi în special la speciile umane, mijlocul folosit de natură ca să asigure perpetuitatea tipurilor este diviziunea muncii. Femela insectei – lăsând provizoriu deoparte himenopterele sociale – e înzestrată în acelaşi timp cu organe ale sexului său, cu instrumente ale meseriei sale, cu arme protectoare pentru rasa ei; femela omului a cedat masculului instrumentele şi armele, reunite aici într-un instrument unic, muşchiul. Sau mai degrabă, păstrându-şi proprietatea instrumentului, i-a abandonat lui utilizarea acestuia. Ea nu e nici luptătoare, nici vânătoare, nici zidăriţă, nici tăietoare de lemne: ea este femelă, iar bărbatul e restul. Diviziunea muncii presupune continuitate. Pentru ca femela să-i poată ceda masculului grija subzistenţei şi a apărării, trebuie ca perechea să fie stabilă şi permanentă. Masculul osmiei (un fel de albină solitară) se trezeşte la viaţă înaintea femelei; ar putea să pregătească cuibul sau măcar să-i caute locul, să conducă femela la el, să muncească sau să vegheze; dar el aparţine unei serii animale în care masculii nu sunt decât organe masculine şi tot rolul lor stă doar în gesturile acuplării. Cuplul nu este format. Când se formează, ca la alte insecte – scarabei, copris, *sisyphes,* geotrupe –, munca se împarte în mod egal între ambele sexe. Paralelismul se opreşte aici, căci evoluţia socială a insectei o conduce pe aceasta la diferenţieri funcţionale extrem de complicate şi, dacă nu necunoscute, cel puţin anormale în umanitate. Societatea albinelor are la bază femela; societatea umană are la bază cuplul. Sunt organisme atât de diferite încât între ele o comparaţie nu poate fi nici posibilă şi nici utilă. Albinele nu pot fi invidiate decât dacă nu sunt cunoscute; o comunitate din

care relaţiile sexuale sunt absente, categoric nu atrage vreun membru al comunităţii umane. Roiul nu este o societate, ci o creşă.

Cuplul nu e posibil decât cu un dimorfism real, dar moderat. Trebuie să fie o diferenţă, mai ales de forţă, ca să existe o uniune adevărată, adică subordonată. Un cuplu cu elemente egale ar fi, ca şi o societate cu elemente egale, în permanentă stare de anarhie: pentru anarhie sunt suficiente două fiinţe, ca şi pentru război. Un cuplu cu elemente prea diferite s-ar găsi, prin strivirea celui mai slab, redus la unitate tiranică. Bărbatul şi femeia reprezintă deci destul de bine – la fel se întâmplă la alte primate şi la carnivore, căci majoritatea erbivorelor sunt poligame – cele două sexe destinate să trăiască unite şi să participe împreună la îngrijirea progeniturii. Starea de cuplu, care cere un anume dimorfism, îi asigură chiar prin asta perpetuitatea. Când cuplul se dizolvă, fie în poligamie, fie în promiscuitate, cum s-a întâmplat la musulmani şi la creştini (o religie puternică mult timp ţine loc de rasă şi de mediu), dimorfismul se accentuează, fiecare din elemente scăpând, într-o anumită măsură, de sub influenţa prea puternică a celuilalt sex. La fel se întâmplă şi dacă dimorfismul psihologic, ca urmare a identităţii de educaţie, se atenuează, chiar dacă uşor – el nu se atenuează niciodată decât lejer –, sau dacă jocurile fizice reduc puţin diferenţele fizice aparente; cuplul se formează mai puţin uşor şi devine mai puţin stabil: de aici adulterul, divorţul, excesul prostituţiei. Prostituţia este o consecinţă strictă a întregii societăţi monogame; ea se diminuează mai mult sau mai puţin în societăţile poligame, în care femeia liberă e rar întâlnită; în sfârşit, ea nu ar dispărea decât în promiscuitate, adică în prostituţia universală.

Poligamia, în afara influenţei ei indirecte, are şi o influenţă directă asupra dimorfismului, prin claustrarea femeilor. Lipsită de viaţă activă, de

lumea exterioară, de aer şi chiar de lumină, femela masculului uman poligam devine mai albă, oricare ar fi fost culoarea ei iniţială, mai grasă, mai greoaie şi de asemenea mai proastă şi mai înclinată spre toate varietăţile de onanism. La musulmanii din India, bărbatul şi femeia par să aparţină unor specii diferite, atât de bronzat este bărbatul şi de decolorată femeia. Prostituatele închise din Occident se decolorează şi ele, şi-ar fi greu de recunoscut două surori în fata moale şi albicioasă alături de păstoriţa aspră şi roşie în obraji. Libertatea femeii accentuează în egală măsură dimorfismul acesteia, dar printr-un alt procedeu. Supusă cu totul nevoii, necesităţii de a plăcea, femeia ieşită din cuplu îşi exagerează feminismul, redevine femelă în exces, deoarece fiind cel mai mult femelă dobândeşte cele mai multe şanse să seducă masculul insensibil la orice alt merit. Şi invers, o femeie cu o educaţie masculină, deşi cu o frumuseţe egală, e mai puţin seducătoare decât oricare alta.

Deci, în timp ce dezagregarea cuplului accentuează dimorfismul feminin, diminuarea dimorfismului normal face mai dificilă sau mai precară transformarea cuplului. Cuplul uman este o armonie greu de realizat, foarte uşor de distrus, dar, pe măsură ce este distrus, se eliberează elementele care îl vor reforma neapărat. (Vom reveni mai târziu asupra poligamiei umane şi animale; dar trebuiau examinate raporturile ei cu dimorfismul.) Toate problemele tratate în această carte sunt de altfel atât de încâlcite încât ar fi dificil să împiedici apariţia uneia sau alteia vorbind despre oricare dintre ele. Dacă metoda este mai neclară, ea pare însă măcar loială. Departe de a dori să punem logică umană în natură, ne străduim să introducem în vechea logică clasică puţină logică naturală.

Singurul scop al cuplului este să scape femela de orice altă grijă care nu e pur sexuală, să-i

permită o îndeplinire mai apropiată de desăvârşire a funcţiei ei celei mai importante. Cuplul favorizează deci femela, dar favorizează şi rasa. E categoric binefăcător faptul că femela a cucerit dreptul la lenea maternă. Există şi un alt motiv să credem în legitimitatea unei asemenea repartiţii a muncii utile între cei doi membri ai cuplului: muncile masculine diminuează feminitatea, în timp ce muncile feminine feminizează masculii. Pentru ca dimorfismul mediu şi necesar să persiste, ar trebui ca, dacă femeia practică exerciţiile bărbăteşti, bărbatul să-şi asume toate muncile accesorii maternităţii. Asta nu ar fi contrar suplei logici naturale: există astfel de exemple la batracieni şi la păsări. Dar nu vedem nici utilitatea, nici posibilitatea unei astfel de inversări a rolurilor în specia umană. Datoria unei fiinţe este de a persevera în fiinţa ei şi chiar de a-şi accentua trăsăturile specifice. Datoria femeii este de a păstra şi de a-şi mări dimorfismul estetic şi dimorfismul psihologic.

Punctul de vedere estetic ne obligă să punem, pentru a nu ştiu câta oară – dar nu s-o şi rezolvăm, din fericire – acea agreabilă chestiune a frumuseţii femeii. Putem judeca atunci când e vorba de talie, de energie musculară, de amploare respiratorie: asta se măsoară şi se scrie în cifre. Când e vorba de frumuseţe, e vorba însă de sentiment, adică de ceea ce e în acelaşi timp mai profund şi mai personal în fiecare dintre noi, mai variabil de la un bărbat la altul. Şi totuşi, elementul sexual fiind însăşi rădăcina ideii de frumuseţe – opinia oamenilor e cvasiunanimă în ce priveşte cuplul uman –, femeia reprezintă frumuseţea. Orice opinie diferită va fi întotdeauna luată drept un paradox sau drept produsul uneia din cele mai supărătoare aberaţii sexuale. Un sentiment nu-şi afirmă raţiunile; el nu are raţiuni. Trebuie ca acestea să-i fie împrumutate. Superioritatea frumuseţii feminine este reală; ea are o singură cauză unică: unitatea

liniei. Ceea ce face femeia mai frumoasă este tocmai invizibilitatea organelor ei genitale. Sexul, care este uneori un profit, este întotdeauna o povară şi o tară; el este făcut pentru rasă, nu pentru individ. La masculul uman, tocmai din cauza poziţiei lui drepte, sexul este prin excelenţă un loc sensibil şi vizibil, punct de atac în luptele corp la corp, ţintă pentru lance, obstacol pentru ochi, fie ca rugozitate pe o suprafaţă, fie ca tăietură pe mijlocul unei linii. Armonia corpului feminin este deci din punct de vedere geometric mai mult decât perfectă, mai ales dacă masculul şi femela sunt priviţi chiar la ora dorinţei, în momentul când reprezintă cea mai intensă şi mai naturală expresie a vieţii. Atunci toate mişcările fiindu-i interioare, sau vizibile numai prin ondularea liniilor ei curbe, femeia îşi păstrează întreaga valoare estetică, în timp ce bărbatul, părând să regreseze brusc către stările primitive ale animalităţii, lipsit de orice frumuseţe, apare redus la starea simplă şi goală de organ genital. Ce e drept, bărbatul îşi ia revanşa estetică în timpul graviditătii şi, în consecinţă, în perioada deformării femeii.

Trebuie spus de asemenea că trupul uman are grave defecte de proporţii, iar ele sunt mai accentuate la femelă decât la mascul. În general trupul e prea lung, iar picioarele, în consecinţă, prea scurte. Se spune că există la rasele ariene două tipuri estetice: unul cu membre lungi, altul cu membre scurte. Aceste două tipuri sunt într-adevăr destul de uşor de deosebit, dar ele se prezintă rar cu trăsături foarte clare, iar primul, de altfel este destul de rar, este acela pe care statuarul l-a vulgarizat ameliorându-l. E suficient să compari o serie de fotografii de artă cu o serie de imagini ca să te convingi că frumuseţea trupului uman este o creaţie ideologică. Înlăturând sentimentul egoist al speciei şi delirul sexual, omul apare inferior în plenitudine armonică faţă de majoritatea

mamiferelor: maimuţa, fratele lui, e categoric inestetică.

7
DIMORFISMUL SEXUAL ŞI FEMINISMUL

Inferioritatea sau superioritatea femelei în funcţie de speciile animale. – Influenţa alimentaţiei asupra producerii sexelor. – Femela ar fi fost suficientă. – Feminism absolut şi feminism moderat. – Himere: eliminarea masculului şi partenogeneza umană.

Numai după studierea aprofundată a dimorfismului sexual în seriile animale ne putem hazarda în câteva reflecţii asupra feminismului. Am văzut, la unele specii, că femela este mai frumoasă, mai puternică, mai activă, mai inteligentă; am văzut contrarul la altele. Am văzut masculul mai mare sau mai mic; l-am văzut, şi-o să-l mai vedem, ca parazit, servitor, stăpân permanent al cuplului sau al turmei, amant trecător, sclav fricos, pe care femela îl sacrifică îndată ce şi-a încheiat plăcerea. Toate aptitudinile, aceleaşi, sunt atribuite de natură celor două sexe; nu există, odată îndepărtate funcţiile specifice, un rol masculin şi un rol feminin: şi unul, şi celălalt, în funcţie de poruncile speciei lor, îmbracă acelaşi veşmânt, îşi pun aceeaşi mască, mânuiesc aceeaşi lance, instrument sau sabie, fără ca să putem şti, doar dacă nu ne întoarcem la origini şi dacă nu scotocim în arhivele vieţii, care joacă în travesti şi care joacă natural.

Belşugul de hrană, şi mai ales azotată, ar produce un mai mare număr de femele. La anumite animale cu transformare, se poate acţiona direct asupra indivizilor: mormoloci hrăniţi cu alimente mixte, vegetale, larve şi carne tocată au dat un

exces de femele apropiindu-se de totalitate (95 ± %). Pe de altă parte, supraalimentaţia tinde să elimine staminele la plante, care se transformă în petale, petalele în frunze şi bobocii în muguri. Bogăţia vitală, belşugul, nutriţia intensivă suprimă sexul; dar ultimul afectat este sexul feminin şi el, până la urmă, va persevera obscur în planta asexuată, revenită la mijloacele primitive ale reproducerii, la butăşire. Dacă alimentaţia excesivă tinde să suprime masculul, asta se întâmplă deci pentru că separarea în cele două sexe nu e decât un mijloc de diminuare a obligaţiilor fiinţei totale. Tipul monoic este o etapă către această simplificare a muncii; femela, la un moment dat, îşi elimină organul masculin, refuză să-l hrănească, se eliberează de o greutate a cărei utilitate nu e decât momentană. Şi prin urmare, înzestrată chiar ea cu prisosinţă, cu tot ceea ce întreţine viaţa, se lipseşte ea însăşi de aparatul sexual specializat, devine asexuată, adică – iar aici este evidentă identitatea contrariilor – sexuată în toate componentele sale: *tota femina sexus*.

Masculul este un accident; femela ar fi fost suficientă. Oricât de strălucitor ar fi, la anumite specii animale, destinul masculului, femela este primordială. În umanitatea civilizată, ea se naşte într-un număr cu atât mai mare cu cât civilizaţia atinge o mai mare plenitudine; iar această plenitudine diminuează în mod egal fecunditatea generală; că e vorba de om sau de pom, elementul masculin creşte sau descreşte în funcţie de lipsa sau de abundenţa hranei. Dar specia umană nu mai este atât de plastică pentru ca variaţiile de naşteri să fie întotdeauna foarte mari între cele două sexe; şi niciun alt animal cu sânge cald nu este atât de plastic pentru ca această cauză, atât de activă la vegetale, să fie suficient de puternică pentru a duce la dispariţia masculului. Nu există legi naturale, dar există tendinţe şi există limite: câmpurile de oscilaţie sunt determinate de trecutul speciilor, un

şanţ care se transformă în groapă şi închide, aproape din toate părţile, cărările viitorului.

E un fapt ştiut, ereditar de-acum, că masculul speciei umane a centralizat în el majoritatea activităţilor independente de motorul sexual. El e singurul capabil să realizeze o muncă dezinteresată, aceea care susţine scopuri străine conservării fizice a speciei, dar fără de care civilizaţia ar fi imposibilă sau foarte diferită de ceea ce este şi de ideea pe care noi o avem despre viitor. Fără îndoială în umanitate, ca şi în restul naturii, femela reprezintă sexul important. La o adică, precum albina zidăriţă, ea poate îndeplini treburi indispensabile, poate să-şi construiască adăpostul, să adune hrana, iar bărbatul ar putea, fără prea multă pagubă, să fie redus strict la rolul de aparat fecundator. În acest caz numărul masculilor ar putea şi chiar ar trebui să se diminueze destul de repede, dar atunci societăţile umane s-ar îndrepta către tipul pe care îl reprezintă albinele sociale: munca fără întrerupere fiind incompatibilă cu perioadele de maternitate, sexul feminin s-ar atrofia, o femelă unică ar fi ridicată la rangul de regină şi de mamă, iar restul, poporul, ar munci prosteşte pentru un ideal exterior propriei sale sensibilităţi. Transformări radicale n-ar fi mai puţin antinaturale. S-ar putea stabili partenogeneza: s-ar naşte câţiva masculi pe secol, aşa cum se întâmplă în ordine intelectuală, care ar fecunda generaţia de regine, aşa cum geniul fecundează o generaţie de creiere. Dar umanitatea, prin bogăţia inteligenţei sale, este mai puţin supusă necesităţii cauzale decât celelalte specii; chiar prinsă în capcană, mişcă un resort şi face o mişcare neaşteptată. Apariţia seculară a masculilor ar fi inutilă dacă s-ar găsi vreun procedeu mecanic care să trezească la viaţă ouăle femeii aşa cum sunt trezite ouăle ursinilor. Masculii, dacă s-ar mai naşte vreunii, din când în când, printr-un joc atavic

al naturii, ar fi arătaţi drept nişte curiozităţi, ca hermafrodiţii noştri.

Ideea feministă conduce la aceste himere. Dar, fie că e vorba de distrugerea cuplului fără a-l mai realcătui, fie că e vorba de stabilirea unei vaste promiscuităţi sociale, fie că feminismul se rezolvă în formula: femeie liberă în dragoste liberă, toate acestea sunt mai himerice decât toate himerele, care-şi au cel puţin analogie în diversitatea obiceiurilor animale. Da, partenogeneza umană este mai puţin absurdă: ea reprezintă o ordine, iar promiscuitatea, o dezordine; ordinea este mereu mai probabilă decât dezordinea. Dar promiscuitatea socială este şi mai imposibilă din cauză că femeia mai slabă ar fi strivită. Ea nu luptă cu bărbatul decât graţie unor privilegii pe care i le acordă acesta, tulburat de beţia sexuală, intoxicat şi adormit de aburii dorinţei. Egalitatea artificială pe care o cere ar restabili vechea robie, în ziua când prea multe femei sau toate femeile ar vrea să se bucure de ea; şi asta e încă una din soluţiile posibile ale crizei feministe. Din orice unghi am privi această chestiune, vedem cum cuplul uman se realcătuieşte inevitabil.

E foarte dificil, din punctul de vedere al logicii naturale, să simpatizezi cu feminismul moderat; am accepta mai degrabă feminismul excesiv. Şi asta pentru că, deşi în natură sunt numeroase exemple de feminism, există foarte puţină egalitate sexuală.

8
ORGANELE DRAGOSTEI

Dimorfismul sexual şi paralelismul sexual. – Organele sexuale ale bărbatului şi ale femeii. – Constanţa paralelismului sexual în seria animală. – Organele sexuale externe ale mamiferelor placentare. – Forma şi poziţia penisului. – Osul penial. – Clitorisul. – Vaginul. – Mamelele. – Penisul bifid al marsupialelor. – Organele sexuale ale reptilelor. – Peştii şi păsările cu organ penial. – Organele genitale ale artropodelor. – O încercare de clasificare a animalelor în funcţie de forma, dispoziţia, prezenţa sau absenţa organelor genitale ale reproducerii.

Dimorfismul sexual, atât fizic, cât şi psihic, are evident o cauză unică, sexul; şi totuşi, organele prin care se diferenţiază cel mai puţin speciile care diferă cel mai mult, de la femelă la mascul, sunt tocmai organele sexuale. Şi asta pentru că sunt făcuţi strict unul pentru altul şi pentru că aici acordul trebuie să fie nu doar armonic, ci mecanic şi matematic. Sunt angrenaje care trebuie să se îmbine exact unul cu altul, fie că, precum la păsări, nu se produce decât o lipire perfectă a două orificii, fie că, precum la mamifere, cheia trebuie să pătrundă în broască. Există un dimorfism, dar este acela al mulajului şi al statuii, al tecii şi al sabiei; pentru părţile care sunt în contact mai puţin strâns, paralelismul nu este mai puţin sensibil şi mai puţin aparent. Această similitudine în diferenţă i-a frapat dintotdeauna atât pe filozofi, cât şi pe anatomişti, de la insinuările logice ale lui Aristotel până la teoria analogiilor a lui Geoffroy Saint-Hilaire. Galien observase deja câteva asemănări,

mai mult sau mai puţin exacte: labii mari şi prepuţ, ovare şi testicule, scrot şi uter. El zice, textual: „Toate organele bărbatului se regăsesc la femeie; nu există diferenţă decât într-un singur punct, şi anume că ale femeii sunt interne, iar cele ale bărbatului sunt externe, pornind de la regiunea perineului. Închipuiţi-vă pe acelea care apar primele în imaginaţia voastră, oricare; întoarceţi-le în afară pe cele ale femeii, băgaţi-le în interior pe cele ale bărbatului şi le veţi găsi pe toate identice. Închipuiţi-vi-le întâi pe cele ale bărbatului băgate în interior, între rect şi vezică; presupunând astfel, scrotul ar ocupa locul uterului, cu testiculele aşezate de fiecare parte a orificiului extern. Penisul bărbatului ar deveni gâtul cavităţii care se produce, iar pielea extremităţii penisului care e numită prepuţ ar forma vaginul. Închipuiţi-vă invers, că uterul se întoarce şi cade în afară; testiculele sale (ovarele) nu s-ar găsi în mod necesar în interiorul acestei cavităţi, iar aceasta nu le-ar acoperi ca un scrot? Gâtul, ascuns până acum în perineu, nu ar deveni membrul viril, iar vaginul, care nu e decât un apendice cutanat al gâtului, n-ar deveni prepuţul?“ Diderot a transpus acest pasaj şi l-a pus în concordanţă cu ştiinţa în *Visul lui Alembert.* Această pagină de literatură anatomică îşi păstrează valoarea de expresie: „Femeia are toate organele bărbatului, iar singura diferenţă care există este aceea a unei pungi atârnânde în afară sau a unei pungi întoarse înăuntru; un făt femelă seamănă ca două picături de apă cu fătul masculin; partea care induce în eroare se lasă în jos la fătul femelă pe măsură ce punga interioară se întinde; ea nu se şterge niciodată până într-atât încât să-şi piardă prima formă; e de asemenea mobilul voluptăţii; îşi are glandul său, prepuţul, şi se remarcă la extremitatea sa un punct care pare să fi fost orificiul unui canal urinar care s-a închis; există la bărbat, de la anus până la scrot, interval numit perineu, şi de la scrot până la penis, o

tăietură care pare să fie reluarea unei vulve ascunse; femeile care au clitorisul excesiv au barbă; eunucii n-au deloc, coapsele lor devin mai puternice, şoldurile se lăţesc, genunchii li se rotunjesc şi, pierzându-şi organizarea caracteristică unui sex, par să se întoarcă spre conformaţia caracteristică celuilalt...“ În termeni mai puţin literari, se consideră ca fiind omoloage, la bărbat şi la femeie, ovarul şi testiculele; labiile mici, capişonul clitoridian şi învelişul scrotului, clitorisul şi penisul; vaginul şi utricului prostatic. În tratatele speciale se găsesc detaliile acestor analogii, care nu pot fi explicate aici cu precizie ştiinţifică. Singurul punct de reţinut este că ambele sexe, nu numai la om, bineînţeles, ci şi la mamifere, ca şi la aproape toate seriile animale şi vegetale, nu sunt decât repetarea unei aceleiaşi fiinţe cu specializare de funcţie. Această specializare se poate lărgi şi la alte funcţii decât funcţia sexuală: la muncă (albine, furnici), la război (termite). Termita soldat este extraordinară: nu mai mult decât masculul.

Paralelismul sexual este constant la aproape toate vertebratele şi la artropode; el va ajunge până la identitate la moluştele hermafrodite, dacă se compară nu cele două sexe, ci doi indivizi. El se desfăşoară, pentru fiecare sex luat separat, de-a lungul întregului lanţ zoologic. Plecând de la veriga unde fiinţa se separă în două, se văd schiţându-se organele sexuale, aşa cum ajung ele, la animalele superioare, la un înalt grad de complexitate sau aşa cum, deşi căpătând diferenţă de formă sau de poziţie, ele îşi păstrează o remarcabilă stabilitate de structură; s-ar putea vorbi aproape de identitate la marsupiale, la reptile, la peşti, la păsări. Pentru a fi mai clar, trebuie pornit de la cunoscut la necunoscut; omul este imaginea de comparat la care se raportează cu necesitate observaţiile făcute asupra celorlalte animale.

Nu ne este indiferentă cunoaşterea mecanismului normal al dragostei, pentru că una din pretenţiile moraliştilor este de a-i regla mişcările. Ignoranţa este tiranică; cei care au inventat morala naturală cunoşteau foarte puţin natura: asta le-a permis să fie severi, nicio noţiune precisă nederanjându-le siguranţa în gesturi. Devii mai discret când ai contemplat tabloul minunat al obiceiurilor erotice ale animalităţii şi chiar cu totul nepriceput în a decide dacă, da sau nu, un fapt este ori nu este natural. În realitate totul este natural.

Omul este un mamifer placentar: astfel, organele genitale şi modul de a se servi de ele îi sunt comune cu toate animalele cu păr, mamele şi ombilic. El nu e de obicei în întregime acoperit de păr, dar nu există nicio zonă a trupului său pe care părul n-ar putea creşte, iar ambele sexe sunt egal înzestrate, adesea prea mult, la pubis şi la subraţ. Organul masculin activ al mamiferului este penisul, completat, cel mai adesea la exterior, de testicule. Penisul este în acelaşi timp canal excretor al urinei şi al spermei; o relaţie analoagă există la femelă şi este exact ansamblul acelor organe amestecate care au fost numite genito-urinare sau, cu un termen mai nou, urogenitale, căci la fel se întâmplă în toată seria animală, fie că uretra dă în exterior, fie că ajunge, ca la păsări, într-o cloacă, un vestibul comun pentru toate excreţiile.

Penisul bimanilor coboară liber; el atârnă în faţa pubisului la cvadrumani şi la lilieci. Liliacul se apropie într-un mod bizar de om sau, în general, de primate: cinci degete la mâini, dintre care unul fiind degetul mare, cinci degete la picioare, mamele pectorale, flux menstrual, penis liber; e o măruntă caricatură umană, cu zbor înnebunit şi brusc, care ne înconjoară seara casele. La carnivore, la rumegătoare, la pahiderme, la solipede şi la alte numeroase familii de mamifere, penisul este ascuns într-o teacă aflată de-a lungul

pântecului. Este astfel mai bine păzit de accidente, de înţepăturile insectelor, sensibilitatea păstrându-i-se în acelaşi timp intactă. Călătorii, după spusele lui Buffon, i-au văzut pe patagonieni căutând un rezultat asemănător înnodându-şi prepuţul deasupra organului, ca un săculeţ cu o sforicică: astfel, mâna omului îi permite acestuia să-şi perfecţioneze trupul sau să-l mutileze. Mutilările şi deformările sexuale, circumcizia semiţilor şi a sălbaticilor, excizia iluminaţilor ruşi, perforarea transversală a organului, aplatizarea chirurgicală a penisului sunt extrem de frecvente. Mâna chiropterelor are o piedică; aceea a cvadrumanilor nu are decât un rol sexual, masturbarea. Ea poate să servească totuşi de pavăză împotriva pericolelor exterioare; multe patrupede, totuşi mai bine ocrotite, se servesc de coada lor în acelaşi scop; când şi-o aduc între picioare, e un gest psihologic, uneori de pudoare sau refuz, pentru femele, alteori un gest de apărare. Mişcarea pe care, pudică, o face Venus, sau bărbatul care iese gol din baie nu are altă origine. Maimuţele, îndată ce nu se mai agită, îşi duc mâinile la organele sexuale. Polinezienii, înainte de creştinism, aveau obiceiul, când stăteau în picioare, să-şi ţină scrotul cu amândouă mâinile, cu penisul atârnând între două degete, într-o atitudine de dandy sălbatic. Scrotul lipseşte la unele specii, aşa cum a remarcat deja Plinius cel Bătrân: *Testes elephanto occulti.* La cămilă, testiculele se mişcă sub pielea regiunii inghinale; testiculele şoarecilor sunt de asemenea interne, dar ele ies în perioada rutului şi atunci se dezvoltă enorm. Maimuţele au adesea pielea testiculelor albastră, roşie sau verde, ca şi alte părţi descoperite ale trupului lor.

Cămila, dromaderul, pisica au extremitatea penisului îndoită (poziţia aceasta explică modul în care pisoii împroaşcă urina); ea nu se ridică şi nu stă înainte decât în erecţie. La rozătoare, teaca împreună cu penisul se îndreaptă şi înapoi,

atingând foarte aproape anusul, şi înainte. Penisul este subţire la rumegătoare, la mistreţi; gros şi rotund la solipezi, la elefanţi; gros şi conic la delfini, cilindric la rozătoare şi la primate. Organul care capătă toate formele intermediare între bulgăre şi vârf ascuţit ia, la rinoceri, forma unei grosiere flori de crin. La pisică, pe el se ridică mici ţepi îndreptaţi către bază, iar la aguti şi gerboa e prevăzut cu un fel de agăţători cu care se prinde de organele femelei.

La multe mamifere, penisul, adevărat membru, este susţinut de un os interior format prin peretele conjunctiv care separă cele două corpuri cavernoase... Acest os penial se întâlneşte la numeroase cvadrumane, cimpanzei, urangutani, la majoritatea carnasierelor (exceptând hiena), la câini, lupi, feline, lutrii, jder, bursuc; la rozătoare, la castor, la foci, la cetacee; lipseşte la rumegătoare, la pahiderme, la insectivore şi la edentate. La om, i se regăseşte uneori urma, sub forma unui uşor cartilagiu prismatic. Enorm la enormul penis al balenelor, el seamănă cu o limbă de clopot. Osul penial diminuează capacitatea erectilă a penisului, oprind dezvoltarea corpurilor cavernoase; dar la celălalt tip penial asigură rigiditatea membrului obţinut prin afluxul de sânge care produce o umflare. Omul trebuie să fi avut şi el un os penial; l-a pierdut de-a lungul timpului şi e fără îndoială fericit, pentru că o rigiditate permanentă, sau prea uşor obţinută, ar fi mărit până la nebunie lubricitatea speciei sale. Poate că din această cauză sunt atât de rare maimuţele mari, deşi puternice şi agile. Lucrul acesta s-ar putea confirma dacă s-ar întâlni în mod regulat acest cartilagiu penial la bărbaţii foarte lascivi, sau – cu o anumită regularitate – la rasele umane cele mai înclinate spre erotism.

Penisul se regăseşte la femelă sub forma clitorisului. Aproape la fel de voluminos ca un penis adevărat la cvadrumene, el este atrofiat la

alte specii. La femei, el variază individual, unele fiind, din acest punct de vedere, cvadrumene. Uneori clitorisul este perforat, ca să lase loc de trecere pentru uretră (la câteva maimuţe, la cârtiţă); o uşoară urmă a acestui meat vechi se vede şi la clitorisul feminin. La speciile ale căror masculi posedă un os penial, femelele posedă adesea un os clitoridian – şi nimic nu afirmă mai clar paralelismul acestor două organe – care nu mai foloseşte decât voluptăţii, după ce va fi fost, în timpuri foarte îndepărtate, când omul se căţăra printre vertebrate marine, un instrument real de fecundare. Labiile mari, care limitează orificiul general al vulvei, nu există decât la femeie şi, mai puţin evident, la femele urangutan. Circulară la rozătoare, transversală, exemplu unic, la hienă, acest animal heteroclit, vulva este longitudinală la toate celelalte mamifere. Complet neperforat la cârtiţă, vaginul este mai mult sau mai puţin închis de o membrană, pe care penisul o rupe la primele contacte la femeie, la mai multe cvadrumane, la câteva maimuţe mici, la uistiti, la câteva carnasiere, la urs, la hienă, la foca cu pântec alb, la marmotă; ea este înlocuită la câine, pisică, rumegătoare, de o îngustare inelară între vagin şi vestibul. Himenul nu e deci deloc specific fecioarelor umane, şi nu e nicio glorie să ai un privilegiu pe care să-l împarţi cu un uistiti.

Menstruaţia se întâlneşte la cvadrumane, la lilieci; şi alte femele de mamifere prezintă scurgere sangvină, dar e limitată la perioada rutului. Poziţia mamelelor e variabilă, tot variabil e şi numărul lor: inghinale la rumegătoare, la solipezi, la cetacee, ventrale la câini, la porci, ele sunt pectorale, şi întotdeauna în număr de două, la aproape toate primatele, la chiroptere, la elefanţi şi la sirenieni care, fără îndoială, din această cauză le-au apărut marinarilor de odinioară asemănători cu femeile lor.

Alte particularităţi şi corespondenţe vor fi examinate în capitolul următor, care va vorbi despre mecanismul dragostei, despre metoda utilizată de diferitele animale în folosirea organelor lor în funcţie de cerinţele naturii. Rămâne să discutăm despre mamiferele inferioare şi celelalte vertebrate ale căror instrumente de fecundare seamănă sensibil cu cele ale mamiferelor.

La om şi la celelalte placentare penisul bifid este un fapt teratologic care nu se întâlneşte decât la monştrii dubli incompleţi. Dimpotrivă, la marsupiale este forma întâlnită cel mai des. Acestui penis dublu, cel puţin plecând de la organ, îi corespunde natural un dublu vagin; aşa se petrec lucrurile la oposum, la cangur. Bipartiţia originală se regăseşte regulat la uterul câtorva placentare: la iepuri, la şoareci, la lilieci, la carnivore. Uterul marsupialelor este simplu şi fără îngustare a colului. Se ştie că puii lor nu rămân aici decât foarte puţin timp, ei se nasc nu la stare de făt, ci la stare de embrion şi-şi continuă dezvoltarea în buzunarul marsupial. Oposumul destinat să atingă mărimea unei pisici obişnuite este la naştere de aproximativ mărimea unei boabe de mazăre. Aceste animale diferă deci profund de celelalte mamifere.

Printre reptile, unele, cum sunt crocodilii şi chelonienii, nu au decât un penis simplu; altele, broaştele-ţestoase, au extremitatea penisului bifidă; el e multifid la trionix, broască ţestoasă carnivoră şi considerată pe drept cuvânt feroce. Saurienii şi ofidienii pot să-şi întindă în afara cloacei două penisuri erectile; la saurieni sau la şopârle ele sunt scurte, rotunde şi acoperite cu ţepi. Femelele nu au clitoris decât atunci când masculul nu are decât un penis; acest organ nu e bine constituit decât la crocodilieni şi la chelonieni.

Copulaţia este necunoscută la batracieni, al căror contact este totuşi foarte strâns: ea este

necunoscută şi la majoritatea peştilor, ale căror iubiri sunt lipsite de orice contact. Totuşi câţiva selacieni *(squalas,* raja), poate şi unul sau doi teleosteeni (peşti ososi) şi lampreda posedă un organ copulator care pătrunde într-adevăr în organul femelei.

Păsările care posedă un penis sau un tubercul erectil sau retractil ce înlocuieşte penisul sunt struţul, casoarul, raţa, lebăda, gâsca, dropia, nanduul şi alte câteva specii apropiate; femelele lor au organ clitoridian. Struţul are un veritabil penis, lung de cinci sau şase degete, străbătut de un canal care-i serveşte de conductă pentru canalul seminal, enorm când e în erecţie, în formă de limbă. Femela are clitoris, iar coitul se realizează exact ca la mamifere. Lebăda şi raţa sunt şi ele bine înzestrate cu un tubercul erectil apt pentru copulaţie; asta explică, în acelaşi timp cu povestea Ledei, şi reputaţia libidinală a răţoiului şi a faptelor lui de vitejie de prin curţile de păsări, adevărate mănăstiri din Theleme.

Nu pot fi descrise aici organele copulatoare ale artropodelor, care cuprind insectele propriu-zise. E suficient să notăm că, oricât de variate ar fi formele lor, ele se comportă clar aidoma organelor copulatoare ale mamiferelor superioare şi se compun din două piese esenţiale: penisul, ascuns într-o teacă pineală, şi vaginul, prelungit prin buzunarul copulator, care primeşte penisul. La peşti şi la păsări, lipsind organele externe, totul se reduce la metode pe care le vom examina mai departe. Moluştele hermafrodite, cu un aparat sexual atât de minunat complicat, trebuie de asemenea privite aparte. În sfârşit, obiceiurile amoroase ale insectelor vor forma o suită de capitole exemplare.

De-acum, neţinând cont decât de organele exterioare ale masculului sau de organele care, interne în stare de repaus, ies la iveală în

momentul coitului, am putea încerca o vagă, nouă clasificare a seriilor animale.

1. Prezenţa unui penis sau a unui tubercul copulator erectil: mamifere placentare, de la om până la marsupiale exclusiv; câţiva alergători şi palmipede; crocodilienii; chelonienii; câţiva selacieni; artropodele; rotiferele.

2. Prezenţa unui penis bifid: marsupialele; saurienii; chelonienii; scorpionidele.

3. Disjuncţia aparatului secretor de aparatul copulator: păianjeni, libelule.

4. Absenţa penisului, copularea prin contact: monotreme (ornitorincul), păsări, batracieni, crustacee.

5. Fără copulare: fecundarea exterioară a ouălor: peşti, echinoderme.

6. Transmiterea indirectă a spermei, cu sau fără contact (prin spermatofor): cefalopode, ortoptere.

7. Hermafroditism: moluşte, viermi.

8. Reproducere monogamă: protozoarele şi câteva din ultimele metazoare.

Ar fi de asemenea necesare distincţii şi excepţii pentru a face acest tablou ceva mai puţin imprecis. El nu e totuşi inexact, deşi incomplet şi fără nuanţe, şi ne permite să vedem că separarea sexelor prin aparate copulatoare bine caracterizate nu e un semn absolut de superioritate animală; că această separare se regăseşte la animalele cele mai dotate; că păsările, cu sistemul lor genital abia schiţat, par să reprezinte în natură un tip elevat, prin simplitatea organelor şi a mijloacelor sale; că sexele fără copulaţie profundă sau superficială tind, ca la peşti, să devină sau să rămână identice; că toate celelalte moduri de fecundare, diferite de copulaţie, sunt atribuite exclusiv unor specii inferioare; că hermafroditismul n-a fost decât o încercare limitată la o categorie de fiinţe lipsite de orice altceva ce nu înseamnă reproducere; că absenţa sexului caracterizează numai primele forme de viaţă.

Dacă avem în vedere nu doar modul de copulaţie, ci şi aparatul însuşi, cu partea sa masculină, penisul, şi partea sa feminină, vaginul, vedem clar că aceste organe foarte particulare nu se întâlnesc deloc, bine desenate, decât la cele două mari încrengături în care inteligenţa este cel mai mult dezvoltată: mamiferele, artropodele.

Există probabil o anumită corelare între copulaţia completă şi profundă, pe de-o parte, şi dezvoltarea cerebrală, pe de altă parte.

9
MECANISMUL DRAGOSTEI

I. Copulaţia: Vertebrate. – *Varietăţile ei foarte numeroase şi fixitatea ei specifică. – Imoralitatea aparentă a naturii. – Etnografia sexuală. – Mecanism uman. – Călărirea. – Forma şi durata acuplării la diferite mamifere. – Aberaţii sexuale chirurgicale. – Durerea ca frână sexuală. – Himenul. – Cârtiţa. – Pasivitatea femelei. – Ovulul, figura psihologică a femelei. – Mania de a atribui animalelor virtuţi umane. – Pudoarea elefanţilor. – Mecanismul de acuplare la balene, la foci, la broaşte-ţestoase. La unele ofidiene şi la câţiva peşti.*

I. COPULAŢIA: VERTEBRATE

F*igurae Veneris* de Forberg epuizează în patruzeci şi opt de exemple modurile posibile de unire pentru specia umană; manualele erotice indiene mai imaginează câteva variante, câteva perfecţionări voluptuoase. Dar nu toate aceste juxtapoziţii sunt favorabile fecundării; cele mai multe chiar n-au fost inventate decât pentru a eluda un rezultat prea logic şi prea material.

Cu siguranţă animalele, cele mai isteţe ca şi cele mai proaste, ignoră orice metodă de fraudă conjugală; e inutil să spunem că în creierul lor rudimentar nu se poate face nicio disociere între senzaţia sexuală şi senzaţia maternă, şi cu atât mai puţin între senzaţia sexuală şi senzaţia paternă.

Ingeniozitatea fiecărei specii este deci mică; dar ingeniozitatea universală a faunei este imensă şi sunt puţine imaginaţii umane, dintre cele pe care le calificăm de perverse şi chiar de monstruoase, care să nu fie lege sau normă într-o regiune sau alta din

imperiul animalelor. Practici foarte asemănătoare (deşi foarte diferite prin ţel), cu diferite forme de onanism, cu spermatofagie chiar, cu sadism, le sunt impuse unor animale inocente şi reprezintă pentru ele virtutea familială şi castitatea. Un medic, care n-a obţinut din asta prea multă glorie, a inventat sau a propagat fecundarea artificială; el imită libelule şi păianjeni. Marchizului de Sade îi plăcea să-şi imagineze coituri, copulaţii în care sângele curgea în acelaşi timp cu sperma; nimicuri, dacă privim, nu fără înfricoşare, la obiceiurile unei ingenioase ortoptere, *mantis religiosa,* insecta care se roagă la Dumnezeu, cum spun provensalii, *prego-Dieu,* profetesa, spuneau grecii! Versurile lui Baudelaire, batjocorindu-i pe cei care vor „să amestece cinstea în treburile dragostei“, au o valoare nu doar morală, ci şi ştiinţifică. În dragoste, totul e adevărat, totul e drept, nobil, de îndată ce, ca la animalele cele mai nebune, e vorba de un joc inspirat de o dorinţă creatoare. Fără îndoială, e mai dificil să justifici fanteziile lipsite de finalitate, mai ales dacă nu te laşi orbit de ideea de finalitate specifică; se poate afirma totuşi, şi nu vom insista mai mult asupra acestui subiect, că animalele nu ignoră nici sodomia, nici onanismul şi că ele cedează acestora împinse de necesitate, în absenţa femelelor... Senancour a scris pagini înţelepte şi îndrăzneţe despre aceste practici ale umanităţii.

Etnografia sexuală abia dacă există. Informaţiile împrăştiate despre acest subiect, totuşi foarte importante, n-au fost coordonate; asta înseamnă puţin, căci ele nu au fost verificate. Nu se ştie nimic precis în ce priveşte obiceiurile coitale decât din ce se învaţă din viaţă, întrebările de acest gen fiind foarte greu de pus, iar răspunsurile fiind întotdeauna echivoce. Există o întreagă ştiinţă coruptă de pudoarea creştină. Un cuvânt de ordine de care se ascultă încă, a fost lansat cândva şi, în ce priveşte sexualitatea, se ascunde orice leagă

omul de animal, orice dovedeşte unitatea de origine a tot ce are viaţă şi sentiment. Medicii care au studiat această problemă n-au cunoscut decât anormalul, boala: ar fi imprudent ca de la observaţiile lor să se tragă concluzii privind practicile generale. Cea mai bună sursă, cel puţin pentru rasele europene este tot cazuistica. Din enumerarea păcatelor împotriva castităţii date la iveală de duhovnicii de profesie am putea, după câtva timp de studiu, să deducem moravurile sexuale secrete ale umanităţii civilizate. Dar ar trebui să ne ferim să păstrăm fie ideea veche de păcat, fie ideea, identică, dar sub o formă modernă, de greşeală, delict, eroare. Practici comune unui întreg grup etnic nu pot fi altfel judecate decât normale, şi n-are importanţă dacă ele sunt stigmatizate de apologeţii bunelor moravuri. Ceea ce este bun, iar ceea ce este conţine ceea ce va fi. Este sigur că bimanii şi cvadrumanii sunt foarte libertini, asta ţine de supleţea lor fizică sau de inteligenţa lor. Acesta e un fapt de netrecut şi care nu poate fi negat, deşi supărător. Cuplul uman a extras din această tendinţă mii de fantezii erotice care, disciplinându-se, au dus la crearea unei veritabile metode sexuale, fie de plăcere dezinteresată, fie de protecţie împotriva fecundităţii: cum să discuţi despre depopulare, de exemplu, dacă pierzi din vedere acest fapt primordial? Ce poate să facă raţionamentul moral sau patriotic în faţa unui instinct care a devenit, sau a redevenit, o practică inteligentă şi conştientă, legată de tot ce e mai profund în sensibilitatea umană? E foarte greu, mai ales când e vorba de om, să desparţi normalul de anormal. Dar ce e normalul, ce e naturalul? Natura ignoră acest adjectiv pe care l-a scos din sânul ei plin de iluzii, fie din ironie, fie din ignoranţă.

Nu e foarte util să descriem călărirea umană, care de altfel nu e o călărire strictă, femeia fiind atacată din faţă. Călărirea adevărată a fost, după

cum se ştie, lăudată de Lucreţiu, deşi are, fapt care nu-i înlătură totuşi meritele, un aer clar animal; este forma de dragoste numită de teologi *more bestiarum,* iar de Lucreţiu *more ferarum* care înseamnă de fapt acelaşi lucru:

> *Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,*
> *Quoque permagni refert; nam more ferarum,*
> *Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur*
> *Concipere uxores, quia sic loca sumere possunt,*
> *Pectoribus positis, sublatis semina lumbis.*

Modul acesta, considerat de Lucreţiu ca fiind cel mai favorabil fecundării, este specific tuturor mamiferelor, insectelor şi multor familii animale. Maimuţele, mari sau mici, nu cunosc un altul. Arhitectura trupului lor le-ar face extrem de dificilă copulaţia faţă în faţă. Nu trebuie uitat, până la urmă, că statul în picioare nu e niciodată decât momentan, chiar la urangutani şi la cimpanzei; ei nu se ţin mai bine în echilibru ca urşii, se ţin mult mai puţin bine decât cangurii, marmotele sau veveriţele: chiar când se ridică, se simte că au patru labe. La ei, dragostea nu este independentă de anotimpuri şi, deşi sunt înclinaţi spre lascivitate tot timpul anului, nu par apţi pentru procreare decât câteva săptămâni de rut; atunci, organele lor genitale capătă o rigiditate permanentă; mamelele maimuţelor *guenons,* la fel de mici de obicei precum cele ale masculilor, nu se umflă decât în timpul acestei perioade. Omul e departe deci, din punct de vedere sexual, de maimuţele mari, vecinii săi anatomici.

Omul, chiar printre speciile cele mai umile, şi-a subjugat dragostea şi şi-a făcut-o sclavă cotidiană, variind în acelaşi timp împlinirea dorinţei sale şi făcând posibilă renaşterea ei la scurt timp. Această îmblânzire a dragostei este o operă intelectuală,

datorată bogăţiei şi puterii sistemului nostru nervos, capabil şi de lungi tăceri, şi de lungi discursuri fiziologice, şi de acţiune, şi de reflectare. Creierul omului este un stăpân ingenios care a ştiut să obţină de la organe, fără o superioritate evidentă, muncile cele mai complicate, plăcerile cele mai tari; stăpânirea e foarte slabă la cvadrumane şi la celelalte mamifere; ea e foarte puternică la multe insecte, aşa cum vom vedea într-un capitol ulterior. Să nu ne aşteptăm la o descriere minuţioasă a mecanismului exterior al dragostei la toate speciile animale. Ar fi lung, dificil şi plictisitor. Vor fi suficiente câteva exemple, dintre cele mai caracteristice. Durata coitului este extrem de variabilă, chiar la mamiferele superioare. Foarte lentă la câine, acuplarea nu e decât un fulger la taur, berbec, la care se numeşte „luptă“. Taurul nu face într-adevăr altceva decât să intre şi să iasă, şi e un spectacol foarte filozofic, pentru că înţelegem imediat că ceea ce împinge acest animal impetuos către femelă nu e atracţia unei plăceri prea rapide pentru a fi simţite profund, ci o forţă exterioară individului, deşi inclusă în organismul său. Prin durata lui excesivă şi dureroasă, coitul câinelui duce de altfel la gânduri asemănătoare:

In trivis quum saepe canes discedere aventes
Diversi cupidine summés ex viribus tendunt.

(Lucreţiu)

Asta se întâmplă pentru că penisul câinelui conţine un os scobit prin a cărui cavitate trece uretra. În jurul acestui os se găsesc ţesuturi erectile din care unul, nodul penisului, se umflă peste măsură în timpul coitului şi împiedică despărţirea celor două animale, odată actul împlinit. Ele rămân multă vreme deznădăjduite şi umilite şi nu ajung să se elibereze decât mult timp după ce dorinţa li s-a transformat în dezgust, imagine grotescă şi lamentabilă a multor legături umane.

Nici celălalt animal familiar nouă, pisica, nu are iubiri mai fericite. Penisul îi este într-adevăr garnisit cu spini către vârf, papile cornoase, iar intromisia, ca şi separarea, nu se face fără gemete. Asta e ce auzim noaptea: sunt strigăte de durere şi nu de voluptate, sunt urletele animalului pe care natura l-a prins în plasă. Asta nu împiedică femela să fie foarte întreprinzătoare: răspunzând la chemarea masculului, care o urmăreşte, ea îl excită într-o sută de feluri, îl muşcă de ceafă şi de pântec, cu o insistenţă care a dus, se zice, la metafora limbii erotice. Dar muşcătura la ceafă este şi mai curioasă, fiind cu o intenţie mult mai puţin directă. Şi căţelele muşcă la ceafă masculul cu care sunt în preludiu erotic. Către ceafă se află bulbul, origine a nervilor care guvernează regiunea sacră, funcţiile genitale.

Durerea care însoţeşte actele sexuale trebuie să fie clar diferenţiată de durerea pasivă. E foarte posibil (şi femeile ar putea să o dovedească) ca suspinele şi chiar strigătele scoase în asemenea momente să fie expresia unei senzaţii amestecate, în care bucuria să aibă tot atâta parte cât suferinţa. Să nu judecăm exclamaţiile feline după acuitatea timbrului lor; masacrate de penisul crud al masculului, pisicile urlă, dar aşteaptă binecuvântarea supremă. Asprimea primelor contacte nu e poate decât promisiunea unor delicii profunde: şi unele femei s-au gândit la asta.

Se ştie că limba pisicilor este aspră: la fel sunt limba şi toate celelalte mucoase ale negrilor. Această asprime a suprafeţei măreşte în mod remarcabil plăcerea genitală, aşa cum o dovedesc cei care au cunoscut negrese; asprimea aceasta a fost chiar perfecţionată. Daiacii din Borneo îşi găuresc extremitatea penisului dintr-o parte în alta, traversând fosa naviculară, ca să-şi prindă o tijă terminată la fiecare capăt cu un smoc de păr ţepos în formă de perie. Înainte de a se lăsa cucerite, femeile, prin anumite şiretlicuri şi gesturi

tradiţionale, arată lungimea periei pe care o doresc. În Java, acest aparat numit ampalang este înlocuit cu o blană, mai mult sau mai puţin deasă, de piele de capră. În alte ţări, incrustaţiile de pietricele fac din organ o masă cucuiată; aceste pietricele sunt înlocuite uneori cu clopoţei minusculi, aşa încât bărbaţii fac zgomot atunci când aleargă, iar femeile atente le judecă valoarea în funcţie de intensitatea muzicii lor sexuale. Aceste obiceiuri semnalate de Raw la unii indigeni din America n-au fost observate de mult timp, fără îndoială pentru că pudoarea creştină a călătorilor le închide acestora ochii şi urechile când se cuvine. Niciun obicei nu se stinge decât în faţa unui alt obicei mai util senzualităţii, iar imaginaţia în acest domeniu pare că, în loc să dea înapoi, face progrese. E drept că inventatorii se ascund, chiar în ţările sălbatice, morala sexuală tinzând să devină uniformă.

Aceste artificii, care ni se par singulare, au fost sigur create la instigarea femeilor, pentru că ele sunt cele care profită. Masculii s-au supus, fără îndoială fericiţi să scape astfel, cu preţul unei suferinţe pasagere, de teribila lascivitate a femeilor lor. Răzuite, jupuite cu astfel de instrumente, ele trebuie, măcar pentru câteva zile, să fugă de mascul şi să-şi digere în linişte amintirile senzuale. Chinezii şi japonezii, ale căror femei sunt de asemenea foarte lascive, cunosc mijloace asemănătoare; şi ei au inventat, ca să-şi stăpânească partenerele, ingenioase metode onaniste care le permit, în timp ce pacea domneşte în cămin, să-şi urmeze afacerile.

Ciudată deosebire între rasele umane sau speciile umane: în acelaşi scop, arienii s-au servit de frâna religioasă, de rugăciune, de ideea păcatului, şi în sfârşit de libertate, adică de plăcerea vanităţii care ameţeşte femeia şi o invită să placă altuia înainte de a se satisface pe ea însăşi.

Femeia nu e singurul mamifer pentru care, datorită formei deosebite a penisului, sunt

dureroase primele contacte; dar poate că nu există nicio altă femelă care să aibă, cum e cârtiţa, motive adevărate să se teamă de mascul. Vulva ei, neperforată în exterior, e acoperită de piele, păroasă ca şi restul corpului; ca să fie fecundată, ea trebuie să suporte o adevărată operaţie chirurgicală. Se ştie cum trăiesc aceste animale săpându-şi, în căutarea hranei, lungi galerii subterane ale căror resturi, aruncate din loc în loc, formează muşuroaiele de cârtiţe. În perioada rutului, uitând de vânătoare, masculul porneşte în căutarea femelei şi, de îndată ce-a ghicit-o, sapă în direcţia ei, scobeşte cu furie pământul ostil. Simţindu-se urmărită, femela fuge. Instinctul ereditar o face să tremure în faţa instrumentului care-i va deschide pântecul, în faţa acestui redutabil penis înarmat cu un burghiu care a străpuns-o pe mama şi pe toate strămoaşele ei. Ea fuge, sapă şi, pe măsură ce masculul înaintează, apar tuneluri încâlcite în care persecutorul va sfârşi poate prin a-i pierde urma; dar şi masculul e instruit de ereditate: el nu urmează femela, ci o înconjoară şi sfârşeşte prin a o îngrămădi într-un colţ şi, în timp ce ea-şi înfige în pământ botul orb, el o prinde, o operează şi o fecundează. Ce încântător simbol al pudorii e această creatură mică cu pelaj moale şi negru! Şi ce fecioară umană va arăta vreodată o asemenea fermitate în a-şi păstra virtutea? Şi care, singură noaptea în palat subteran, s-ar folosi de mâinile ei ca să-şi deschidă drum, ar uza de toată forţa ei ca să scape de iubit? Filozofii au crezut că pudoarea sexuală era un sentiment artificial, fruct al civilizaţiilor: ei nu cunoşteau povestea cârtiţei şi nici vreuna din poveştile adevărate care sunt în natură, căci aproape toate femelele sunt temătoare, aproape toate reacţionează la apariţia masculului prin teamă şi fugă. Virtuţile noastre nu sunt niciodată decât tendinţe fiziologice, iar cele mai frumoase sunt cele cărora ne este interzis chiar să le

încercăm o explicaţie. De ce pisica este aşa de violentă şi de ce cârtiţa este aşa de temătoare? Fără îndoială, cârtiţa nu se abate de la regulă, exagerându-i rigoarea, dar de ce această regulă? Nu există o regulă: nu există decât fapte pe care le grupăm în diferite moduri perceptibile inteligenţei noastre, fapte întotdeauna provizorii şi pentru care e suficientă o schimbare de perspectivă ca să le denatureze. Noţiunea de regulă, noţiunea de lege sunt o mărturisire a neputinţei noastre de a urma genealogia unui fapt în originile lui logice. Legea este jumătatea faptelor plus unu. Orice lege este la bunul plac al unui accident, al unei întâlniri neaşteptate; şi totuşi, fără ideea de lege, totul n-ar fi decât noapte în cunoaştere.

„Masculul, spune Aristotel în *Tratatul despre generare,* reprezintă forma specifică; femela, materia. Ea e pasivă fiind femelă, în timp ce masculul este activ.“

Pudoarea sexuală este un fapt de pasivitate sexuală. Va veni momentul şi pentru femelă să fie la rândul ei activă şi puternică, atunci când va fi fecundată, când va da viaţă posterităţii rasei sale. Masculul va redeveni atunci inert: împărţire echitabilă a cheltuielilor de forţe, dreaptă diviziune a muncii. Această pasivitate a elementului femelă se regăseşte în însăşi figurarea animalităţii, formată din ou şi spermatozoid. Li se vede jocul la orice microscop: oul aşteaptă, solid ca o fortăreaţă sau ca o femeie pe care mulţi bărbaţi o privesc şi o doresc; animăluţele pornesc la drum, asediază cetatea, o lovesc cu capul: unul din ele a rupt zidul, intră şi, de îndată ce coada lui de şopârlă a depăşit breşa, rana se închide. Orice activitate a acestei femele embrionare se reduce la acest gest: majoritatea surorilor ei mai mari nu cunosc un altul. Aproape întotdeauna liberul lor arbitru constă în asta: ele primesc doar unul dintre cei veniţi, fără să ştie prea bine dacă este o alegere fiziologică ori o alegere mecanică.

Femela aşteaptă sau fuge, fapt care e tot o manieră de a aştepta, o manieră activă; căci nu numai *se cupit ante videri,* ci şi doreşte să fie prinsă, doreşte să-şi împlinească destinul.

Fără îndoială, de-asta femela, la speciile în care masculul este slab sau timid, se resemnează la o agresiune cerută de grija generaţiilor viitoare. De fapt, sunt prezente două forţe: una este magnetul, cealaltă, acul. Cel mai adesea, femela este magnetul; uneori ea este acul. Acestea sunt doar detalii de mecanism care nu modifică mersul general al maşinii şi nici scopul ei. La originea oricărui sentiment există un fapt ireductibil şi incomprehensibil în sine. Raţionamentul comun pleacă de la sentiment ca să explice faptul; asta conduce la un raţionament absurd, face gândirea să alerge pe o pistă închisă ca un cal de circ. Ignorantismul kantian este capodopera acestor exerciţii de manej în care, plecând de la staulul categoric, savantul patruped se întoarce tot la el, după ce va fi distrus toate discurile de hârtie ale raţionamentului scolastic. Observatorii obiceiurilor animale cad cu regularitate în această prejudecată, atribuindu-le animalelor principii directoare pe care o îndelungă educaţie filozofică, şi mai ales creştină, au inculcat-o încăpăţânatei docilităţi umane. Toussenel şi Romanes nu sunt decât rareori superiori în clarviziune celor mai umili posesori ai unui câine minunat, sau ai unei pisici miraculoase: trebuie respinse ca apocrife anecdotele privind inteligenţa animalelor şi mai ales acelea prin care le este lăudată sensibilitatea sau virtuţile. Nu pentru că ele ar fi obligatoriu inexacte, ci pentru că maniera lor de interpretare a viciat, în principiu, maniera de a le privi. Un singur observator mi s-a părut demn de încredere în această chestiune; este J.H. Fabre, omul care, după Réamur, a pătruns cel mai adânc în intimitatea insectelor şi a cărui operă este într-adevăr creatoare – poate fără ca el să-şi dea seama – a psihologiei generale a animalelor.

Tocmai mania de a atribui animalelor cunoaşterea intuitivă a catehismului nostru moral a creat legenda despre pudoarea sexuală a elefanţilor. Aceşti monştri caşti, se spunea, se ascund ca să facă dragoste: animaţi de o sensibilitate cu totul romantică, ei n-ar şti să se dezlănţuie decât în misterul junglelor, în labirintul pădurilor virgine; din această cauză n-au fost văzuţi niciodată reproducându-se în captivitate. Nimic mai prostesc: elefantul de grădină publică sau de circ face destul de bucuros dragoste, deşi cu mai puţină înflăcărare decât în pădurea natală, la fel ca aproape toate animalele capturate de curând. El se reproduce sub privirea omului cu o perfectă indiferenţă şi niciun corniac nu poate împiedica femela elefant, care este foarte lascivă, să-şi manifeste cu glas tare dorinţele impudice. Cum vulva i se deschide nu între picioare, ci către mijlocul abdomenului, Buffon a crezut că ea ar fi trebuit să se aşeze pe spate ca să primească masculul. Nu se întâmplă aşa, dar ea se supune totuşi unui gest particular: îngenunchează.

Balenele care sunt, cu mult, cele mai mari mamifere, ascultă de un rit special comandat de absenţa membrelor şi de locul unde trăiesc: cei doi coloşi se înclină ca vasele lovite şi se lipesc oblic, pântec de pântec. Organul mascul este enorm; chiar şi în stare de repaus are între şase şi opt picioare lungime (doi sau trei metri), iar circumferinţa are între cincisprezece şi optsprezece degete. Vulva femelei este longitudinală; foarte aproape şi în faţă se află mamelonul care, în timpul lactaţiei, iese mult în faţă. Acest mamelon este prevăzut şi cu o putere ejaculatoare; puiul se agaţă de el cu buzele şi laptele îi este aruncat ca de o pompă, minunată potrivire a organelor la necesităţile de mediu.

Anatomia le forţează pe femelele focilor şi ale morselor să se răstoarne pe spate ca să primească masculul. La specia numită de obicei leul-de-mare,

femela e cea care pare, după observaţii poate prea puţine, să facă avansurile. Masculul fiind întins la odihnă, ea se rostogoleşte în faţa lui, îl sâcâie, în timp ce el mormăie. Până la urmă ajunge să-l emoţioneze şi merg să se joace în apă. La întoarcere, femela se răstoarnă pe spate şi masculul, care e mai greu şi mai lung, o acoperă sprijinindu-se pe braţe. Acuplarea durează între şapte şi opt minute. Atitudinea acestor femele este asemănătoare cu a aricilor; la ei călărirea ar fi într-adevăr spinoasă.

În ciuda carapacei sale, masculul broaştei-ţestoase se caţără pe femelă şi se instalează aici, cramponat de carapace cu unghiile pe care le are la picioarele din spate: rămâne aici cincisprezece zile, introducându-şi lent în organele răbdătoare penisul lui lung şi rotund, terminat cu un fel de bulgăre, apăsând cu toate forţele lui enormul clitoris al femelei. Iată-ne departe de mamifere şi de elanul taurului; această acuplare, care durează un întreg sezon, ne conduce către lenea voluptuoasă a dezgustătoarelor şi minunatelor gasteropode. După unele povestiri, care nu sunt contradictorii poate, crocodilii s-ar acupla în apă, după unii, pe pământ, după alţii. Masculul ar fi cel care ar pune femela pe spate, apoi, odată coitul îndeplinit, ar ajuta-o să se ridice, spectacol încântător pe care nu-l pot garanta de veridic, dar care ar da o mai bună idee despre galanteria acestor vechi zei!

Nu ştiu dacă remarca aceasta a mai fost vreodată făcută: caduceul lui Mercur reprezintă doi şerpi acuplaţi. A descrie caduceul înseamnă a descrie mecanismul dragostei la fidieni. Penisul bifurcat pătrunde în vagin, corpurile se înlănţuie în rotocoale, în timp ce capetele li se ridică pe gâturile înţepenite şi se privesc fix, mult timp, ochi în ochi.

Unii peşti au un organ penial: ei pot să realizeze deci o adevărată copulaţie; aşa se petrec lucrurile

la *squalus,* la roşioare, la rechini. Masculii se agaţă de femele şi le ţin cu nişte croşete formate adesea, la aripioara abdominală, din nişte părţi cartilaginoase care pătrund în orificiul femelei şi ajută penisul să alunece. Masculul peştelui raja apucă femela, o întoarce, se lipeşte de ea, o ţine cu agăţătorile peniale şi realizează acuplarea, lăsându-şi lapţii să pătrundă în cloacă. Operaţia se repetă de mai multe ori, despărţită de aducerea pe lume a odraslelor, care se nasc vii, şi durează până când femela s-a eliberat de cea mai mare parte a ouălor.

10
MECANISMUL DRAGOSTEI

II. Copulaţia (urmare): Artropode. – *Scorpionii. – Marile crustacee acvatice. – Micile crustacee. – Hidracna. – Scutelerele. – Cărăbuşul. – Fluturii. – Muştele etc. – Despre varietatea obiceiurilor sexuale animale.*

II. COPULAŢIA (URMARE): ARTROPODE

Modurile de fecundare cele mai curioase şi mai îndepărtate de mecanismul obişnuit al mamiferelor sunt printre insecte, batracieni, moluşte; înainte de a ajunge la ele ne vom face, prin câteva exemple, o idee despre obiceiurile sexuale la tot felul de animale alese dintre artropode. Iată-i pe scorpioni, aceşti reprezentanţi tereştri ai crustaceelor acvatice. Cele două sexe sunt identice, organele genitale sunt de obicei invizibile, ascunse între abdomen şi cefalotorax (parte anterioară unde corpul fără gât continuă direct toraxul). Masculul este prevăzut cu două penisuri rigide prinse într-o teacă dublă, dar formând un singur canal; el le introduce, ţinând femela de pântec, în vulve, unul dintre braţe înclinat la dreapta, celălalt, la stânga, către fiecare din cele două oviducte. Acelaşi mecanism este întâlnit la crustacee, doar dacă, ceea ce se întâmplă destul de rar, nu sunt hermafrodite; ca şi scorpionul, homarii, langustele, creveţii şi crabii se acuplează după un rit care seamănă mult cu obiceiurile umane. E singulară imaginea acestei femele homar care, la atacul masculului, se răstoarnă pe spate, suportă cu răbdare ca masculul să se întindă peste ea, prinzând-o cu labele şi cu cleştele. (Viziune de sabat pe care Callot sau Doré n-ar fi pictat-o decât

cu teamă.) Poate ar fi bine să ne gândim şi să luăm în considerare asta înainte să deschidem pântecul cuirasat al acestor animale care şi-au propagat specia printre alge, în găurile stâncilor? Glandele genitale ale crustaceelor sunt excelente; se mănâncă de asemenea foarte mult cele ale ursinilor: doar asta e bun la aceste animale aspre la pipăit. Masculii marilor crustacee au canale ejaculatoare care sunt erectile, se ridică în formă de penis dublu între prima pereche de labe; femelele sunt şi ele prevăzute cu două vulve deschizându-se pe a treia parte sternată, sau la baza labelor care corespund acestui segment. Copulaţia se realizează prin acte rapide, repetate de două sau trei ori, într-un sfert de oră. Masculul crevetelui de pârâu, care înoată culcat pe-o parte, îşi ţine femela între labe şi înaintează astfel prin salturi: ea este cu mult mai mică decât el. Acelaşi mecanism se întâlneşte la gândăcelul de apă dulce *(ascellus),* la talitru sau la puricele-de-mare.

Există multe singularităţi în moravurile sexuale ale micilor crustacee: masculul bopirului trăieşte ca parazit pe femela de patru sau cinci ori mai grea decât el; şi ceea ce accentuează ciudăţenia e că femela însăşi este parazitul crevetelui roşu *(paloemon).* Ea formează acea mică umflătură, cenuşie odată fiartă, care se vede pe părţile laterale ale capului creveţilor deveniţi roşii. Pescarii afirmă bucuros că această pată ovală reprezintă o mică solă, dar ei povestesc şi alte minunăţii: că la anatifere, de exemplu, aceste scoici cu peduncul care se văd pe lemnele aruncate de mare, nu sunt decât embrioni de raţe sălbatice şi cutare brav marinar le-a văzut el însuşi luându-şi zborul. Masculul linguatulei (animal articulat vermiform, parazit al mamiferelor şi reptilelor) este de asemenea cu mult mai mic decât femela: nu are decât un testicul, dar are două lungi organe copulatoare care perforează simultan femela, ejaculând spre cele două ovare. Tot un mic mascul

este şi hidracna, acarian acvatic; de două sau de trei ori mai mic decât femela, e singurul prevăzut cu o coadă, la capătul căreia se află organele lui genitale; cele ale femelei sunt formate dintr-o papilă aşezată sub pântec şi pe care o face vizibilă, înconjurând deschizătura, o pată albă. Masculul înoată, femela vine în întâmpinarea lui, se ridică oblic, face să se suprapună punctul ei alb cu extremitatea caudală a amantului şi joncţiunea se produce. Masculul poate fi văzut atunci antrenând femela care se zbate; acuplarea, cu pauze, dar fără să înceteze contactul profund, durează mai multe zile.

La insectele superior dotate este invers, femela îşi trage masculul: furnica îl poartă pe spate, în timp ce îndoaie abdomenul în arc spre vulvă; astfel încărcată, zboară, urcă, planează, apoi cade cu el, ca o picătură de apă. El moare pe loc, femela se ridică, se întoarce la cuib, depune ouă, înainte să-şi aştepte moartea. Nunţile furnicilor sunt un furnicar în acelaşi timp; căderea amanţilor seamănă cu o cascadă aurită, iar renaşterea femelelor străluceşte în soare ca o spumă roşie. Scutelerul este o insectă de formă uneori pătrată, semănând cu ploşniţa verde de lemn, alteori lungă şi cilindrică, având pe aripi puncte şi linii de toate culorile. Una din ele, scutiformă, calificată de *lineata,* cu spatele roşu cu dungi negre, este des întâlnită pe ombelifere. Copulaţia are loc capăt la capăt; pot fi văzute astfel legate, femela trăgându-şi masculul mai mic, din frunză în frunză[4].

Urechelniţele se acuplează şi ele una în prelungirea celeilalte; puricii, la care masculul este mai mic, stau lipiţi cu pântecele şi au lăbuţele încolăcite; poziţia este şi mai deosebită, amintind-o pe aceea a libelulelor la *louvette,* mică insectă care trăieşte pe stejari şi se aruncă bucuroasă asupra omului; vulva îi este într-adevăr situată aproape de gură.

Coleopterele preferă călărirea; actul are o durată foarte variabilă, de la două ore până la două zile. Cireşarul mascul urmăreşte femela cu fervoare; e atât de înflăcărat încât călăreşte adesea alţi masculi, înşelat de mirosul de rut care pluteşte în aer. El prinde femela şi o ţine strâns cu picioruşele anterioare şi cu croşetele genitale. Unirea se prelungeşte o zi şi o noapte; odată epuizat, masculul face un salt, cade pe spate, rămânând totuşi prins prin părţile peniale, iar femela merge să pască impasibilă, îl târăşte peste frunze, până ce moartea îl desprinde de agăţătoarea lui. Şi fluturii sunt foarte înflăcăraţi, masculii făcând adevărate călătorii, cum a dovedit J.H. Fabre, în căutarea femelelor. Ei zboară adesea acuplaţi, femela mai robustă suportând cu uşurinţă masculul: sunt un spectacol foarte frecvent la ţară fluturii cu patru perechi de aripi care se rotesc, puţin ameţiţi, din floare în floare, vapor beat care merge unde-l duc pânzele.

Cu muştele, feminismul se introduce pe faţă chiar în mecanismul dragostei. Femelele poartă aparatul copulator; ele îşi înfig oviductul, atunci adevărat penis, în pântecul masculului; ele fac gestul dominator, masculul nu acţionează decât ca să apuce acest burghiu cu croşete care-i înconjoară fanta genitală. Acelaşi sfredel îi foloseşte femelei să scobească lemnul, pământul sau carnea ca să-şi depună ouăle. Acuplarea are loc la capăt; e foarte uşor de văzut.

Iată suficient de multe exemple încât să putem deosebi ce este permanent în mecanismul copulării adevărate de ce este variabil în aspectele sale exterioare.

Date fiind cele două piese capitale ale aparatului, sabia şi teaca ei, natura lasă speciilor grija de a imagina, cum s-ar zice, cea mai bună modalitate de a se servi de ele, şi orice metodă care este fecundă i se pare bună. Ea are metode dintre cele mai diverse, căci invenţiile sexuale ale

umanităţii sunt aproape toate anterioare sau exterioare omului! Nu e niciuna al cărei model, chiar mai perfecţionat, să nu fi fost oferit de animale, chiar şi de cele mai umile.

Dacă nu există o regulă generală, o manieră morală de a fecunda o femelă şi una imorală, trebuie să recunoaştem că un acelaşi mod este neschimbat la aceeaşi specie, sau gen, sau familie. Nu cred să se fi observat vreodată variaţii în moravurile sexuale ale animalităţii; şi totuşi fiind posibile actele de pură exonerare, metoda de a iubi poate fi considerată ca fiind riguros fixă. Ea a variat la albinele sociale plecând de la raporturile de cuplu, de la agresivitatea masculului, pentru a ajunge la fecundarea politică şi autoritară a unei singure femele de către un singur bărbat ales dintre o sută de sclavi favoriţi. Însuşi mecanismul a trebuit să se modifice, în acelaşi timp cu organele, să se plieze la circumstanţele corporale şi de mediu, sub presiunea sistemului nervos care comandă acte fără să se intereseze de instrumentele care le vor îndeplini. Dovada acestor schimbări se găseşte în hermafroditismul accidental al unui mare număr de nevertebrate şi chiar peşti, ca morunul, scrumbia: schimbare fundamentală, pentru că trece animalul de la o categorie superioară la o categorie inferioară; este o întoarcere la origini, fără îndoială, şi semn că speciile supuse accidentelor sunt departe de a fi, din punct de vedere fiziologic, fixate. E foarte probabil ca accidente asemănătoare, mai puţin accentuate, vizibile uneori prin malformaţie externă, invizibile în influenţa lor psihologică, să fie cauza anumitor tendinţe anormale, anumitor gesturi în contrast cu sexul aparent şi chiar real. Dar asta n-ar răspunde la adevărata întrebare: există la animale, în afara aberaţiilor pur mecanice, fantezii erotice? Nu se poate spune nu cu certitudine. Animalul nu urmează decât o cale; când şi-a trasat drumul, dacă i-a fost dat să trăiască

un alt sezon, revine pe urmele sale, atent la aceleaşi îndatoriri, supus aceloraşi gesturi. Fără îndoială, animalele familiare omului sau vecine lui: câinele, maimuţa, poate pisica, sunt sigur capabile de fantezii erotice: e deci dificil să li se refuze această tendinţă celorlalte animale, himenopterelor, de exemplu, atât de inteligente. Cine ştie de altfel dacă unele moduri excentrice de copulare nu sunt fantezii fixate, devenite obiceiuri, care au înlocuit o metodă anterioară, animalul fiind puţin capabil de a suprapune două obiceiuri?

E clar cel puţin că mecanismul dragostei este, în natură, de o varietate infinită şi că, dacă el apare stabil la majoritatea speciilor fixe, el e, în ansamblul lui, extrem de oscilant, capricios şi fantezist.

4 Asta nu pare să fie un fapt general. Am observat recent la morcovul sălbatic numeroase cupluri de scutelere, procedând prin călărire; masculul inert era culcat peste femela care se plimba şi se agita la cea mai mică alertă. Forma: îngustă, aproape cilindrică; culoarea: portocalie, cu două dungi negre, scurte; trompă puternică, antene lungi. Unirea lor durează cel puţin o zi şi o noapte.

11
MECANISMUL DRAGOSTEI

III. De la păsări la peşti. – *Masculi fără penis. – Acuplarea prin simplu contact. – Lascivitatea păsărilor. – Copulaţia la batracieni: broasca-mamoş, broasca acvatică, broasca terestră, broasca pipa. – Parazitism fetal. – Castitatea peştilor. – Sexele separate în dragoste. – Fecundarea onanistică. – Cefalopode: spermatoforul.*

III. DE LA PĂSĂRI LA PEŞTI

Pe la mijlocul celei de-a doua luni, în fetusul uman se schiţează separarea cloacei în două regiuni; se formează o despărţitură care va separa în întregime calea digestivă de calea urogenitală. Persistenţa cloacei nu este un semn de primitivitate, deoarece ea se regăseşte în acelaşi timp la selacieni, la batracieni, la reptile, la monotreme şi la păsări. Regiunea urogenitală a marsupialelor şi a mai multor rozătoare este supusă unui sfincter unic, martor al unei legături originare.

Cloaca păsării este împărţită în trei încăperi, pentru cele trei funcţii, orificiul exterior fiind în mod necesar unic, prin definiţie. Cu acest aparat rudimentar majoritatea păsărilor se bucură de plăcerile dragostei. Masculul fiind lipsit de orice parte erectilă, coitul nu este decât un simplu contact, o apăsare, poate o frecare; oricât de neplăcută ar fi comparaţia, e un joc asemănător cu sărutul pe gură sau, dacă vrem, cu apăsarea a două lesbiene, lipite vulvă la vulvă. Departe de a fi o regresiune sau o oprire, e poate un progres; masculul cel puţin câştigă în siguranţă şi vigoare, nefiind obligat decât la o foarte mică dezvoltare

musculară. E bine cunoscută lascivitatea anumitor păsări şi nu s-ar părea că absenţa penisului exterior le diminuează sau că le atenuează ardoarea, voluptatea pe care o găsesc în aceste scurte contacte. Poate că plăcerea genitală directă se concentrează într-o papilă vasculară care se umflă puţin în timpul contactului; ea este foarte rudimentară, adesea nebăgată în seamă, dar se pare că e un organ excitator, producător de voluptate. Masculul se urcă pe femelă, o ţine cu labele şi cu ciocul, cele două cloace se suprapun şi sperma curge în oviduct. Vrăbiile pot fi văzute repetând actul sexual de douăzeci de ori, mereu cu aceleaşi trepidaţii, cu aceeaşi expresie de încântare; femela se satură prima, îşi arată nerăbdarea. Păsările sunt interesante mai ales prin obiceiurile lor, pentru că ele pun mult joc în dragoste: paradele, luptele; le vom regăsi în alte câteva capitole.

Batracienii trăiesc şi ei tot numai pentru reproducere, în afara perioadei de dragoste, ei rămânând cu totul paralizaţi. Rutul îi excită şi aceste fiinţe, îngheţate şi lente, se dovedesc atunci înflăcărate şi înverşunate. Masculii se bat pentru posedarea femelelor; dacă a prins una, nimic nu-l poate face să-i dea drumul. Au fost văzuţi fermi la post, chiar şi după ce le-au fost tăiate membrele posterioare, sau jumătate din trup. Copulaţia nu e totuşi decât un simulacru; ea are loc prin simplu contact, în absenţa oricărui organ exterior, chiar la salamandre, în ciuda perniţelor ce le înconjoară cloaca, schiţă a unui aparat rămas extrem de rudimentar, poate chiar problematic.

La anure, masculul, mai mic decât femela, se caţără pe spatele ei şi rămâne astfel lipit timp de o lună–două. La sfârşitul acestei perioade, din părţile laterale ale femelei, stoarse, sunt lăsate în sfârşit ouăle să curgă şi el le fecundează, pe măsură ce cad. La fel are loc acuplarea şi la broască; ea durează de la cincisprezece până la douăzeci de zile. Masculul se caţără pe femelă, o înconjoară cu

braţele, îşi încrucişează mâinile pe pieptul ei, ţinând-o strâns îmbrăţişată. Atunci rămâne imobil, într-o stare extatică, insensibil la orice şoc exterior, la orice rănire. Se pare că singurul scop al acestei îmbrăţişări e să exercite fie o apăsare, fie o excitare a pântecului femelei şi să o facă să dea ouăle. Ea face aproximativ o mie, pe care masculul le stropeşte cu spermă.

Toate anurele (batracieni fără coadă) îşi storc astfel femelele, ca pe o lămâie; dar mecanismul fecundării ouălor este destul de variabil: broscoiul-mamoş, prins de femelă ca şi semenii săi, ajută cu labele din spate la ieşirea mătăniilor, pe care le numără bob cu bob, cu devoţiune, în timp ce femela, impasibilă, consimte bucuroasă la această manevră, pe care o simte probabil ca pe o mângâiere. Broscoiul acvatic nu scoate el mătăniile; le primeşte pe labe şi când are vreo zece le stropeşte, ejaculând deasupra lor cu o mişcare de şale, după cum zice bătrânul Roesel[5], asemănătoare cu a câinelui în timpul coitului. Cât despre obişnuitul broscoi terestru, cel care sună în aerul liniştit al serii ca un pur clopot de cristal, el aşteaptă să fie ieşite toate ouăle, le aranjează într-o grămadă, apoi, cu mişcări excitate, le inundă.

Dar nicio altă răbdătoare batraciană nu e mai curioasă ca broasca pipa. E o fiinţă hidoasă cu ochi mici, cu gura înconjurată de o bărbiţă, cu pielea verzuie acoperită de negi şi umflături. Pe măsură ce sunt depuse ouăle, masculul le fecundează; apoi le ia cu labele lui mari palmare şi le împrăştie pe spatele femelei. În jurul fiecărui ou se formează o mică pustulă protectoare, în interiorul căreia eclozează puii. O femelă la care a început ecloziunea prezintă acel spectacol bizar al unui spate din care apar ici şi colo capete şi labe, din care se ivesc broscuţe născute parcă dintr-un paradox[6]. Asta arată o dată în plus că orice e bun pentru natura care nu vrea decât să-şi atingă ţelurile, care nu se gândeşte decât la perpetuarea

vieţii. Era necesar un buzunar-incubator, iar el a fost uitat: n-are importanţă, animalul o să-şi facă unul, pe cheltuiala lui însuşi sau pe cheltuiala unei alte specii. Puii broaştei pipa exercită un veritabil parazitism comandat de o nebăgare de seamă a naturii. Fie că depozitarea ouălor se face pe spatele mamei sau pe ţesuturile unui animal străin, parazitismul nu e mai puţin evident; e cel mult o chestiune de scară. Din acest punct de vedere ne-ar fi permis să considerăm evoluţia internă, normală, a produselor sexuale ca pe o evoluţie parazitară: puiul mamiferului este un parazit al mamei sale, aşa cum ihneumonul este un parazit al omidei care i-a servit de uter. Astfel considerată, noţiunea de parazitism temporar, larvar, ar dispărea sau ar lua mai degrabă o foarte mare extensiune, cuprinzând un număr considerabil de fapte repartizate până acum în categorii ireductibile.

Fecundarea prin contact este foarte rară la peşti, cu excepţia selacienilor. Ea nu e întâlnită decât la teleosteeni şi la alţi câţiva peşti vivipari, ca *blennius:* lapţii pătrund fără copulaţie în organele femele şi ouăle se dezvoltă fie în aceste organe, fie într-un buzunar pe care-l poartă masculul sub pântec, fie chiar în gura masculului care are astfel calitatea de a asigura venirea pe lume a copiilor săi. Teleosteenii sunt peşti în orice caz deosebiţi: unul din ei, hipocampul, cu cap ca de cal, dă o bună idee despre familie. Peştii obişnuiţi, pe care-i cunoaştem, pe care-i mâncăm, oricare ar fi ordinul în care i-a aşezat domnul Lacépède, sunt fiinţe caste, lipsite de orice fantezie erotică.

Lor le este necunoscut tot ce pare a fi esenţialul voluptăţii. Masculii ignoră posesia; femelele, abandonul; nici atingeri, nici frecări, nici mângâieri. Obiectul dorinţei masculului nu este femela, ci ouăle; cele pe care ea le va depune şi pe care el le pândeşte; cele pe care ea le-a depus deja şi pe care el le caută; excitaţie identică cu aceea pe care o produce onanismul sau pe care o creează

fetişismul la câţiva anormali care se bucură văzând un pantof, o panglică, excitaţie care ajunge până la frigiditate în faţa femeii în persoană. Peştii îşi împrăştie lapţii pe ouă cărora nu le-au văzut niciodată mama şi pe care le găsesc plutind. Adesea chiar, amândoi lasă la ghici, unul ouăle, celălalt lapţii, iar joncţiunea celor două elemente se face după placul curenţilor sau după voia mişcării valurilor. Uneori fac un cuplu discret. Femela urcă fluviul, se opreşte pe fundul nisipului sau al ierburilor, masculul o urmează, ascultând de gestul ei. Astfel de obiceiuri au permis cultivarea peştilor precum ciupercile, mai bine chiar. Se ia o femelă coaptă, umplută de ouă, se stoarce ca o portocală; apoi se goleşte masculul de lapţi, iar natura face restul. Acest procedeu nu mai e posibil la anumite specii care se mişcă împreună, masculul răsturnat pe spate, cu orificiul genital aşezat sub femelă, ejaculând cu măsură.

Se ştie că somonii urcă în bancuri adesea foarte dese fluviile, până la râuri, pârâiaşe, ca să-şi depună ouăle în colţuri potrivite şi liniştite. Apoi coboară, extenuaţi de barajele şi de căderile de apă trecute cu lovituri de coadă, obosiţi de exerciţiile lor genitale. Coloana este adesea condusă de o femelă, celelalte femele vin după aceea, urmate de masculii bătrâni, iar tinerii formează ariergarda. Când a găsit un loc convenabil, una dintre ouătoare se opreşte, scobeşte pământul cu pântecul, lasă în gaură un pachet de ouă pe care un mascul bătrân le stropeşte imediat; dar patriarhul a fost urmat de tinerii somoni care-l imită, fecundând şi ei aceleaşi ouă. Ar exista astfel, la aceşti peşti, un fel de şcoală în care cei cu experienţă îi învaţă pe nou-veniţii pe lume procedeele fecundării. Acest amestec de ouă şi de lapţi de toate vârstele ar fi de asemenea în mod deosebit favorabil menţinerii tipului specific, dacă instabilitatea mediului n-ar duce la întâlniri între elemente aparţinând unor varietăţi învecinate; în

ciuda voinţei naturaliştilor, somonii şi păstrăvii nu formează practic decât o singură familie şi nimic nu e mai dificil, de exemplu, decât să stabileşti specia unui somon tânăr sau să diferenţiezi păstrăvul-de-mare de somonul comun.

Iubirile peştilor (ca şi la echinoderme, la ursini, la stele-de-mare etc.) se reduc deci în majoritatea cazurilor la dragostea dintre un ovul şi un spermatozoid. Este esenţial. Dar o asemenea simplificare are ceva şocant pentru sensibilitatea unui vertebrat superior sau pentru o insectă obişnuită cu parada amoroasă, cu mângâierile, cu contactele multiple sau prelungite, cu prezenţa şi cu complicitatea celuilalt sex. Acest mod de a iubi la distanţă nu e desigur necunoscut pentru oameni, dar el pare să fi fost dirijat mai mult de necesitate decât de gust, mai mult de morală decât de căutarea unei mari plăceri. Satisfacţiile genitale obţinute în afara contactului sexual, pe lângă faptul că sunt clar nefecunde – cu excepţia unor scabroase experienţe ştiinţifice –, exercită adesea asupra sistemului nervos şi muscular o slăbiciune mai mare chiar decât excesele practicate de obicei. Dar acest rezultat nu e atât de evident încât să-l putem transforma în principiu de moralitate, şi e clar că onanismul face parte din gesturile naturii. O concluzie diferită ar fi mai agreabilă; dar miliarde de fiinţe ar protesta în toate oceanele şi pe sub toate trestiile din toate fluviile. Putem merge mai departe şi să insinuăm că această metodă, care ni se pare monstruoasă sau – pentru că e vorba de peşte – deosebită, este poate superioară procedeului greoi al călăririi, atât de urât în general şi atât de incomod. Dar nu există în natura terestră şi nici în universul imaginabil un sus şi un jos, o faţă şi un revers; nu există nici bun, nici rău, nici bine, nici mai puţin bine, ci stări de viaţă care-şi împlinesc ţelul pentru că există şi pentru că ţelul lor este existenţa. Fără îndoială dezacordul dintre voinţă şi organe este constant la toate nivelurile

vieţii şi foarte accentuat la om, la care dorinţele sunt multiple, dar sistemul nervos rămâne stăpân până la urmă şi stăpâneşte chiar punându-şi viaţa în pericol. Nu hazardul împrejurărilor şi al mediului a umflat în papilă, apoi în penis, spermiductul unor peşti, nu el a format acestui penis o teacă din înotătoarea caudală, ci voinţa ganglionilor cerebrali. Evoluţia sistemului nervos este întotdeauna mai avansată decât a organelor, fapt care constituie o cauză de incoerenţă şi în acelaşi timp de progres sau de schimbare. În ziua când creierul nu mai are ordine de dat sau când organele şi-au epuizat facultatea de ascultare, specia se fixează; dacă este fixată în stare de incoerenţă, merge către o moarte sigură, ca monotremele. Multe specii par să fi fost distruse în plină evoluţie de exigenţele contrarii ale unui sistem nervos capricios şi tiranic.

Cefalopodul mascul trebuie să fecundeze femela. Cum o s-o facă, neavând organ vector al spermei? O să-şi facă unul. S-a crezut mult timp că femelele argonauţilor erau toate bântuite de un parazit. Această fiinţă misterioasă nu este altceva decât instrumentul fecundării. Masculul are un buzunar care acumulează sperma; din acest buzunar, unde se înfăşoară în nişte punguţe numite spermatofore, animăluţele se îndreaptă toate către al treilea braţ al argonautului, iar acest braţ se lărgeşte în spatulă, se înarmează cu un *flagellum,* îşi pierde ventuzele, apoi, când e greu de viaţă, ca un ciorchine copt, se desprinde, se îndreaptă către femelă, ajunge la pântecul ei, se aşază în cavitatea paleată, lasă să curgă sămânţa în organele unde va întâlni ovulele. Organul mascul apare deci aici ca un individ temporar, o terţă fiinţă între tată şi mamă, un mesager care poartă către femelă tezaurul genital al masculului. Niciunul nu-l cunoaşte pe celălalt. Masculul nu ştie nimic despre fiinţa pentru care îşi taie un membru, iar din fecundatorul său femela nu ştie decât organul care

o fecundează. Puţin mai complicată ca la peşti, şi de asemenea probabil mai veche, această metodă nu pare posibilă decât pentru animalele acvatice. Şi totuşi ea se întâlneşte la numeroase vegetale: acest braţ navigator aminteşte de înaripatele grăunţe de polen care zboară în depărtare către pistiluri. Foarte puţine flori sunt fecundate direct; aproape la toate trebuie un intermediar – vântul, insecta, pasărea. Natura a dat aripi falusului cu multe milioane de ani înainte de imaginaţia pictorilor pompeieni; ea s-a gândit la asta nu pentru plăcerea femeilor timide, ci spre satisfacerea celor mai hidoase fiinţe care populează oceanele: calmarii, sepiile şi caracatiţele!

5 În *Historia naturalis ranarum*, 1758, *Bufo aquaticus*.

6 Spatele ca o cameră gestativă se regăsește și la puricii de plante, într-una din fazele lor partenogenetice. Cf. J.H. Favre. *Souvenirs*, VIII, *Les pucerons du térébinthe*.

12
MECANISMUL DRAGOSTEI

IV. Hermafroditismul. – *Viaţa sexuală a stridiilor. – Gasteropodele. – Ideea de reproducere şi de voluptate. – Mecanismul fecundării reciproce: elicele. – Obiceiuri sprintiene. – Opinii despre hermafroditism.*

IV. HERMAFRODITISMUL

Peştii sunt singurele vertebrate printre care se regăseşte hermafroditismul, fie accidental ca la caraşi, heringi, scrumbii, fie în mod regulat la *sargue, sparailion, seran.* Unixinele, peşti foarte umili, trăind ca paraziţi, sunt hermafrodiţi alternativi, ca şi stridiile sau ascidiile; glanda genitală funcţionează întâi ca testicul, apoi ca ovar. Amfioxul, această punte de legătură între vertebrate şi nevertebrate, nu este hermafrodit. Formele caracterizate cel mai bine şi cele mai complicate ale hermafroditismului se întâlnesc la moluşte şi în special la gasteropode. Hermafroditismul alternativ al stridiilor produce efecte care au fost observate în toată Antichitatea. Sfatul popular de a se abţine de la stridii în lunile fără „r“ este bazat pe un fapt, iar acest fapt este sexual. Din septembrie în mai ele sunt mascule, au testicule, elaborează spermă, sunt bune; din mai până în august cresc ovarele, se umplu de ouă care devin albicioase pe măsură ce se coc, sunt femele, nu sunt bune; fecundarea se face acum, spermatozoizii născuţi în perioada precedentă făcându-şi în sfârşit datoria. Înainte de a fi respinse, superstiţiile şi prejudecăţile trebuie observate şi analizate minuţios; aproape întotdeauna într-un înveliş grosier se află un sâmbure de adevăr.

În hermafroditismul echinodermelor, al peştilor, nu există niciodată autofecundare, produsele sexuale întâlnindu-se în afara fiinţelor, care n-au nici organe copulatoare, nici viaţă genitală de relaţie; este o simplă încrucişare de embrioni. Într-o fază mai complexă, indivizii poartă organe masculine externe şi organe feminine, dar nu se pot servi de ele decât cu ajutorul unui alt individ îndeplinind fie rol de mascul, fie rol de femelă. Aici se impune o nouă distincţie: sau animalul va fi pe rând mascul şi apoi femelă, sau va fi şi unul, şi altul, în acelaşi timp. Unirea celor două sexe pare într-adevăr inutilă, după logica umană, dacă cele două glande genitale cresc numărul femelelor şi asigură mai bine conservarea speciei. Cât despre ideea de voluptate, trebuie să facem abstracţie de ea. Pe lângă faptul că nu putem s-o judecăm decât printr-o analogie foarte îndepărtată şi chiar îndoielnică, dată fiind deosebirea dintre sistemele nervoase, trebuie s-o înlăturăm ca fiind inutilă. La cele mai multe animale, coitul nu e decât preludiul morţii, iar dragostea şi moartea îşi joacă rolul suprem în aceeaşi clipă. Copulaţia insectelor este o sinucidere: ar fi rezonabil să o privim ca fiind motivată de dorinţa de a muri? Trebuie despărţită ideea de voluptate de ideea de dragoste, dacă vrem să înţelegem ceva din mişcările tragice care creează perpetuu viaţa chiar cu preţul vieţii înseşi. Voluptatea nu explică nimic. Chiar moartea dacă ar fi poruncită fiinţelor, ca mijloc de reproducere, ele ar asculta de ea cu aceeaşi înverşunare; asta se vede chiar la umanitate. Ditirambi asupra voluptăţii ar fi de altfel extrem de deplasaţi *à propos* de gâdilările reciproce pe care şi le fac doi melci pe o frunză de viţă-de-vie; subiectul e mai degrabă penibil.

Iată deci două elice, amândouă bisexuate, corespunzând întocmai cuvintelor Bibliei: „Dumnezeu i-a creat bărbat şi femeie“; organele lor genitale sunt foarte dezvoltate; penisul şi

oviductul dau într-un vestibul, care, în actul copulator, se devaginează parţial, în aşa fel încât penisul şi vaginul ajung să atingă orificiul; atunci se realizează intromisia reciprocă. În vestibul dă şi un al treilea organ, fără analogie la animalele superioare, un buzunărel care conţine un mic stilet pietros: este un organ excitator, acul cu care se înţeapă dorinţele. Aceste fiinţe, la care preludiul dragostei s-a făcut prin post, prin lungi atingeri, prin zile întregi de apăsări lipicioase, se hotărăsc în sfârşit; cu săbiile ieşite din teacă, se înţeapă conştient una pe alta, iar asta face să iasă penisul din învelitoarea lui: se realizează dubla acuplare.

Există specii la care organele sunt astfel aşezate încât acelaşi individ nu poate fi concomitent femela celui căruia îi este mascul; dar poate, când acţionează ca mascul, să servească de femelă unui alt mascul, care este femela unui al treilea şi aşa mai departe. Aşa se explică şirurile de gasteropode sprintiene unde vedem realizându-se cu inocenţă, şi după voinţa ineluctabilă a naturii, imaginări carnale cu care se laudă umanitatea erotică. Privit din lumina obiceiurilor animale, dezmăţul îşi pierde orice caracter şi orice haz, pentru că-şi pierde orice imoralitate. Omul, care adună în el toate aptitudinile animalelor, toate instinctele lor laborioase, toate puterile, nu putea să evite moştenirea metodelor sexuale: nu există nicio luxură care să nu-şi aibă în natură tipul normal.

Înainte de a ieşi din acest mediu dezgustător, să vedem şi lipitorile. Hermafrodite, practică şi ele fecundarea reciprocă, dar poziţia sexelor le obligă la o atitudine mai singulară: penisul sare dintr-un por situat la gură; vaginul este deasupra anusului. Copulaţia urâtelor fiinţe formează un arc, cap la coadă, ventuza bucală coincizând cu ventuza anală.

Animalele cu două sexe nu comportă în mod logic un dimorfism sexual. Dar nici identitatea indivizilor, nici dubla funcţie cu care sunt învestite

nu contrazice legea generală care pare să vrea ca procrearea unui individ să fie datorată unor elemente provenind de la doi indivizi diferiţi. Autofecundarea este excepţională, este foarte rară. Că animalul posedă ambele glande genitale sau numai una, e nevoie de un mascul sau de un individ acţionând ca femelă pentru a perpetua viaţa. Hermafroditismul alternativ confirmă aceste date, fie că aceeaşi glandă se transformă în întregime, pe rând, întâi în principiu masculin şi apoi în principiu feminin, fie că, împărţită într-o jumătate masculină şi una feminină, cele două jumătăţi cresc simultan şi succesiv. Când există alternanţă totală sau parţială, principiul mascul e gata primul şi aşteaptă: astfel, agresivitatea masculului şi pasivitatea femelei sunt vizibile începând cu cele mai obscure manifestări ale vieţii sexuale: psihologia fundamentală a unei ascidii nu diferă de aceea a unei insecte sau de a unui mamifer.

13
MECANISMUL DRAGOSTEI

V. Fecundarea artificială. – *Disjuncţia dintre aparatul secretor şi aparatul copulator. – Păianjenii. – Descoperirea metodei lor copulatoare. – Brutalitatea femelei. – Moravuri ale păianjenului de grădină (epeira). – Argironetul. – Tarantula. – Excepţii: cosaşii. – Libelulele. – Domnişoarele, fecioarele şi domniţele. – Tabloul iubirilor lor.*

V. FECUNDAREA ARTIFICIALĂ

Aparatul secretor al spermei şi aparatul copulator sunt uneori disjuncte. Femela are un vagin situat normal; masculul nu are penis sau îl are situat într-un loc pe trup care nu este în simetrie cu organul receptor. Trebuie deci, în funcţie de caz, sau ca masculul, cum am văzut la cefalopode, să-şi fabrice un penis artificial, aşa cum face păianjenul, sau să se dedea la manevre complicate ca să îmblânzească femela pentru a duce la suprapunerea celor două orificii, aşa cum face libelula.

Metoda folosită de majoritatea *oraneidelor* (păianjenii) seamănă ciudat cu practica medicală numită fecundare artificială, chiar dacă ea e abia un pic mai mult decât fecundarea normală. Şi aici e vorba să fie îndreptaţi spermatozoizii pe drumul unde vor întâlni ovulele; n-are importanţă dacă vehiculul e un penis sau o seringă. S-a crezut mult timp că organul genital în întregime s-ar găsi în antenele masculului; dar, anatomia nedescoperind nimic asemănător, Sevingny s-a gândit că introducerea antenelor în vulvă nu era decât o manevră excitantă şi că veritabila copulaţie abia

apoi urma. Nu s-a observat decât o jumătate a actului, faza a doua. Prima constă în aceasta: masculul, cu antenele sale (organ senzorial al artropodelor) primeşte sperma în pântecul lui şi o duce apoi la organul feminin. Peripalpul maxilar, sau antena, astfel transformat în penis închide un canal în spirală pe care masculul îl încarcă aplicându-l la deschizătura canalelor sale spermatice. Îl vedem deschizându-se la articulaţia unuia dintre noduri, lăsând să apară o perniţă albicioasă, îndoindu-se, înfigându-se în vulvă, ieşind... şi insecta fuge. Sistem adaptat minunat la împrejurări, pentru că femela este feroce şi îşi devorează bucuroasă iubitul. Dar oare ferocitatea le-a modificat sistemul fecundator sau dimpotrivă sistemul, atât de puţin galant, o face pe pacientă să nu vadă decât un duşman într-un curtezan care înaintează cu cornul în faţă? Actele producătoare de efecte constante şi utile ne par întotdeauna ordonate după o logică admirabilă; n-avem decât să ne abandonăm lenei spiritului şi vom fi înclinaţi, uşor-uşor, să le calificăm drept providenţiale; cădem astfel, puţin câte puţin, în capcanele inocente ale finalităţii.

Fără îndoială, şi asta nu se poate nega, există o finalitate generală, dar ea trebuie concepută ca fiind reprezentată în întregime de starea prezentă a naturii. Nu va fi o concepţie de ordin, ci este o concepţie de fapt; şi, în orice caz, mijloacele puse în mişcare pentru a atinge acest fapt nu trebuie deloc integrate în finalitatea însăşi. Niciunul din procedeele generaţiei, de exemplu, nu poartă marca necesităţii. Nu ferocitatea păianjenului a comandat obiceiurile sexuale; călugăriţa femelă este încă şi mai feroce, iar metoda călugăriţelor este călărirea. Se pare că nimic în natură nu este ordonat în scopul vreunui bine; cauzele dau naştere orbeşte la alte cauze: unele menţin viaţa, altele o fac să progreseze, altele o distrug; noi le calificăm drept diferite, în funcţie de inspiraţia

sensibilităţii noastre, dar ele sunt incalificabile, sunt mişcări şi atâta tot. Salturile unei pietricele pe apă sunt reuşite sau nu, asta n-are nicio importanţă în sine şi ele nu vor fi decât nişte salturi, nici mai mult, nici mai puţin. Este o imagine a finalităţii supreme: după opt sau zece salturi, viaţa, ca şi pietricica aruncată de copil, va cădea într-un abis şi odată cu ea binele şi răul, toate faptele şi ideile, toate lucrurile.

Odată adusă ideea de finalitate la ideea de fapt, nu mai suntem tentaţi să vrem să explicăm natura. Cu mai multă modestie, vom încerca să reconstituim lanţul cauzelor şi, cum va lipsi mereu un mare număr de verigi, iar absenţa unei singure verigi e suficientă ca să falsifice tot raţionamentul, o vom face cu o pioşenie temperată de scepticism.

Păianjenul cu cruce, deşi păianjen, nu e o fiinţă rea; ea e episcopală şi poartă pe spate o frumoasă cruce albă răsturnată. Cele mari sunt femelele; cele mici, masculii. Amândouă îşi agaţă pânzele pe arbuşti, pe tufe, trăiesc fără să se cunoască, atât timp cât n-a vorbit instinctul. Vine o zi când masculul începe să se neliniştească; muscuţele nu-i mai ajung: pleacă, îşi abandonează locuinţa pe care n-o va mai revedea poate niciodată. Nu e deloc calm, iar frica i se împleteşte cu dorinţa, căci amanta pe care o doreşte este o uriaşă. De aceea îşi pregăteşte o retragere, în caz de conflict; întinde un fir de la pânza femelei până la o ramură învecinată, portiţă de scăpare. Adesea, îndată ce se arată, zăpăcit, femela se aruncă asupra lui şi, fără să-i pese, îl mănâncă. Este asta ferocitate? Nu, e prostie. Şi ea aşteaptă masculul, dar atenţia ei rămâne împărţită între apariţia vizitatorului şi a pradei. Pânza a tresărit şi ea sare, prinde, devorează. Poate că un al doilea mascul, dacă se aventurează, va fi cu mai multă bucurie primit odată realizat acest prim sacrificiu, poate că greşeala, dacă e vreuna, va trezi până la urmă atenţia amoroasă a acestei femele distrate?

Ferocitate, stupiditate; e o altă explicaţie, pe care o voi da mai târziu, *à propos* de călugăriţă şi de lăcusta verde: e foarte probabil ca sacrificiul masculului, sau al unui mascul, să fie absolut necesar şi să fie un rit sexual. Micul mascul se apropie deci; dacă e recunoscut, dacă venirea lui coincide cu starea genitală a femelei, ea nu se comportă altfel decât semenele ei şi, deşi e şi mai mare şi mai puternică, fuge, se lasă plină de cochetărie să alunece de-a lungul unui fir; masculul imită jocul acesta, coboară; ea urcă din nou, urcă şi el; odată ce au făcut cunoştinţă, se tatonează, se pipăie, masculul îşi umple pompa şi acuplarea are loc. Ea este rapidă, masculul rămânând mereu la pândă, gata să fugă la cea mai mică mişcare a adversarei: şi adesea n-are timp. Îndată operată fecundarea, uriaşa se întoarce, sare şi-şi devorează amantul chiar pe locul dragostei. Se spune chiar că ea nici nu mai aşteaptă sfârşitul operaţiei şi, preferând o masă bună în loc de o mângâiere, întrerupe jocul cu o lovitură de mandibulă. Când masculul are fericirea să poată fugi, el dispare repede ca tunetul, alunecă precum fulgerul de-a lungul firului său.

Argironetul foloseşte manevre asemănătoare, dar şi mai curioase. Este un păianjen acvatic, care coboară în apă cu ajutorul unui ingenios clopot de cufundător, viitor cuib. Femela îşi construieşte clopotul ei, iar masculul, care nu îndrăzneşte să se arate, găseşte un şiretlic: el construieşte un clopot lipit de clopotul femelei. Apoi, la momentul potrivit, sparge peretele de la mijloc, profită de surpriza cauzată de intrarea bruscă. Când e vorba să nu fie mâncat, toate mijloacele sunt bune.

Tarantula, ale cărei moravuri sunt departe de a fi dulci, nu e crudă cu iubitul ei. Acest monstru care nu-şi ţese pânza toarce însă iubiri idilice: sunt lungi preludii, jocuri puerile, mângâieri delicate, salturi de mieluşel. În sfârşit, femela se supune în întregime, masculul face atunci ce vrea cu ea, o

convinge să ia atitudinea cea mai favorabilă şi, culcat oblic deasupra ei, uşor, în mai multe rânduri, lasă să curgă sperma spre abdomenul ei, o introduce cu fiecare din antenele sale, una după alta, în vulva umflată a femelei. Desprinderea are loc brusc, printr-un salt. Şi mai tandre sunt iubirile păianjenilor săltăreţi, aceste fiinţe care înaintează prin mici salturi sacadate: se opresc, pândesc, sar asupra prăzii, insectă sau muscă, ori, atârnate de capătul unui fir lung care pluteşte, se lasă duse după bunul plac al vântului. Când masculul şi femela se întâlnesc, se apropie, se pipăie cu lăbuţele anterioare şi cu cele din faţă, se îndepărtează, revin, reîncep. După mii de jocuri, se aşază cap la cap, iar masculul se caţără pe femelă, se întinde pe ea până ce îi atinge abdomenul. Atunci îi ridică extremitatea, îşi aşază antena la orificiul vulvei, apoi se retrage. Acelaşi act reîncepe de mai multe ori; femela îl îndeplineşte bucuroasă, fără fasoane.

Există şi câteva excepţii de la această metodă a păianjenilor: cosaşii, aceste bobiţe cu nişte labe imense, operează prin călărire. Masculii au un penis retractil fixat pe abdomen prin două ligamente; femela are un oviduct care se deschide în vulvă şi se lărgeşte în interior într-un buzunar mare unde stau ouăle. Masculul nu-i vine de hac femelei, foarte îndărătnică la dragoste, decât apucându-i mandibulele cu cleştii. Îmblânzită de muşcătura aceasta, ea se lasă în voia lui; acuplarea nu durează decât câteva secunde.

Libelula, numită aşa de drăguţ domnişoara, este una dintre cele mai frumoase din lume şi cea mai frumoasă, cu siguranţă, dintre cele care zboară prin locurile noastre; nicio culoare oricât de dulce a fluturelui nu face cât nuanţele mişcătoare ale abdomenului ei, cât tonurile vii ale capului care pare o cască de oţel albăstrui. Cum să le descrii? Sunt greu de găsit două la fel: una are trupul portocaliu cu abdomenul gri pal, pătat cu galben,

picioruşele negre, aripile diafane, cu o bordură sau cu dungi maronii, negre şi albe; alta are capul galben, ochii căprui, corsajul brun, striat cu verde, abdomenul cu tonuri de verde şi de galben, cu aripile irizate; cealaltă, fecioara, este de un verde aurit sau de un albastru cu reflexe verzi, cu aripile imaculate; o alta, domnişoara, cu aripile atât de delicate că par invizibile, se îmbracă în toate nuanţele: albastru-metalic, verde-auriu, violet de orhidee, portocaliu de crizanteme, dar, oricare ar fi culoarea ei fundamentală, se înconjoară elegant cu inele de velur negru. Naturaliştii împart aceste gâze în libelule, *oeschna, agrion.* Fabricius se dispută cu Linné: ţăranii şi copiii, pentru că oamenii mari şi serioşi dispreţuiesc natura, le numesc domnişoare, fecioare şi domniţe. Unele zboară foarte sus printre arbori, altele stau de-a lungul pârâiaşelor şi heleşteielor, celorlalte le plac ferigile, trestiile. Am petrecut zile întregi la soare observându-le, sperând să le văd iubirile: le-am văzut şi am aflat că Réamur nu ne-a înşelat. Era deasupra unui heleşteu, printre florile de pe mal, într-o dimineaţă de iulie, o dimineaţă de flacără. Fecioara, cu corsajul verde-albăstrui, cu aripile aproape invizibile, zbura încet, cu un aer serios; venise ora paradei amoroase. Şi pretutindeni se formau cupluri, inele de azur spânzurau de ierburi, fremătau pe frunza lintiţei, pretutindeni săgeţi verzi şi albastre se jucau de-a alergatul, de-a pipăitul, de-a întâlnitul. Ochii mari şi capul puternic ale libelulei dau acestui lucru strălucitor un aer grav.

Canalul ejaculator ajunge la al nouălea inel al abdomenului, adică la capăt; aparatul copulator este fixat la al doilea inel, adică aproape de gât şi se compune dintr-un penis, din croşet şi dintr-un rezervor; masculul, îndoindu-şi întâi pântecul lung, umple întâi rezervorul, apoi îl trece în organele femelei. El urmăreşte mult timp iubita pe care o doreşte, se joacă cu ea, o apucă în sfârşit de

deasupra cu cleştii cu care i se termină abdomenul, apoi, încolăcindu-se ca un şarpe, se înclină în faţă şi continuă să zboare, fiinţă cu patru perechi de aripi. În această poziţie, masculul, sigur pe el, cu aerul indiferent al celui stăpân pe situaţie, vânează insectele, vizitează florile şi părţile de dedesubt ale plantelor unde aţipesc muscuţele pe care le apucă cu lăbuţele ca să le ducă la gură. Femela cedează în sfârşit, îşi ridică abdomenul flexibil, făcând să coincidă deschizătura lui cu penisul pectoral al masculului: şi cele două gâze nu mai sunt decât un splendid inel cu o piatră dublă, un inel fremătând de viaţă şi de foc.

Nu poate fi imaginat niciun alt gest de dragoste mai încântător decât acela al femelei curbându-şi încet trupul albastru, făcând jumătate din drum către amantul ei care, ridicat pe picioruşele anterioare, suportă cu muşchii întinşi toată greutatea acestei mişcări. S-ar spune, atât de imaterial şi pur e totul, că două idei se întâlnesc în limpezimea unei gândiri necesare.

14
MECANISMUL DRAGOSTEI

VI. Canibalismul sexual. – *Femelele care mănâncă masculul şi cele care mănâncă spermatoforul. – Utilitatea probabilă a acestor practici. – Fecundarea prin mascul în totalitate. – Iubirile decticului cu frunte albă. – Lăcusta verde. – Analotul Alpilor. – Efipigerul. – Alte gânduri despre canibalismul sexual. – Iubirile călugăriţei* (mantis religiosa).

VI. CANIBALISMUL SEXUAL

Păianjenul femelă îşi mănâncă masculul; călugăriţa îşi mănâncă masculul; la locustiene, femelele fecundate de spermatofor – un enorm ciorchine genital pe care masculul îl depune sub pântecul lor – ronţăie până la ultima bucăţică învelişul spermatozoizilor. Fără îndoială, aceste două fapte trebuie alăturate. Că femela devorează masculul în întregime sau doar produsul glandei sale genitale, este vorba foarte probabil în ambele cazuri de un act complementar fecundării. Ar exista în mascul elemente asimilabile necesare dezvoltării ouălor, aşa cum albumina grăunţelor, plantulă avortată, este necesară în hrana embrionului vegetal, plantulă supravieţuitoare. Transpus în viaţa animală şi uşor modificat, acest mecanism explică ceea ce s-a numit, cu sentimentalism, ferocitatea sexuală a călugăriţelor şi păianjenilor. Viaţa este făcută din viaţă. Nimic nu trăieşte decât cu preţul vieţii. Masculul insectelor moare aproape întotdeauna îndată după acuplare; la locustiene, el este literalmente golit de efortul genital; că femela îl respectă sau îl devorează, viaţa lui nu va fi deloc nici mai lungă,

nici mai scurtă. El e sacrificat; şi-atunci, dacă asta e bine pentru specie, de ce n-ar fi mâncat? În fine, e mâncat. |sta îi e destinul şi el îl presimte, cel puţin masculul păianjen; căci masculul călugăriţei se lasă ronţăit cu un stoicism perfect. Unul se cabrează la sacrificiu; celălalt se supune. E vorba de un rit şi nu de un accident sau de o crimă. S-ar putea încerca nişte experienţe. Ar fi împiedicată femela dectic să ciugulească boabele de vâsc pe care masculul le-a descărcat asupra ei; s-ar supraveghea acuplarea călugăriţelor, care ar fi apoi imediat izolate; ar fi apoi urmărite toate fazele depunerii ouălor şi ale ecloziunii. Dacă spermatofogia decticului este inutilă, inutilă şi moartea călugăriţei mascul, atunci ideile precedente ar fi anulate şi ar apărea altele.

Decticul cu frunte albă este, ca toate locustienele, o insectă foarte veche; ea exista în epoca huilei şi poate chiar această vechime explică singularitatea metodei sale fecundatoare. Ca şi cefalopodele, contemporanele sale, a recurs la spermatofor; şi totuşi există paradă, există îmbrăţişare; există chiar jocuri şi drăgălăşii. Iată cuplul faţă în faţă, mângâindu-se cu antenele lor lungi, „la fel de fine ca firele de păr“ spune Fabre; după o clipă, se despart. A doua zi, o nouă întâlnire, o nouă seducţie, în altă zi, Fabre surprinde masculul acoperit de femelă, care-l sufocă cu îmbrăţişarea ei şi-i muşcă pântecul. Masculul se desprinde şi fuge, dar un nou asalt îl supune şi iată-l răsturnat pe spate. De data aceasta femela, ridicată pe picioruşele lungi, îl ţine pântec lângă pântec, îşi curbează extremitatea abdomenului, victima face la fel, se face joncţiunea şi curând din părţile laterale convulsionate ale masculului se vede apărând ceva enorm, ca şi când animalul şi-ar expulza măruntaiele. Este, continuă minunatul observator, „un burduf opalin, asemănător în grosime şi culoare cu un grăunte de vâsc“[7], burduf cu cel

puţin patru buzunare, reunite prin legături slabe. Burduful acesta, spermatoforul, îl primeşte femela şi, lipit de pântecul ei, îl duce cu ea. Revenindu-şi din acest *coup de foudre,* masculul se ridică, îşi face toaleta; femela mănâncă plimbându-se. „Din când în când se înalţă pe cataligele ei, se face inel şi apucă cu mandibulele din încărcătura opalină şi muşcă uşor.“ Apucă bucăţele pe rând, le mestecă cu grijă, le înghite. Astfel, în timp ce particulele fecundatoare pătrund la ouăle pe care le vor însufleţi, femela devorează punga spermatică. După ce a gustat firimitură cu firimitură, o smulge dintr-odată, o frământă şi o înghite întreagă. Nicio bucăţică nu e pierdută; locul e curat, oviscaptul curăţat, spălat, netezit. Masculul, în timpul acestui ospăţ, a reînceput să cânte, dar nu mai e un cântec de dragoste; va muri, moare: trecând aproape de el, chiar în acea clipă, femela îl priveşte, îl miroase, îi ronţăie o coapsă.

Fabre nu a putut să vadă acuplarea lăcustei verzi, care are loc noaptea, dar a observat lungul ei preludiu, a văzut jocul lent al antenelor moi. Cât despre rezultatul acuplării, el este acelaşi ca la toate locustienele: la fel, femela mestecă şi înghite învelişul genital. Este un redutabil animal de pradă, care devorează de vie o enormă cicadă, care înghite fără frică măruntaiele unui cireşar ce se zbate. Nu se spune dacă îşi mănâncă masculul mort sau viu: este destul de probabil, pentru că e foarte timid. Un alt dectic, analotul Alpilor, l-a lăsat pe Fabre să vadă acest spectacol înfricoşător: masculul pe spate, femela pe pântecul lui, organele genitale lipite cap la cap doar prin acest contact şi, în timp ce primeşte mângâierea fecundatoare, această femelă enigmatică, având partea din faţă a corpului ridicată, ronţăie impasibilă cu ronţăituri mici un alt mascul, ţinut cu pântecul deschis sub ghearele ei. Masculul analot este mult mai mic şi mai slab decât femela; ca şi confratele său, păianjenul fuge cât poate de repede, odată

acuplarea încheiată; e foarte des clănţănit. În cazul observat de Fabre, ospăţul cu care-şi însoţea dragostea era, fără îndoială, urmarea unei prime acuplări: într-adevăr, aceste locustiene au alt obicei, rar la insecte, de a accepta mai mulţi amanţi. Într-adevăr, această Margaretă de Bourbon canibală este un frumos tip de fiinţă şi dă un frumos spectacol, nu de imoralitate, deşartă vorbă, ci de seninătate a naturii, care permite tot, vrea tot, pentru care nu există nici vicii, nici virtuţi, ci doar mişcări şi reacţii chimice!

Spermatoforul efipigerului este enorm, aproape jumătate din volumul întregii fiinţe. Masa nupţială se realizează după acelaşi rit, femela îl apucă, după ce i-a epuizat burduful, şi pe săracul mascul epuizat. Ea nici măcar nu mai aşteaptă să fie mort; îl rupe în bucăţi în timp ce agonizează, bucăţică cu bucăţică; fecundând femela cu tot sângele lui, mai trebuie să o şi hrănească cu toată carnea sa!

Această carne a masculului este fără îndoială pentru viitoarea mamă de un puternic reconfort. Femelele mamiferelor, după ce au născut, devorează placenta. S-a interpretat în mod diferit acest act obişnuit. Unii au văzut în el o precauţie faţă de duşman: trebuie şterse urmele unei stări care indică în mod clar o fiinţă slăbită, fără apărare, înconjurată de pui, pradă savuroasă şi pe placul oricui; pentru alţii, înseamnă o recuperare a forţelor. Această ultimă opinie pare mai posibilă, mai ales dacă ne gândim la obiceiurile locustienelor. Spermatoforul, într-adevăr, este analog cu ceea ce reprezintă placenta. Pe de altă parte fecundarea, înainte de a fi un act specific, intră în fenomenele generale ale nutriţiei: este integrarea unei forţe într-o altă forţă şi nimic mai mult. Devorarea masculului nu ar reprezenta deci, parţială sau completă, decât forma cea mai primitivă a unirii celulelor, această joncţiune a două unităţi într-una singură care precedă segmentarea, o hrăneşte, o face posibilă un timp

limitat, după care este necesară o nouă conjugare. Dacă actele actuale nu sunt decât o supravieţuire, dacă ele au durat atunci când utilitatea lor dispăruse deja, asta e o altă chestiune pe care, încă o dată, o încredinţez experimentatorilor. Mi-ar fi suficient să fac acceptat acest principiu general conform căruia actele animalelor, oricare ar fi ele, nu pot fi înţelese decât dacă le deposedăm de calificările sentimentale cu care le-a înveşmântat o umanitate ignorantă şi coruptă de finalismul providenţial. Recunoscând imensa valoare socială a prejudecăţilor, trebuie să i se permită analizei să le descojească şi să le macine. Nimic nu pare mai clar decât expresia de dragoste maternă şi nimic nu e mai răspândit în natura întreagă; şi totuşi nimic nu dă o mai falsă interpretare a actelor pe care aceste două cuvinte pretind să le explice. S-a făcut din ea o virtute, adică, în sens creştin, un act voluntar; pare să se creadă că depinde de mamă să iubească sau nu copiii, şi sunt considerate vinovate acelea care se satură de îndatoririle lor sau le uită. Ca şi generaţia, dragostea maternă este o poruncă; e condiţia secundă a perpetuării vieţii. Sunt mame lipsite de ea; sunt şi mame sterile: voinţa nu intervine nici într-un caz, nici în altul. Ca şi restul naturii, ca şi noi înşine, animalele trăiesc supuse necesităţii, ele fac ce trebuie să facă, atât cât le permit organele. Călugăriţa care-şi mănâncă soţul este o excelentă depunătoare de ouă, care pregăteşte cu pasiune viitorul progeniturii sale.

După observaţiile lui Fabre, care a supravegheat în colivie cupluri de astfel de insecte deosebite, femelele călugăriţe, mult mai puternice decât masculii, luptă pentru dragoste. Luptele sunt mortale: femela învinsă este imediat mâncată. Masculul este timid. În clipa dorinţei, el se mulţumeşte cu poze, cu ocheade, pe care femela pare să le privească cu indiferenţă sau cu dispreţ. Sătul de paradă, se hotărăşte totuşi şi, cu aripile întinse, fremătând, sare pe spatele uriaşei.

Acuplarea durează cinci sau şase ore; când se desface nodul, masculul este de obicei mâncat. Este poliandră, această femelă teribilă. În vreme ce alte insecte refuză masculul când ovarele le-au fost fecundate, călugăriţele acceptă doi, trei, patru, până la şapte; iar această barbă-albastră, îndată ce şi-au îndeplinit opera, îi ronţăie fără să le dea scăpare. Fabre a văzut mai bine; călugăriţa este aproape singura insectă care are gât; capul nu se prinde imediat de torace, iar acest gât este lung, flexibil în toate părţile. Atunci, în timp ce masculul o înlănţuie şi o fecundează, femela întoarce capul şi îşi ronţăie liniştită partenerul de plăceri. Iată deja unul care nu mai are cap. Celălalt a dispărut până la mijloc şi resturile sale se agaţă de femela care-l devorează astfel din ambele capete, obţinând de la soţul său în acelaşi timp voluptatea dragostei şi voluptatea mâncării. Dubla plăcere nu se opreşte decât atunci când canibala atacă pântecul: masculul cade ferfeniţă şi femela îl termină pe pământ. Poiret a văzut o scenă poate şi mai extraordinară. Femela îşi întoarce capul, descoperă intrusul şi brusc, cu o mişcare de mandibulă, minunată seceră dantelată, îi taie capul. Fără a se pierde cu firea, masculul se fixează, se desfăşoară, face dragoste ca şi când nu s-ar fi petrecut nimic neobişnuit. Acuplarea a avut loc, iar femela a vrut să aştepte sfârşitul operaţiei ca să-şi termine apoi ospăţul de nuntă.

Acest decapitat care face dragoste se explică prin faptul că la insecte creierul nu pare să aibă controlul unic al mişcărilor; aceste fiinţe pot deci să trăiască fără ganglion cervical. O lăcustă fără cap, după trei ore încă îşi ţine la gură lăbuţa îndoită, mişcare care-i este familiară în stare integrală.

Călugăriţa mică sau călugăriţa decolorată este aproape la fel de feroce ca sora ei mai mare, *mantis religiosa;* dar empusa, specie foarte asemănătoare, pare paşnică.

7 *Souvenirs*, VI.

15
PARADA SEXUALĂ

Universalitatea mângâierilor, a preludiilor amoroase. – Rolul lor în fecundare. – Jocurile sexuale la păsări. – Cum se mângâie cantaridele. – Lupta masculilor. – Lupta simulată la păsări. – Dansul cocoşilor-de-munte. – Pasărea de grădină (Grădinarul). – Casa lui de la ţară. – Gustul lui pentru flori. – Gânduri despre originea artei. – Lupta greierilor. – Parada fluturilor. – Simţul orientării sexuale. – Fluturele ochi-de-păun. – Supunerea animalelor la ordinele naturii. – Transmutarea valorilor fizice. – Calendarul rutului.

Ne-am putut convinge, din faptele prezentate în capitolele precedente, că jocurile iubirii, preludiile, mângâierile, luptele nu sunt deloc particulare speciei umane. Pe aproape toate nivelurile scării animale, sau mai degrabă pe toate ramurile evantaiului animal, masculul este la fel, femela este la fel. Întotdeauna imaginea pe care o întruchipează mecanismul intim al uniunii dintre animalcul şi ovul este o cetate către care *amans volat, currit et laetatur.* Tot pasajul din *Imitation* (1 III, ch IV, 4) este o minunată psihologie a dragostei în natură, a atracţiei sexuale aşa cum este ea vizibilă în toată seria fiinţelor. Trebuie ca atacatorul să intre în fortăreaţă; pentru asta el foloseşte uneori violenţa, alteori o violenţă mai dulce, cel mai adesea însă şiretenia, mângâierea.

Mângâierile, aceste încântătoare gesturi de graţie şi de tandreţe, le facem obligatoriu nu pentru că suntem oameni, ci pentru că suntem animale. }elul lor este să învioreze sensibilitatea, să facă

organismul dispus să îndeplinească cu bucurie funcţia lui supremă. Foarte probabil e că ele nu-i sunt agreabile individului şi nu sunt percepute ca voluptate decât pentru că sunt utile speciei. Caracterul acesta de necesitate este mai apreciabil la animale decât la om, natural. Mângâierea îmbracă aici forme fixe, sărutul dă o idee clară despre asta, dacă face parte integrantă din actul sexual: este un preludiu, dar un preludiu care nu poate fi omis fără a compromite partea esenţială a dramei. Se întâmplă totuşi ca bărbatul apt de excitare cerebrală să scurteze sau chiar să neglijeze prologul coitului; asta se vede şi la câteva dintre mamiferele domestice, la taur, la armăsar. Doar vederea celuilalt sex şi mirosul, fără îndoială, îi sunt suficiente ca să determine o stare care permite joncţiunea imediată. Deja nu se mai întâmplă la fel cu celălalt animal, încă şi mai domestic, câinele: cele două sexe se dedau întâi la jocuri, la explorări, îşi cer unul altuia consimţământul; îşi fac curte; masculul, uneori, în ciuda stării sale, dă înapoi; şi mai des femela îşi lasă coada în jos, adevărat pod mobil, şi închide fortăreaţa. Se cunosc de asemenea avansurile pe care şi le fac păsările. Domnul Mantegazza a povestit foarte frumos jocurile sexuale a doi vulturi, femela aproape prinsă în închisoarea carcasei unui cal aproape devorat, întrerupându-şi ciugulitul cadavrului doar ca să ţipe puternic ridicându-şi capul şi ca să privească apoi în aer. Un alt vultur plana deasupra osuarului şi răspundea la ţipetele vulturiţei. Şi totuşi, când masculul excitat coborî către femela pe care o credea învinsă, ea s-a vârât în carcasă, după o scurtă luptă care l-a făcut pe mascul să înţeleagă faptul că nu venise încă ceasul, luptă care l-a pus pe fugă. După aceea, ţipetele au reînceput; femela părea supărată; s-a urcat pe colivia ei de oase, umflându-şi aripile, ridicând coada şi gurluind. Unirea a avut în sfârşit loc cu mult zgomot de pene zbârlite şi de oase izbite.

Acelaşi autor a notat cu multă precizie preludiile complicate la care se dedau sub ochii noştri vrăbiile. Iată un rezumat, desenat, ca să zicem aşa: un stol de vrăbii pe un acoperiş, dimineaţa; sunt calme, îşi fac toaleta. Apare un mascul mare care dă un ţipăt: una dintre femele ripostează imediat, nu printr-un strigăt, ci printr-un act: se îndepărtează de stol. Masculul o ajunge; ea zboară către un acoperiş învecinat; aici are loc o lungă sporovăială cu masculul care a urmărit-o, cioc în cioc. O nouă fugă; masculul se odihneşte la soare, apoi îşi întâlneşte încă o dată vrăbiuţa. Încep asalturile: masculul este respins. Femela scapă sărind în salturi mici. Marginea acoperişului îi opreşte fuga; profită de acest pretext şi se dăruie.

Dar trebuie întrebată şi o prodigioasă insectă. Sunt cunoscute cantaridele, aceste frumoase coleoptere cărora farmacia le-a făcut o aşa proastă reputaţie. Femela îşi ronţăie frunza de frasin; apare masculul, se urcă pe spatele ei, o prinde cu lăbuţele posterioare. Atunci, cu abdomenul lui alungit biciuie părţile laterale ale femelei, alternativ, la dreapta şi la stânga, cu o rapiditate frenetică; în acelaşi timp, cu lăbuţele anterioare, îi masează, îi flagelează cu furie ceafa; întregul trup îi trepidează şi îi vibrează. Femela rămâne pasivă, aşteaptă calmul. Vine. Fără să-i dea drumul, masculul îşi întinde în cruce braţele din faţă, se destinde puţin, mişcându-se de la cap până la mijloc. Femela reîncepe să rumege. Calmul durează puţin; nebuniile bărbatului reîncep. Apoi începe o altă manevră: cu mişcările picioruşelor şi ale trupului apucă antenele femelei, o obligă să ridice capul, în timp ce-şi întăreşte loviturile de bici. Nouă poză: încă o reluare a flagelării: în sfârşit, femela se deschide. Acuplarea durează o zi şi o noapte, după care masculul cade, rămânând mai departe agăţat de femelă, care-l târăşte, cu penisul atârnat de organele ei, de la o frunză la alta. Uneori, paşte şi el puţin, ici şi colo; când se

desprinde, e ca să moară. Femela se ouă şi moare la rândul ei.

Cerocoma[8], insectă învecinată cu cantarida, are obiceiuri asemănătoare; dar femela e şi mai rece, iar masculul e obligat să încerce la mai multe înainte să găsească pe vreuna care să-i răspundă. Degeaba îşi potopeşte el aleasa cu lovituri de picioruşe pe părţile laterale: ea rămâne insensibilă, inertă. Tot acest manej dă de altfel impresia că a trecut la stadiul de manie în muşchii masculilor pentru că, în lipsa femelelor, ei se călăresc şi bat toba unii pe alţii. De îndată ce un mascul e încălecat de un altul, el ia atitudinea femelei şi stă liniştit; se văd piramide de trei sau patru masculi: atunci cel de deasupra e singurul care-şi agită cu frenezie lăbuţele îndrăgostite; ceilalţi stau nemişcaţi, ca şi cum gestul de a fi călăriţi i-ar transforma imediat în fiinţe pasive: asta se întâmplă fără îndoială din cauza strivirii muşchilor lor.

Rar se întâmplă ca femela să faciliteze masculului îndeplinirea datoriei sale; dar mai e un obstacol de trecut, foarte adesea: ceilalţi masculi. Nu există niciun raport, contrar cu ceea ce s-ar putea crede, între caracterul social al masculului şi caracterul lui amoros. Animale feroce se arată în acest moment mult mai placide decât animale blânde şi chiar temătoare. Cine ar putea crede că timidul iepure este un animal impetuos, tiranic şi gelos? Trebuie ca femela să-i cedeze de prima dată, altfel se supără. De altfel şi iepuroaica este foarte lascivă; gestaţia nu-i întrerupe deloc iubirile. Iepurele, care nu trece drept un viteaz, este un mascul înflăcărat şi încăpăţânat; pentru posesia femelei se bate cu furie cu semenii lui. Sunt animale foarte bine înzestrate pentru dragoste: penis foarte dezvoltat, clitoris aproape la fel de mare. Masculii fac adevărate călătorii, aleargă nopţi întregi în căutarea iepuroaicelor: ele nu se refuză niciodată, chiar dacă sunt deja pline.

Jderi, dihori, zibeline, şoareci, toţi se dedau, în perioada rutului, la lupte violente. Şoarecii îşi însoţesc aceste bătăi de strigăte ascuţite. Cerbii, mistreţii, un mare număr de alte specii se bat până la moarte pentru câştigarea femelei; această practică nu este necunoscută în umanitate. Până şi pe greoaiele broaşte-ţestoase le exasperează dragostea: este învins masculul care a fost răsturnat pe spate.

Deşi mai delicate, destinate poate unei civilizaţii superioare şi încântătoare, şi păsărilor le place să se lupte, iar uneori duelul lor este chiar serios, ca la galinacee (luptele de cocoşi); adesea, el e de curtoazie, e un simulacru. Femela cocoşului-de-stâncă, ce trăieşte în Brazilia, este portocalie şi lipsită de frumuseţe; masculul este galben-portocaliu, are creasta de un roşu-închis, penele de la aripi şi de la coadă îi sunt de un roşu-maroniu. Vedem aşa: femelele aşezate în cerc, ca o mulţime în jurul balerinilor; masculii se înfoaie, îşi arată graţiile, îşi mişcă penele gâdilătoare, se fac admiraţi, doriţi. Din când în când, câte o femelă se arată sedusă; se formează un cuplu.

Dar cocoşii-de-munte din America de Nord au obiceiuri şi mai curioase. Luptele lor au devenit exact ce-am făcut noi din ele, adică dansuri. Nu mai e nici măcar un turnir, ci un vals. Ceea ce dovedeşte că aceste parade sunt o supravieţuire, o transformare, e că masculii, ca să se amuze, le fac nu numai înainte, ci şi după acuplare. Ei le practică chiar, ca să nu se plictisească, în timpul clocirii, în absenţa femelelor absorbite de datoria lor maternă. Călătorii[9] descriu astfel dansul cocoşilor-de-munte: „Ei se adună douăzeci–treizeci într-un anume loc şi aici încep să danseze, dar ca nişte nebuni. Deschizându-şi aripile, îşi strâng picioarele, sar, asemenea oamenilor în dansul sacului. Apoi înaintează unul către altul, fac un tur de vals, trec la un partener şi aşa mai departe. Sunt suficient de

absorbite de ele însele încât să te poţi apropia bine.“

Păsări din Australia şi din Noua Guinee[10] fac dragoste cu un ceremonial încântător. Pentru a-şi atrage amanta, masculul construieşte o adevărată căsuţă de ţară sau, dacă e mai puţin priceput, un rustic leagăn de verdeaţă. El pune ramuri, rămurele verzi, căci e mic, de dimensiunea unei mierle, rămurele pe care le aşază într-un fel de boltă, adesea înaltă de mai mult de un metru. Pe pământ pune frunze, flori, fructe roşii, osişoare albe, pietricele strălucitoare, bucăţele de metal, bijuterii furate de prin împrejurimi. Se spune că, atunci când le lipseşte un inel sau o foarfecă, colonii australieni se duc să le caute în aceste colibe de verdeaţă. Coţofana noastră are şi ea un anume gust pentru obiectele strălucitoare: s-au spus multe poveşti despre asta. Grădinarul din Noua Guinee e încă şi mai ingenios; atât de mult pare opera lui o creaţie omenească încât te poţi păcăli. El lucrează cu ciocul şi cu labele la fel de bine şi mai bine chiar ca unii ţărani, demonstrând chiar un gust pentru decor care acestora le lipseşte deseori. Se caută originea artei: iat-o în jocul sexual al unei păsări. Manifestările noastre estetice nu sunt decât dezvoltarea aceluiaşi instinct de a plăcea, care într-o specie excită masculul, iar într-o altă specie însufleţeşte femela. Dacă există un surplus, el va fi cheltuit fără scop, pentru pura plăcere: asta este arta umană; originea ei este şi originea artei păsărilor şi a insectelor.

Grande Encyclopédie a dat imaginea acestei case de plăceri a grădinarului, care este numit savant *Amblyornis inornata,* pentru că acest artist nu are frumuseţe personală. S-ar spune că acea căsuţă e construcţia vreunui pigmeu inteligent şi delicat. Iată-i de altfel descrierea aşa cum aceeaşi operă o rezumă după un călător italian, O. Beccari[11]: „Traversând o pădure magnifică, domnul Beccari s-a trezit dintr-odată în faţa unei mici

cabane de formă conică, având în faţă o peluză presărată cu flori, şi a recunoscut imediat în acest adăpost genul de construcţie pe care vânătorii domnului Brujin îl semnalaseră stăpânului lor ca fiind opera unei păsări cu un veşmânt sobru şi un pic mai mare decât o mierlă. El a făcut o schiţă foarte exactă şi, verificând prin propriile observaţii povestirile indigenilor, a recunoscut procedeul folosit de pasăre ca să-şi ridice această cabană care nu mai reprezintă un cuib, ci mai degrabă o locuinţă de plăcere. Amblyornisul alege o mică poiană cu solul perfect neted în mijlocul căreia se ridică un arbust. În jurul acestui arbust, ce va servi drept ax al edificiului, pasărea aduce puţin muşchi, apoi înfige oblic în sol ramuri ale unei plante care continuă să vegeteze câtva timp şi care, prin suprapunerea lor, constituie pereţii înclinaţi ai adăpostului. Într-o parte totuşi ramurile se desfac uşor ca să formeze o portiţă în faţa căreia se întinde o frumoasă peluză ale cărei elemente au fost aduse cu greutate, smoc cu smoc, de la o anumită distanţă. După ce a curăţat cu grijă această peluză, amblyornisul seamănă aici flori şi fructe pe care le adună din împrejurimi şi pe care le înnoieşte din când în când.“

Acest grădinar primitiv face parte din familia păsărilor-paradisului, atât de remarcate prin frumuseţea penajului lor. Se pare că el, neputând să se împodobească pe sine însuşi, şi-a exteriorizat instinctul. Din povestirile călătorilor, aceste cabane sunt adevărate case de *rendez-vouz,* sunt golitoarea de sticle a veacului al XVII-lea şi nebunia secolului al XVIII-lea. Pasărea galantă o împodobeşte cu tot ce i-ar putea plăcea femelei pe care o doreşte; dacă ea e satisfăcută, va fi locul iubirilor după ce va fi fost cel al declaraţiilor. Nu ştiu dacă li s-a dat acestor construcţii toată importanţa pe care au avut-o în istoria păsărilor şi în aceea a umanităţii. Savantul, singurul care ştie asemenea detalii, în general nu înţelege nimic din

ele. Unul din ei, pe care îl citesc acum, se gândeşte la coţofana hoaţă şi adaugă: aceste trăsături, care le sunt comune, leagă strâns paradisierele de corvide. Fără îndoială: dar asta nu e foarte important. Faptul grav e acesta: culegerea unei flori. Faptul util explică animalitatea; faptul inutil explică omul. Or, e capital să arătăm că faptul inutil nu e deloc specific omului.

Tot lupte de paradă sunt şi cele ale greierilor, dar dintr-o altă cauză: slăbiciunea armelor lor ofensive faţă de soliditatea cuirasei lor. Există totuşi un învingător şi un învins, învinsul se retrage; învingătorul cântă. Apoi se lustruieşte, trepidează, pare nervos. Adesea, zice Fabre, emoţia îl face mut; elitrele lui trepidează fără niciun sunet. Cât despre greieriţă, martoră a duelului, îndată ce s-a terminat lupta, aleargă să se ascundă sub vreo frunză. „Ea desface totuşi puţin perdeaua şi priveşte, doreşte să fie văzută.“ După acest joc, se arată cu totul; greierele se precipită, face brusc cale întoarsă şi, dându-se înapoi, alunecă sub pântecul femelei. Datoria odată împlinită, fuge cât poate de repede pentru că, şi suntem iar în faţa unei enigmatice ortoptere, femela l-ar ronţăi bucuroasă. Cântecul greierului atrage femela. Când îl aude, ea ascultă, se orientează, ascultă de chemare. La fel se întâmplă şi la cicade, deşi cele două sexe trăiesc cel mai adesea aproape una de alta. Imitând zgomotul masculilor, putem să păcălim femelele şi să le facem să vină.

Uneori vederea, alteori mirosul conduce masculul. Multe himenoptere, înzestrate cu un puternic organ vizual, pândesc femelele privind împrejurimile. La fel fac şi majoritatea fluturilor de zi. Când masculul zăreşte o femelă, o urmăreşte, dar o face ca să ajungă în faţa ei, ca să se facă văzut; pare să o încânte cu încete bătăi de aripi. Această paradă durează uneori destul de mult timp. În sfârşit, antenele lor se ating, aripile lor se pipăie şi zboară împreună. Acuplarea are loc

adesea în aer; la fel procedează şi pieridele. La anumite specii, bombixul, de exemplu, ale căror femele sunt grele şi chiar lipsite de aripi, masculul, care e dimpotrivă foarte iute, fecundează mai multe, mergând de la una la alta; fără îndoială asta le-a dat fluturilor reputaţia de infideli. Trăiesc prea puţin ca s-o merite: mulţi dintre ei, născuţi dimineaţa, nu văd alt răsărit de soare. S-ar putea mai degrabă face din ei simbolul gândirii pure. Sunt printre ei care nu mănâncă; şi printre cei care nu mănâncă sunt cei pe care natura i-a închinat virginităţii. Hermafroditi într-un mod deosebit, masculi la dreapta, femele la stânga, ei formează două jumătăţi sexuale lipite de linia mediană. Organele al căror mijloc este tăiat de această linie nu sunt deci decât jumătăţi de organe, bune la nimic, decât doar pentru amuzamentul observatorilor. Fluturii hibrizi, produşi prin încrucişarea a două specii, nu sunt foarte rari; ei sunt improprii reproducerii.

Acuplarea fluturilor de zi nu durează decât câteva minute; ea se prelungeşte adesea timp de o zi şi o noapte la fluturii de noapte, la sfincşi, *phaleros,* nocturnele. Dacă există o recompensă, ea e datorată lungilor lor călătorii în căutarea femelei. Fluturele ochi-de-păun străbate câţiva kilometri în încercarea de a-şi satisface iubirea. Blanchard povesteşte întâmplarea acelui naturalist care, capturând şi băgând în buzunar o femelă de bombix, s-a întors acasă escortat de un nor format din mai mult de două sute de masculi. Primăvara, într-un loc unde fluturele ochi-de-păun e atât de rar că sunt prinşi cu greutate unul sau doi pe an, prezenţa unei femele în colivie poate atrage aproximativ o sută de masculi, aşa cum a dovedit Fabre prin experienţe. Aceşti masculi atât de înfierbântaţi sunt înzestraţi cu o înflăcărare foarte scurtă. Că au atins sau nu o femelă, ei nu trăiesc decât două sau trei zile. Insecte enorme, mai mari decât pasărea-muscă, nu mănâncă; componentele

lor bucale nu sunt decât un ornament şi un decor: se nasc doar pentru a se reproduce şi pentru a muri. Masculii par infinit mai mulţi decât femelele şi probabil că abia dacă este unul la sută care să-şi poată împlini destinul. Cel care pierde femela urmărită, care ajunge prea târziu, e pierdut: viaţa îi este atât de scurtă, încât îi va fi imposibil să mai descopere alta. E adevărat că în condiţii normale femela, odată fecundată, trebuie să înceteze să emită mirosul sexual: masculii nu sunt atraşi de aceeaşi femelă decât un timp mult mai scurt şi căutările lor au şanse să fie şi mai puţin fructuoase. Doar mirosul îi conduce oare?

În Sevignan, la Fabre, la ora opt dimineaţa, se poate vedea ecloziunea unui cocon de ochi-de-păun; el scoate o femelă, închisă imediat sub clopotul unei colivii. La prânz soseşte un mascul; este primul pe care Fabre, deşi şi-a petrecut aici viaţa, l-a văzut vreodată. Vântul sufla din nord, el vine din nord, deci împotriva mirosului. La ora două, sunt zece. Sosiţi fără ezitare până la casă, aici se tulbură, greşesc fereastra, rătăcesc din încăpere în încăpere, nu merg niciodată direct la femelă. S-ar spune că în acest moment trebuie să folosească alt simţ, poate văzul, în ciuda stării lor de fiinţe crepusculare, iar colivia îi deranjează. Poate că e obiceiul ca femela să vină să danseze în faţa lor? E totuşi evident că mirosul joacă un foarte mare rol; misterul n-ar fi mai puţin mare dacă am presupune aici exercitarea unui simţ particular, simţul orientării sexuale. Fabre a obţinut acelaşi succes cu femela unui alt fluture foarte rar, bombixul stejarului: într-o dimineaţă, şaizeci de masculi au alergat învârtindu-se în jurul prizonierei. Pot fi observate fapte asemănătoare, dacă nu identice, la anumiţi şerpi, la mamifere: toată lumea a văzut la ţară câini atraşi de o femelă în călduri, venind de foarte departe, fără ca să putem înţelege cum a fost avertizat organismul lor.

La aceste probleme explicaţiile sunt inutile. Ele distrează curiozitatea fără să satisfacă raţiunea. Ce percepem clar e existenţa unei necesităţi; trebuie ca actul să se realizeze: pentru aceasta toate obstacolele, oricare ar fi ele, trebuie învinse. Nici distanţa, nici dificultatea călătoriei, nici pericolul contactelor nu ajung să alunge instinctul. La om, care are uneori forţa să se dea înapoi din faţa poruncilor sexuale, neascultarea poate avea rezultate fericite. Castitatea, identică cu un transmutator, schimbă în energie intelectuală sau socială energia sexuală nefolosită; la animale, această transmutaţie a valorilor fizice este imposibilă. Acul direcţiei rămâne într-o poziţie imuabilă: ascultarea este ineluctabilă. Din această cauză e o atât de profundă rumoare în natură când sunt promulgate ordinele de primăvară. Florile vegetale nu sunt singurele care se deschid: sexele de carne înfloresc şi ele. Păsările, peştii capătă culori noi şi mai vii. Sunt cântece, jocuri, pelerinaje. Somonii care trăiau liniştiţi la gurile fluviilor trebuie să se adune, să plece, să urce curenţii, să treacă ecluzele, să se caţere pe stâncile care formează baraje şi cataracte, să se extenueze, săgeţi gata să sară peste toate obstacolele umane şi naturale. Masculi şi femele ajung extenuaţi la capătul călătoriei lor, la nisipul fin unde ele îşi vor depune ouăle şi unde ceilalţi îşi vor împrăştia eroic lapţii făcuţi din chiar sângele lor.

Primăvara nu este singurul anotimp al rutului. Calendarul dragostei se întinde pe tot parcursul anului. Iarna, lupii, vulpile; primăvara, păsările, peştii; vara, insectele şi multe mamifere; toamna, cerbii. Iarna este adesea anotimpul ales de animalele polare; zibelina se acuplează în ianuarie; hermina, în martie; glutonul, la începutul şi la sfârşitul iernii. Animalele domestice au adesea mai multe anotimpuri: pentru câine, pisică, păsările de casă, primăvara şi toamna. Găsim în orice anotimp lutrii tinere. Majoritatea insectelor mor după

acuplare; dar nu toate heminopterele, nici albina-regină, nici unele coleoptere sau muşte. Cerbul şi armăsarul sunt epuizaţi, dar nu şi berbecul, taurul, căpriorul. La placentare durata gestaţiei pare să fie într-o anumită relaţie cu volumul animalului: la iapă, de la unsprezece la douăsprezece luni; la măgăriţă, douăsprezece luni şi jumătate; la căprioară şi vacă, nouă luni; la oaie, capră, lupoaică, vulpe, cinci luni; la purcică, patru luni; la căţea, două luni; la pisică, şase săptămâni; la iepuroaică, o lună.

Există şi singularităţi: fecundată în august, căpriţa nu fată decât şapte luni şi jumătate mai târziu, creşterea embrionului rămânând mult timp staţionară, pentru a reîncepe în primăvară.

La liliac, ovulaţia nu are loc deloc la sfârşitul iernii, deşi a primit masculul în toamnă: femelele prinse în timpul hibernării au vaginul umplut cu o spermă inertă care nu va acţiona decât odată cu trezirea primăverii.

8 Pentru aceste observaţii, cf. Fabre, *Souvenirs*, II: „Cérocomes mylabes et zonitis".

9 Milton şi Chedle: *De l'Atlantique au Pacifique*.

10 Una nu are nume pronunţabil; savanţii o numesc prin această denumire: *ptilinorhynches*. Cealaltă e numită de sălbatici, într-un mod foarte drăguţ, „grădinarul".

11 Titlul studiului său e deja foarte curios: *Les Cabanes et les Jardins de l'Amblyornis* (Analele Muzeului de istorie naturală din Gênes, 1876).

16
POLIGAMIA

Raritatea monogamiei. – Gustul schimbării la animale. – Rolurile monogamiei şi ale poligamiei sau instabilitatea tipurilor specifice. – Lupta cuplului şi a poligamiei. – Cuplurile printre insecte. – Printre peşti, batracieni, saurieni. – Monogamia porumbeilor, a rândunelelor. – Monogamia carnasierilor, a rozătoarelor. – Obiceiurile iepurelui. – Manguste. – Cauzele necunoscute ale poligamiei. – Raritatea şi supraabundenţa masculilor. – Poligamia la insecte. – La peşti. – La galinacee şi la palmipede. – La erbivore. – Haremul antilopei. – Poligamia umană. – Cum temperează ea cuplul civilizaţiilor.

Nu sunt animale monogame decât acelea care fac dragoste doar o dată în viaţa lor. Excepţiile de la această regulă nu au suficientă constanţă pentru a fi erijate în contraregulă. Există monogamii de fapt; există monogamii necesare, de îndată ce existenţa animalului este suficient de lungă pentru a-i permite să se reproducă de mai multe ori. Femelele mamiferelor în libertate fug aproape întotdeauna de masculul care le-a servit deja; le trebuie unul nou. Căţeaua nu acceptă decât în ultimă instanţă câinele precedentei acuplări. Asta mi se pare a fi lupta speciei contra varietăţii. Cuplul este formator de varietăţi. Poligamia le reduce la tipul general al speciei. Indivizii unei specii clar poligame trebuie să prezinte o asemănare foarte mare; dacă specia înclină spre o anumită monogamie, deosebirile devin mai numeroase. Nu iluzia ne face să recunoaştem în rasele umane aproximativ monogame o mai mică

uniformitate de tip decât la societăţile poligame sau înclinate spre promiscuitate sau la speciile animale... Exemplul câinelui pare cel mai prost ales printre cele care erau posibile. Nu-i aşa: e cel mai bun, dat fiind că, primind succesiv indivizi de varietăţi diferite, căţeaua tinde să producă indivizi nu de o varietate specializată, dimpotrivă, de un tip în care se amestecă varietăţi multiple, indivizi care, încrucişându-se şi reîncrucişându-se la rândul lor, ar sfârşi, dacă aceşti câini ar trăi în stare liberă, prin a constitui o specie unică. Libertatea sexuală tinde să stabilească uniformitatea tipului; monogamia luptă contra acestei tendinţe şi menţine diversitatea. O altă consecinţă a acestei maniere de a privi lucrurile este că va trebui să considerăm monogamia ca fiind favorabilă unei dezvoltări intelectuale, inteligenţa fiind o diferenţiere care se va realiza cu atât mai des cu cât mai numeroşi sunt indivizii şi grupurile deja diferenţiate fizic. Că uniformitatea fizică duce la uniformitatea de sensibilitate şi apoi de inteligenţă, asta nu mai e nevoie să fie explicat: or, inteligenţele nu contează, nu lasă o urmă decât prin diferenţele lor; uniforme, ele sunt ca şi cum n-ar fi, neputincioase să se agaţe unele de altele, să reacţioneze unele contra altora în lipsa asperităţilor, în lipsa curentelor contrare. Este o turmă în care fiecare membru face acelaşi gest de a fugi, de a muşca sau de a mugi.

Nici condiţiile monogamiei absolute, nici cele ale promiscuităţii absolute nu par să se întâlnească la ora actuală în umanitate sau la animale; dar vedem cuplul, la mai multe specii animale şi umane, fie la stadiul de tendinţă, fie la stadiul de obişnuinţă. Mai des, mai ales printre insecte, tatăl rămâne indiferent, chiar dacă supravieţuieşte câtva timp consecinţelor actului genital. Alteori, luptele între masculi le reduc atât de mult numărul, încât un singur mascul rămâne stăpânul care se foloseşte de o mare cantitate de femele. Trebuie de

asemenea să distingem între poligamia adevărată şi poligamia succesivă; între monogamia unui anotimp şi aceea a vieţii întregi; în sfârşit, trebuie să lăsăm la o parte animalele care nu fac dragoste decât o singură dată sau pe perioada unui sezon unic urmat de moarte. Aceste varietăţi şi toate nuanţele lor ar necesita o clasificare metodică. Ar fi o muncă îndelungată şi care poate n-ar duce la o exactitate veritabilă pentru că la animale, ca şi la oameni, în materie sexuală trebuie avut în vedere capriciul: când o porumbiţă fidelă s-a plictisit de amantul ei, îşi ia zborul şi formează curând, cu vreun mascul adulterin, un nou cuplu. Este natural cuplul, dar nu şi cuplul permanent. Omul nu i s-a supus niciodată decât cu greutate, chiar dacă asta constituie una din principalele condiţii ale superiorităţii sale.

Mamelele masculului nu par să dovedească primordialitatea cuplului la mamifere. Deşi există exemple veridice de masculi care să fi dat lapte, e dificil să considerăm mamelele masculului ca fiind destinate unui rol veritabil, unei alăptări întâmplătoare[12]. Această înlocuire a fost prea rar observată ca să putem avea de-aici un argument. Embriologia explică foarte bine existenţa acestui organ inutil. Instrumentul inutil e de altfel la fel de frecvent în natură ca şi absenţa instrumentului util. Concordanţa perfectă dintre organ şi act este rară.

Când e vorba de insecte, care nu trăiesc decât un anotimp de dragoste, uneori două anotimpuri reale, astfel că, născute toamna, ele pot hiberna iarna, poligamia este aproape întotdeauna consecinţa rarităţii masculilor sau a supraabundenţei femelelor. Spaţiul lor este prea mare, hrana prea abundentă ca să apară între masculi lupte într-adevăr mortale. De altfel, dragostea odată împlinită, minuscula fiinţă înaripată nu cere altceva decât să moară; cuplul nu se formează decât pe durata fecundării; cele două fiinţe îşi recapătă îndată libertatea – femela ca să facă ouă,

iar bărbatul să tânjească şi, uneori, să arunce în vânt un ultim cânt. Există şi excepţii de la această regulă, dar dacă am privi la fel excepţiile şi regula, n-am vedea în natură decât ce se vede în sânul unui fluviu: vagi mişcări, umbre trecătoare. Pentru a concepe o realitate, trebuie înainte conceptă regula, instrument de viziune şi de măsură. La majoritatea insectelor, masculul nu face altceva decât să trăiască; el îşi depune sămânţa în receptaculul femeii, îşi ia zborul, dispare. Femela viespe intră singură în teribila şi abila luptă cu greierele, pe care-l paralizează cu trei lovituri de cuţit în cei trei centri nervoşi motori; singură sapă galeria oblică în fundul căreia vor trăi larvele; singură o împodobeşte, o umple cu provizii, o închide. Femela *cerceris* îngrămădeşte singură în galeria profundă, fruct al căutărilor ei, coropişniţe sau cari imobilizaţi, hrană a progeniturii sale. Singură osmia, singură viespea, singură femela bondarului –, dar ar trebui citate aici aproape toate himenopterele. Se înţelege mai bine faptul că, atunci când insecta îşi depune ouăle fie la întâmplare, fără manevre prealabile, fie prin intermediul unor instrumente speciale, cooperarea masculului lipseşte. Femela cicadă poate să înfigă singură în coaja măslinului burghiul ei priceput.

Există totuşi cupluri printre insecte. Iată-le în mijlocul coleopterelor, pe insectele numite bălegărese, iată-le pe necrofore. Geotrupe stercorale, *copris* lunare, *onitis bison, sisyphe,* toate muncesc cu înţelepciune două câte două spre a pregăti totul pentru familia viitoare. Aici, masculul pare stăpân: el dirijează operaţiile complicate ale necroforelor. Un cuplu se îngrămădeşte în jurul unui cadavru, vreun măgăruş; aproape întotdeauna unul sau doi masculi izolaţi li se alătură; trupa se organizează, inginerul-şef poate fi văzut explorând terenul, dând ordine. Femela îi aşteaptă, imobilă, gata să se supună, să urmeze mişcarea. De îndată ce se formează un

cuplu, masculul comandă. Masculul necrofor asistă femela în timpul amenajării celulei şi în timpul depunerii ouălor. Cele mai multe dintre bălegărese, *sisyphe* şi *copris,* fasonează şi transportă împreună pastila care va servi de hrană larvelor: cuplul lor seamănă în întregime cu cel al păsărilor. S-ar putea crede că, în acest caz, monogamia este cerută de natura muncilor; deloc: masculul, la alte specii foarte învecinate, scarabeul sacru, de exemplu, lasă femela să realizeze singură bulgărele excrementţial unde îşi va închide ouăle.

Urcând la vertebrate, găsim de asemenea câteva exemple de un fel de monogamie: atunci când peştele mascul serveşte el însuşi de clocitoare pentru progenitură, fie că o adăposteşte într-un buzunar special, fie că o spitalizează eroic în gura sa. Asta se întâmplă rar, pentru că la peşti cel mai adesea sexele nu se apropie, chiar nu se cunosc. Batracienii, dimpotrivă, sunt monogami; femela nu face ouă decât sub apăsarea masculului şi este o operaţiune atât de lentă, precedată de manevre atât de lungi, încât durează un întreg sezon. Masculul broaştei râioase obişnuite îşi încolăceşte pe picioare, pe măsură ce e desfăşurat, şirul lung de mătănii din ouă şi, când e complet, merge să-şi depună povara în balta apropiată. Saurienii par aproape toţi monogami. Şopârla împreună cu femela sa formează un cuplu care, se spune, durează mai mulţi ani. Iubirile lor sunt înflăcărate; se strâng tare, pântec lângă pântec. Păsările sunt în general considerate monogame, cu excepţia galinaceelor şi palmipedelor; dar excepţiile sunt atât de numeroase încât ar trebui numite speciile una câte una. Fidelitatea porumbeilor este legendară; ea e poate doar o legendă. Porumbelul mascul are într-adevăr înclinaţii spre infidelitate şi chiar spre poligamie. El îşi înşală partenera; merge până acolo încât îi face ruşinea unei concubine sub acoperişul conjugal! Iar pe aceste două soţii le tiranizează şi le supune bătându-le. Ce e drept,

porumbiţa nu e întotdeauna uşor de condus. Are capricii. Uneori, refuzându-se partenerului ei, dezertează, pleacă să se dăruie primului venit. Nu vom găsi aici niciuna din anecdotele zoologice privind munca păsărilor, unirea lor în devotamentul faţă de specie. Moravurile acestor nou-veniţi pe lume sunt foarte instabile; totuşi, la anumite galinacee, monogame prin excepţie, ca potârnichile, masculii par munciţi de dorinţe contrarii; ei mai degrabă suportă cuplul decât îl aleg, iar participarea lor la creşterea puilor este adesea foarte restrânsă. S-au văzut chiar masculi de potârnichi roşii abandonându-şi femela după acuplare şi reunindu-se în stol separat, cu masculi vagabonzi. Un cuplu perfect este acela al privighetorii; ambii părinţi clocesc pe rând. Masculul, când femela îl ridică, rămâne aproape de ea şi cântă tot timpul cât aceasta stă pe ouă. Şi mai devotat este telegalul mascul, un fel de curcan australian. El pregăteşte cuibul, care este o grămadă enormă de frunze moarte; după ce femela a depus ouăle, le supraveghează, vine din când în când să le descopere, ca să le arate la soare. Are la fel grijă şi de pui, pe care-i adăposteşte sub frunze până sunt capabili să zboare.

Printre mamifere, carnivorele şi rozătoarele practică adesea o anume monogamie, cel puţin temporară. Vulpile trăiesc în cuplu, se ocupă de educaţia vulpiţelor. Obiceiurile lor adevărate se văd în vechiul *Romanul lui Renart.* Renart rătăceşte, caută pradă şi profituri, în timp ce doamna Hermelina, soţia lui, îl aşteaptă acasă, în vizuina din Maupertius. Vulpea îşi învaţă copiii arta de a ucide şi de-a jupui; învăţătura se face pe vânatul încă viu pe care masculul îl aduce acasă. Iepurele este foarte aspru în dragoste; hamsterul, alt rozător, devine adesea carnivor în perioada rutului; se spune chiar că-şi devorează bucuros puii şi că femela, temându-se de ferocitatea lui, îl părăseşte înainte de a făta. Aceste aberaţii devin

exagerate în captivitate şi ating chiar şi femela. Se ştie că iepuroaica îşi devorează progenitura; asta se întâmplă mai ales când ai imprudenţa să atingi sau chiar să priveşti prea de aproape iepuraşii. Asta e suficient ca să aducă o perturbare violentă a sentimentului matern. S-a observat aceeaşi dementă la o vulpoaică ce fătase în cuşcă; într-o zi a trecut cineva, a privit vulpiţele; un sfert de oră mai târziu erau ucise.

S-au dat acestei practici ale iepuroaicei diverse explicaţii, dintre care cea mai simplă în aparenţă e că iepuroaica îşi ucide puii împinsă de sete, ca să le bea sângele. E dantesc, pentru iepuroaice. Se mai spune, şi pentru iepurii sălbatici, şi pentru cei de casă, că femelele surprinse îşi ucid puii, neavând mijloace, ca pisicile sau căţelele, să-i transporte în alt loc, să salveze măcar unul prins de gât. Cea de-a treia explicaţie e că, devorând placenta, ca aproape toate mamiferele, şi asta dintr-un motiv fiziologic, fără îndoială iepuroaicele au prins gust şi-şi continuă masa mâncându-şi iepuraşii. Fără a îndepărta niciuna din aceste explicaţii, am putea prezenta şi altele. Întâi, nu numai femelele îşi devorează puii: şi masculii sunt înclinaţi spre aşa ceva. Foarte lasciv, masculul iepure caută să se debaraseze de progenitură ca să întrerupă alăptarea şi să călărească din nou femela. Pe de altă parte, e ştiut că iepuroaica-mamă, de îndată ce a prins din nou gust de mascul, chiar dacă alăptează, încetează imediat să-şi recunoască puii, micile ei gânduri fiind întoarse în totalitate către progenitura nouă, viitoare. Cauze diverse pot să ducă la acte identice şi raţionamente diferite pot să conducă la aceleaşi concluzii. Există un raţionament în cazul iepurelui; or, nu există raţionament decât atunci când există eroare iniţială, când există o tulburare în intelect. Această tulburare şi masacrul final, iată tot ce se poate constata; raţionamentul scapă analizei noastre.

Este într-adevăr iepurele monogam? Poate de o monogamie sezonieră sau de necesitate. Masculul, în orice caz, nu se ocupă deloc de pui, decât doar ca să-i ucidă; de aceea femela, odată plină, se refugiază într-un culcuş izolat. Acuplarea lor, care deseori are loc seara, se repetă adesea de cinci sau şase ori pe oră, femela ghemuindu-se într-un mod deosebit; disjuncţia e foarte bruscă, masculul răsturnându-se într-o parte şi dând un mic ţipăt. Ceea ce ne face să ne îndoim de monogamia reală a iepurelui e că masculul e foarte suficient pentru opt sau zece femele, că sunt buni alergători şi că între ei au loc lupte. Fără îndoială trebuie să facem deosebiri în funcţie de specii. Buffon pretinde că într-o iepurărie iepurii cei mai bătrâni au autoritate asupra tinerilor. Un observator al moravurilor iepurilor, Mariot-Didieux, admite această trăsătură de sociabilitate superioară la angore, varietate pe care Buffon a studiat-o în special.

Iepurii de casă sunt subiectele şi altor aberaţii: vânătorii pretind că urmăresc iepuroaicele-de-câmp, le obosesc şi le masacrează prin înverşunarea lor libidinală: e totuşi sigur că aceste acuplări n-au dat niciodată niciun rezultat.

Mangusta din Egipt trăieşte în familie. Se pare că e curios să le vezi ca la paradă, masculul întâi, apoi femela, apoi puii, în şir indian. Femela şi puii nu-l pierd pe tată din ochi şi-i imită cu grijă toate gesturile: s-ar spune că e un şarpe mare care se unduieşte pe sub trestii. Lupul, care trăieşte în cuplu, ca şi vulpea, îşi asistă femela şi o hrăneşte, dar nu-şi recunoaşte puii şi-i devorează cum îi cad sub labă. Unele maimuţe mari, gibonii, urangutanii sunt temporar monogami.

Poligamia s-ar explica prin raritatea masculilor; nu e cazul pentru mamifere, la care masculii sunt aproape în mod constant mai numeroşi. Buffon este primul care a remarcat lucrul acesta; nici el şi nimeni după aceea nu i-a dat o explicaţie satisfăcătoare. S-a crezut că, la om cel puţin,

genitorul cel mai în vârstă dă sexul şi cu atât mai sigur cu cât diferenţa este mai mare; dar, dacă ar fi aşa, ar trebui să nu se nască aproape niciodată decât masculi. S-a spus de asemenea că cu cât femeia e mai tânără cu atât ea dă naştere mai ales la masculi. Căsătoriile timpurii de altădată ar fi fost producătoare de masculi mai mult decât căsătoriile târzii de azi. Nimic din aşa ceva. Ceea ce e neîndoielnic e că umanitatea europeană, ca să o observăm doar pe aceasta, dă un surplus de masculi; proporţia medie e în jur de 105, cu extremele de 101 în Rusia şi 113 la greci, media franceză reprezentând în general media generală. Nu putem să distingem în aceste variaţii nici influenţa rasei, nici a climatului, nici a natalităţii, nimic apreciabil în mod deosebit. Se nasc mai mulţi oameni masculi, se nasc de asemenea mai multe oi masculi; este un fapt care, fiind constant, va fi greu de explicat.

Deci, aici supraabundenţă, dincolo penurie de masculi; dar nici supraabundenţa nu determină moravurile, şi probabil nici penuria. Există atât de puţini masculi printre *culicinus* că Fabre a fost primul care să-i recunoască; proporţia ar fi de aproximativ un mascul pentru zece femele. Asta nu duce absolut deloc la poligamie, dat fiind că aceste gâze mor îndată după acuplare. Din zece femele nouă mor virgine, chiar fără să fi văzut vreodată mascul, chiar fără să ştie că există: poate că celibatul le accentuează ferocitatea, căci doar ele, ele singure ne sug sângele. Se presupune de asemenea că femelele-păianjen sunt de zece–douăzeci de ori mai numeroase decât masculii: poate masculul, care a scăpat de muşcăturile partenerei sale, are curajul să rişte a doua oară în viaţa lui? E posibil, păianjenul supravieţuind iubirilor sale şi trăind chiar câţiva ani. Poligamia pare să existe, în forma ei cea mai rafinată, la un păianjen la care masculii sunt extrem de rari, deniza. Femela îşi sapă în pământ un cuib în care

coboară masculul; rămâne aici câtva timp, apoi pleacă, revine; are mai multe menajuri cu care îşi împarte timpul în mod echitabil.

Poligamia unui curios peştişor *epinoche* este de acelaşi gen, deşi într-un mod ceva mai naiv. Masculul îşi construieşte un cuib din frunze, pleacă în căutarea femelei, o bagă în el, o invită să depună ouă; de-abia plecată prima parteneră, aduce alta. Nu se opreşte decât atunci când ouăle îngrămădite formează un tezaur preţios; atunci le fecundează în modul obişnuit. Apoi păzeşte cuibul împotriva răufăcătorilor, supraveghează ecloziunea. Ciudată schimbare de roluri: aceşti peştişori îşi cunosc tatăl; mama lor este poate această trecătoare care se joacă între două ape, sau cea care fuge ca o umbră, sau cealaltă care mestecă un fir de iarbă? Când lumea acestor peşti numiţi *epinoche* va fi rezonabilă, adică absurdă, va porni fără îndoială în căutarea maternităţii. „Filozofii se vor întreba de ce doar tatăl ar avea obligaţia creşterii copiilor.“ Până acum nu se ştie nimic, decât că-i creşte cu dragoste şi bucurie. Nu există pentru asemenea întrebări, la peştii *epinoche* sau la oameni, alte răspunsuri decât cele pe care le dau faptele. Ne-am putea întreba şi de ce umanitatea nu este hermafrodită, ca melcii, fapt care ar duce la repartizarea strictă a plăcerilor şi a urmărilor iubirii, căci toţi melcii se acuplează şi toţi dau naştere la pui. De ce femela are ovare, iar masculul, testicule; de ce floarea aceasta, pistiluri şi cealaltă, seminţe? Ajungem la copilării. Nu trebuie să dorim să corectăm natura. E deja atât de dificil s-o înţelegem puţin, aşa cum e! Când vrea să stabilească responsabilitatea absolută a tatălui, ea stabileşte cuplul strict şi mai ales poligamia. Deja porumbelul nu e sigur că e tatăl copiilor săi; cocoşul nu se poate îndoi, fiind singurul mascul între femele. Dar natura nu are intenţii secunde; ea veghează ca, temporare sau durabile, fugitive sau permanente, cuplurile să fie fecunde: asta-i tot.

Galinaceele şi palmipedele cuprind câteva dintre păsările care ne sunt cele mai cunoscute şi cele mai utile. Aproape toate sunt poligame. Cocoşul are nevoie de aproximativ o duzină de găini; el poate să servească un număr mult mai mare, dar atunci înflăcărarea sfârşeşte prin a-l epuiza. Răţoiul, foarte lasciv, e acuzat de sodomie. Un gâscan e suficient pentru zece–douăsprezece femele; fazanul, pentru opt sau zece. Îi trebuie mai multe cocoşului-de-munte; are după el un harem de sultan. Din zori, în sezonul dragostei, masculul începe să fluiere cu un zgomot asemănător oţelului pe piatra de ascuţit; în acelaşi timp îşi ridică şi-şi deschide evantaiul cozii, îşi desface şi-şi umflă aripile. Când se ridică soarele, îşi întâlneşte femelele, dansează în faţa lor, în timp ce ele îl sorb din ochi; apoi le calcă, după bunul lui plac, cu o mare vivacitate.

Poligamia este o regulă printre erbivore; tauri, căpriori, armăsari, bizoni sunt făcuţi pentru a domni peste o turmă de femele. Domesticitatea le schimbă poligamia permanentă în poligamie succesivă. Cerbii trec de la o femelă la alta fără să se ataşeze de niciuna; căpriorii le urmează exemplul. O specie imediat învecinată dă din contră exemplul cuplului. }apul şi căpriţa trăiesc în familie crescând puii până la vârsta dragostei. Masculului dintr-o anumită specie de antilope din Asia îi trebuie mai mult de o sută de femele docile. Natural, aceste haremuri nu se pot forma decât prin distrugerea altor masculi. O sută de femele, asta reprezintă poate mai mult de o sută de masculi scoşi din luptă, masculii fiind întotdeauna în număr mai mare printre mamifere. Utilitatea acestor hecatombe nu e sigură pentru rasă. Fără îndoială, se poate presupune că masculul rege e cel mai puternic sau unul din cei mai puternici din generaţia lui, şi asta e un element fericit; dar, oricare ar fi vigoarea lui, ea trebuie la un moment dat să cedeze în faţa a o sută de femele ce trebuie

satisfăcute. Unele sunt uitate; altele sunt fecundate în momente de oboseală; pentru câteva produse bune, există un mare număr de creaţii mediocre. E drept că acestea sunt destinate, dacă sunt masculi, să piară în luptele viitoare; dar dacă sunt femele şi primesc favorurile stăpânului, sistemul acesta poate avea drept consecinţă o degradare progresivă a speciei. E totuşi probabil că echilibrul necesar se restabileşte; fără îndoială că au loc lupte între femele, lupte de cochetărie, de feminitate; şi e triumful final al masculului cel mai mascul şi al femelelor cele mai femele.

Virey, în cartea *Nou dicţionar de istorie naturală,* a pretins că maimuţele mari poligame se împacă foarte bine cu femeile indigene. E posibil, dar niciun produs nu s-a născut vreodată din aceste aberaţii, care trebuie lăsate la capitolul teologic al bestialităţii. Bărbaţii şi femeile, chiar de rasă ariană, au ţinut să dovedească uneori, prin singularitatea gusturilor lor, animalitatea înnăscută a speciei umane. Faptul acesta are un interes mai ales psihologic şi, dacă nu putem obţine niciun argument, pentru evoluţie, din raporturile întâmplătoare dintre o femeie şi un câine, dintre un om şi o capră, acuplarea între primate din ordine diferite nu va dovedi nimic mai mult. Există totuşi o legătură între oameni şi maimuţe; şi unii, şi celelalte se împart în poligame şi monogame, cel puţin temporare; dar asta nu-i diferenţiază de majoritatea celorlalte familii animale.

În majoritatea speciilor umane există o poligamie înnăscută, disimulată sub o monogamie aparentă. Aici nu mai sunt posibile generalizările; apare individul care, cu fantezia lui, falsifică toate observaţiile şi anihilează toate statisticile. Unul e monogam; fratele lui e poligam. Femeia aceasta n-a cunoscut decât un bărbat, iar mama ei aparţinea tuturor. Se poate constata obiceiul universal al căsătoriei, ajungând de aici la concluzia monogamiei; asta o să fie adevărat sau fals, în

funcţie de epocă, rasă, tendinţele morale ale momentului. Morala este în esenţă instabilă, pentru că ea nu reprezintă decât un fel de manual ideal de fericire; ca şi acest ideal, şi morala se modifică.

Fiziologic, monogamia nu e deloc cerută de condiţiile normale de viaţă umană. Copii? Dar dacă asistenţa tatălui este necesară, ea poate să se exercite asupra copiilor mai multor femei la fel de bine ca şi asupra copiilor unei singure femei. Durata creşterii copiilor la civilizaţi e de altfel excesivă; ea se prelungeşte, când e vorba de anumite cariere, până la apropierea vârstei adulte. În mod normal, pubertatea ar trebui să-l elibereze pe puiul de om, aşa cum îl eliberează pe puiul altor mamifere. Cuplul s-ar putea atunci să nu aibă nevoie decât de o perioadă de timp cuprinsă între zece şi cincisprezece ani, dar fecunditatea femelei acumulează copii la interval de un an, aşa că atât cât durează virilitatea tatălui există cel puţin o fiinţă slabă în drept de a-i cere protecţie. Poligamia umană n-ar putea deci decât prin excepţie să fie succesivă, dacă omul ar fi un animal ascultător, supus regulilor sexuale normale şi mereu fecunde; dar, în fapt, poligamia este frecventă, iar divorţul a legalizat-o. Cealaltă şi adevărata poligamie, poligamia actuală temporară sau permanentă, e încă şi mai rară la popoarele de civilizaţie europeană, aproape întotdeauna secretă şi niciodată legală; ea are drept corolar o poliandrie exercitată în aceleaşi condiţii. Acest fel de poligamie, foarte diferită de aceea a mormonilor şi a turcilor, de a galinaceelor şi a antilopelor, nu e nici promiscuitate. Ea nu dizolvă cuplul, ci îi diminuează tirania, îl face mai de dorit. Nimic nu favorizează căsătoria şi, prin urmare, stabilitatea socială, decât indulgenţa în materie de poligamie temporară. Romanii au înţeles bine acest lucru şi au legalizat concubinajul. Nu putem trata aici o problemă care se îndepărtează prea mult de chestiunile naturale. Pentru a rezuma într-un

cuvânt răspunsul pe care am vrea să-l dăm, am spune că omul şi, în special, omul civilizat, este consacrat cuplului, pe care nu-l suportă însă decât cu condiţia să iasă şi să se reîntoarcă în el când are chef. Această soluţie pare să concilieze gusturile lui contradictorii; mai elegantă decât cea pe care o dă sau n-o dă divorţul, ea este conformă nu numai cu tendinţele umane, ci şi cu tendinţele animale. E de două ori mai favorabilă speciei, asigurând în acest timp şi creşterea convenabilă a copiilor, şi satisfacerea în întregime a unei nevoi care, la stadiul civilizaţiei, nu se separă nici de plăcerea estetică, nici de plăcerea sentimentală.

12 Se crede totuşi că la lilieci masculul alăptează unul din cei doi pui pe care-i produce de obicei cuplul. Dar aceste animale sunt atât de particulare, atât de heteroclite, încât acest exemplu, dacă e autentic, nu e de un argument decisiv.

17
DRAGOSTEA LA ANIMALELE SOCIALE

Organizarea reproducerii la himenoptere. – Albinele. – Nunta reginei. – Albina-mamă, cauză şi conştiinţă a stupului. – Regalitate sexuală. Limitele şi inteligenţa la albine. – Logică naturală şi logică umană. – Viespile. – Bondarii. – Furnicile. – Observaţii asupra obiceiurilor lor. – Stadiul foarte avansat al civilizaţiei lor. – Sclavagism şi parazitism la furnici. – Termitele. – Cele nouă principale forme active ale termitelor. – Vechimea civilizaţiei lor. – Tendinţa animalelor muncitoare la inactivitate.

Himenopterele sociale, bondarii, viespile, albinele au în dragoste obiceiuri particulare, foarte diferite de acelea ale celorlalte specii animale. Nu este monogamie, pentru că nu întâlnim aici nimic care să semene cu un cuplu; nici poligamie, pentru că masculii nu cunosc decât o singură dată femela, şi asta dacă se întâmplă, căci femelele sunt fecundate pentru toată viaţa lor printr-o singură acuplare. E mai degrabă un fel de matriarhat, deşi albina, de exemplu, nu e în general decât mama unei părţi din stupul peste care stăpâneşte, cealaltă parte provenind de la regina care a plecat cu noul roi sau de la cea care a rămas cu stupul primitiv. În roiurile bine formate, există aproximativ şase sau şapte sute de masculi pentru o femelă. Acuplarea are loc în aer, ca la furnici; ea nu e posibilă decât după ce un lung zbor a umplut de aer buzunarul care face să apară organul masculului. Dintre aceste buzunare sau vezici aerifere, în formă de coarne perforate, iese penisul, care este un corp

mic, alb, cărnos şi curbat la vârf. În vagin, care este rotund, larg şi scurt, se deschide buzunarul plin cu spermă, rezervor care poate conţine, se zice, vreo douăzeci de milioane de spermatozoizi, destinaţi să fecundeze ouăle pentru mai mulţi ani, pe măsură ce are loc depunerea lor. Forma penisului şi maniera în care sperma se aglutinează într-un lichid vâscos, veritabil spermatofor, cauzează moartea masculului. Acuplarea odată încheiată, el vrea să se desprindă şi nu reuşeşte decât lăsându-şi în vagin nu numai penisul, ci şi toate organele care depind de el. Cade ca un sac gol în timp ce regina, revenită la stup, se aşază la intrare, îşi face toaleta, ajutată de lucrătoare, care se îngrămădesc; uşor, cu ajutorul mandibulelor, îşi smulge spinul rămas în pântec, curăţă locul cu o grijă purificatoare. Apoi intră în a doua perioadă a vieţii ei, maternitatea. Acest penis care rămâne înfipt în vagin după copulare ne face să ne gândim la acea lamă a luptătoarelor care rămâne şi ea în rana pe care a făcut-o; că e vorba de dragoste sau de moarte, prea curajoasa gâză trebuie să moară, epuizată şi mutilată; este aici o facilitate particulară de dehiscenţă care pare foarte rară.

Nunta albinei-regine a rămas mult timp absolut misterioasă şi, chiar şi azi, nu există decât un număr foarte mic de observatori care să-i fi fost martori îndepărtaţi. Réaumur, izolând o regină şi un mascul, asista la un joc sau la o luptă, la mişcări pe care le-a interpretat într-un mod misterios. El n-a putut să vadă adevăratul coit, care nu are niciodată loc decât în aer. Povestirea lui, pe care nimic n-a confirmat-o de-atunci încoace, este singulară. El ne-o arată pe regină apropiindu-se de un mascul, lingându-l cu trompa, prezentându-i mierea, mângâindu-l cu labele, zburând în jurul lui; în fine, iritată de răceala amantului, se urcă pe spatele lui, aplicându-şi vulva pe organul masculului, pe care observatorul îl descrie destul de bine şi pe care-l arată muiat într-o licoare albă

şi vâscoasă.[13] Preludiile veritabile, în stare de libertate cel puţin, îl contrazic pe marele observator; femela nu pare deloc agresivă. Iată trei povestiri autentice pe care le-am putut descoperi: „Pe data de 6 iulie 1849, domnul Hannemann, apicultor la Wurtemberg, în Thuringia, era aşezat aproape de stupul meu, când atenţia i-a fost atrasă de un bâzâit neobişnuit. Brusc, a văzut vreo treizeci–patruzeci de bondari[14] urmărind rapid o mamă, la înălţimea de şase–zece metri. Grupul ocupa un spaţiu aparent de şaizeci de centimetri în diametru. Uneori, în cursa lor, coborau până la trei metri de pământ, apoi se ridicau, mergând din nord către sud... A putut să-i urmărească aproximativ o sută de paşi, după care o clădire l-a făcut să-i piardă din vedere.

Grupul de bondari forma un fel de con al cărui vârf era mama, apoi conul se lărgea într-un glob căruia ea îi era centrul; în acest moment mama a reuşit să se desprindă şi a ţâşnit în aer, mereu urmărită de bondari, care reformaseră, dedesubtul ei, conul.[15] “

Câţiva ani mai târziu, reverendul Millette, la Witemarsh, a observat faza finală a actului. În timpul punerii în stup, a zărit în zbor una dintre mame care, cu o clipă mai devreme, fusese oprită de un bondar. După ce au zburat puţin, au căzut împreună pe pământ, agăţaţi unul de celălalt. S-a apropiat de ei şi i-a prins pe amândoi, chiar în clipa când bondarul se desprinsese din îmbrăţişare, şi i-a dus în casă, unde i-a pus în libertate într-o încăpere închisă. Mama, supărată, a zburat spre fereastră; bondarul, după ce s-a târât o clipă pe palma deschisă, a căzut la pământ şi-a murit. Amândoi, mascul şi femelă, aveau la capătul abdomenului o picătură dintr-un lichid alb ca laptele; apăsând bondarul, a văzut că era lipsit de organele genitale.[16]

Văzând ieşind regina-mamă, domnul Carrey a închis intrarea stupului. În timpul absenţei lui, care a durat un sfert de oră, trei albine mascul au venit în faţa intrării şi, găsind-o închisă, şi-au luat zborul. Când regina-mamă, revenind, n-a ajuns decât la un metru de stup, unul din bondari a zburat foarte repede către ea, îmbrăţişându-i trupul cu lăbuţele. S-au oprit şi s-au aşezat pe un fir de iarbă. În acea clipă s-a auzit clar o explozie şi s-au separat. Bondarul a căzut la pământ mort şi cu abdomenul puternic contractat. După ce a descris câteva cercuri în aer, mama a intrat în stup.[17]

Mai puţin în ce priveşte explozia finală, aceste trei povestiri concordă foarte bine, dând o idee exactă despre una din acuplările cel mai dificil de observat.

De altfel, acesta este singurul punct pe jumătate încă obscur în ce priveşte viaţa albinelor. Despre rest se ştie tot: cele trei sexe ale lor, riguros specializate, industria precisă a celor care fac ceara, zelul culegătoarelor, simţul politic al acestor extraordinare amazoane, iniţiativele lor, când stupul este prea dens, pentru formarea altor roiuri, duelurile reginelor în care intervine poporul, masacrul masculilor de îndată ce sunt inutili, arta doicilor în transformarea unor larve obişnuite într-o larvă de regină, activitatea metodică a acestor republici în care toate voinţele reunite într-o singură conştiinţă n-au alt scop decât salvarea comună şi conservarea rasei.

Totuşi, tocmai în aceste virtuţi, prea mecanice, constă inferioritatea albinelor; lucrătoarele sunt extrem de muncitoare şi înţelepte, dar le lipseşte tocmai acea uşoară personalitate care caracterizează insectele sexuate. Regina, cu mult mai puţin rezonabilă, e mai vie; ea e capabilă de gelozie, de furie, de disperare când îşi simte regalitatea ameninţată de noua regină, pe care doicile au crescut-o în secret. Masculii inutili, gălăgioşi, hoţi, paraziţi, îmbătaţi de sperma inutilă

care îi umple, au şi ei ceva mai seducător decât cinstitele muncitoare; sunt şi mai drăguţi de altfel, mai puternici, mai eleganţi. Iubitorii albinelor îi dispreţuiesc în general pe aceşti muschetari: ei încarnează totuşi animalitatea, adică frumuseţea speciei. Dacă e adevărat, cum crede domnul Maeterlinck[18], că cel mai viguros dintre şapte–opt sute de masculi reuşeşte să seducă regina-fecioară, atunci lenea, lăcomia, rotirea lor ameţită devin tot atâtea virtuţi. Se pare că reginele, şi chiar lucrătoarele, pot depune ouă care să dea masculi fără fecundare prealabilă; dar pentru a avea femele şi regine trebuie copulaţie; or, cum doar reginele pot să primească masculul, un stup fără regină este un stup pierdut. Acesta este un punct de vedere practic; punctul de vedere sexual duce la concluzii diferite. O femelă singură poate să dea naştere unui mascul: dar pentru ca oul să producă o femelă trebuie să fie fecundat de acest mascul născut spontan. Asistăm aici la o veritabilă exteriorizare a organului mascul, la o segmentare a puterii genitale în două forţe, o forţă masculină, o forţă feminină. Astfel dezunită, ea primeşte o capacitate nouă, care se va desfăşura în întregime prin reintegrarea într-o forţă unică a celor două jumătăţi ale forţei iniţiale. Dar de ce ovulele partenogenetice dau în mod necesar masculi la albine şi femele la purici? La aşa ceva e imposibil de răspuns. Vedem doar că partenogeneza este mereu tranzitorie şi că după un anume număr de generaţii virginale intervine mereu fecundarea normală. Nu se poate spune că albina-mamă este o veritabilă regină, un veritabil şef, dar ea este personajul principal al stupului, fără de care viaţa se opreşte. Lucrătoarele par să fie stăpânele; în realitate, centrul lor nervos este regina; ele nu acţionează decât pentru ea şi prin ea. Dispariţia ei înnebuneşte stupul şi îl duce la tentative absurde, ca transformarea unei doici în făcătoare de ouă, care nu va da decât produse de un singur sex, guri

inutile. Numai reflectând la acest ultim expedient putem calcula întreaga importanţă a sexului, putem înţelege absolutul regalităţii. Sexul este rege şi nu există altă regalitate decât cea sexuală! Neutralizarea lucrătoarelor, care le pune în afara normei, dacă este o cauză a ordinii în stup, este mai ales o cauză a morţii. Nu există ca fiinţe vii decât cele care pot perpetua viaţa.

Interesul pe care-l oferă albinele este foarte mare; nu-l depăşeşte însă pe acela pe care l-am putea găsi în observarea majorităţii himenopterelor, sociale sau solitare, sau a unor nevroptere ca termitele, sau a castorilor, sau a numeroase păsări. Dar albinele au fost, de secole, producătoarele noastre de miere, şi singurele; de aici, tandreţea omului pentru aceste insecte mai preţioase decât toate. Inteligenţa lor este destul de dezvoltată, dar îşi arată curând limitele. S-a pretins că-şi cunosc stăpânul: e fals. Relaţiile albinelor şi ale omului sunt pur umane. E evident că ele îl ignoră în mod absolut pe om, ca şi pe celelalte insecte sau nevertebrate. Se lasă exploatate, în sensul instinctului lor, până la limitele foamei şi ale epuizării musculare. Cuvintele lui Virgiliu sunt excesiv de adevărate în toate sensurile în care vrem să le luăm: *Sic vos non vobis mellificatis apes.* Aceste fiinţe atât de delicate, atât de spirituale, se lasă prinse în grosierele simulacre inventate de şiretenia noastră. Când au umplut de miere, ca provizii de iarnă, ramele lor de ceară, aceste rame sunt luate şi înlocuite cu alveole de hârtie: iar gravele albine, brusc amnezice, ignoră lunga lor trudă, în faţa acestor rame goale n-au decât o idee: să le umple. Ele se pun pe treabă cu o înverşunare care, la oricine altcineva decât la un apicultor, trezeşte o adevărată milă. Aceşti răi au inventat stupul cu rame mobile. Albinele nu vor şti niciodată nimic. Albinele sunt proaste.

Dar noi, care vedem limitele inteligenţei la albine, trebuie să le avem în vedere pe cele ale

propriei noastre inteligenţe, care are limitele sale: este posibil să presupunem existenţa unor creiere care, observându-ne, ar putea spune la fel: oamenii sunt proşti. Orice inteligenţă este limitată: chiar această lovitură împotriva limitelor, contra peretelui, duce la naşterea conştiinţei prin chiar durerea pe care o cauzează. Să nu râdem prea mult de albinele care garnisesc bucuroase ramele mobile ale stupilor lor perfecţionaţi. Şi noi suntem poate sclavii unui stăpân care ne exploatează şi pe care n-o să-l cunoaştem niciodată.

Poligamia, sau, dacă vreţi, poliandria albinelor, pretextul acestei digresiuni, este deci pur virtuală: ea e la stadiul de posibilitate, dar nu se realizează niciodată pentru că fecundarea reginei este asigurată printr-un act unic. Multitudinea excesivă a masculilor răspunde, fără îndoială, unui vechi ordin când femelele erau mult mai numeroase. În orice caz, faptul că din aproximativ o mie de masculi nu sunt niciodată folosiţi decât doi sau trei, zece cel mult, şi presupunând roiri foarte frecvente, asta demonstrează foarte bine că nu trebuie să avem prejudecăţi în ceea ce priveşte obiceiurile unei specii animale ca fiind determinate de supraabundenţa unuia sau a celuilalt sex; în general, nu trebuie să subordonăm logica naturală logicii noastre umane, derivată din logica matematică. În natură, faptele se înlănţuie în mii de moduri, din care niciunul nu poate fi desfăcut prin raţionament uman. Când una din aceste încâlceli se desface în faţa noastră, îi admirăm simplitatea mecanismului, credem că înţelegem, generalizăm, ne pregătim să deschidem cu această cheie următoarele mistere: iluzie! Trebuie întotdeauna luat totul de la capăt. Iată de ce ştiinţele de observaţie devin mereu din ce în ce mai obscure pe măsură ce pătrundem mai adânc în labirintul vieţii.

Nu există nimic la viespi care să semene cu poligamia, nici măcar potenţial. O femelă

fecundată, după ce-a trecut iarna, îşi construieşte ea însăşi, primăvara, temelia cuibului, apoi face ouă din care ies indivizi asexuaţi; aceste lucrătoare îşi asumă atunci toate îndeletnicirile materiale, termină cuibul, supraveghează larvele pe care femela continuă să le scoată la lumină. Sunt acum masculi şi femele; producându-se acuplarea, masculii mor, apoi mor şi lucrătoarele, femelele hibernează: cele care vor supravieţui vor întemeia tot atâtea triburi noi.

Reproducerea bondarilor e şi mai curioasă, diferenţierea castelor e şi mai complicată. La ei există masculi, lucrătoare, femele mici, femele mari. O femelă mare, după ce-a trecut iarna, face un cuib în pământ, adesea în muşchi (există chiar o varietate numită bondarul muşchiului), construieşte o alveolă din ceară, face ouă. Din aceste prime ouă ies lucrătoarele care, ca şi la viespi, construiesc cuibul definitiv, recoltează polenul, fabrică mierea şi, mai harnice decât albinele, care se tem în mod deosebit de umiditate, aleargă pe câmp mult timp după căderea serii. După lucrătoare vin pe lume femelele mici; ele n-au alt rol decât să facă ouă, fără ca măcar să fi fost fecundate, ouă din care se vor naşte masculi. În acelaşi timp, regina produce femelele mari care se acuplează imediat cu masculii. Apoi toată colonia moare, ca şi la viespi, cu excepţia femelelor mari fecundate prin care în primăvara următoare va reîncepe ciclul complicat.

La furnici, castele sunt în număr de trei, de patru, dacă admitem diviziunea neutrelor în lucrătoare şi în soldaţi, ca la termite. Aici, la fel ca la albine, neutrele sunt baza republicii, masculii murind după acuplare, iar femelele după depunerea ouălor. „Există, spune domnul Janet[19], lucrătoare atât de diferite de celelalte prin dezvoltarea mandibulelor şi prin volumul capului, încât au fost numite soldaţi, nume care este în legătură cu rolul defensiv pe care îl ocupă ele în

colonie.“ Aceşti soldaţi sunt şi măcelari, ei taie în bucăţi prada prea mare sau prea periculoasă. Specializarea este singura superioritate a neutrelor, care rămân inferioare în rest femelelor şi masculilor în ce priveşte înălţimea, musculatura, organele vizuale. Femelele sunt aproape pe jumătate mai mari decât neutrele; masculii au un volum intermediar. Furnicile manifestă o inteligenţă superioară aceleia a albinelor. Într-adevăr, se pare că acest mic popor se apropie de umanitate. Gândiţi-vă că furnicile au sclavi şi animale domestice. Întâi puricii, cei care trăiesc pe rădăcini şi, la nevoie, cei ai trandafirului, pe care-i mulg şi care nu se împotrivesc, supuşi printr-o lungă ereditate. *Aphis formicarun vacca* zice pe scurt Linné. Dar nu le sunt suficiente turmele împrăştiate prin poieni şi atunci întreţin chiar în interiorul furnicarului colonii de purici sclavi şi de *staphulinos* domestici. Aceştia din urmă sunt mici coleoptere cu abdomen mobil: unele dintre speciile lor nu se găsesc decât la furnici. Sunt domesticiţi până la a nu mai şti să se hrănească singuri: furnicile le dau în gură hrana care le este necesară. În schimb, *staphulinos* furnizează stăpânilor un ospăţ analog cu acela pe care îl obţin de la purici: din buchetul de perişori care se ridică la baza abdomenului lor pare să picure o licoare delectabilă: cel puţin aşa se pare, pentru că furnicile pot fi văzute sugând aceşti perişori cu multă aviditate. Animalul se supune. Se simte aşa de bine în furnicar că acelaşi observator[20] i-a văzut plimbându-se acuplaţi fără teamă printre rândurile poporului ocupat cu treburi, masculul căţărat pe spatele femelei, cramponat solid de mănunchiul plin de miere, deliciul furnicilor!

Se ştie că furnicile roşii se luptă cu furnicile negre şi le fură nimfele care, eclozând în captivitate, le furnizează servitori excelenţi, atenţi şi supuşi. Umanitatea albă s-a trezit, într-un moment al istoriei sale, în faţa unei asemenea

ocazii, dar, mai puţin informată decât furnicile roşii, a lăsat-o să-i scape, din sentimentalism, trădându-şi astfel destinul, renunţând, sub inspiraţia creştină, la dezvoltarea completă şi logică a civilizaţiei sale. Nu e amuzant că sclavia ni se prezintă ca antinaturală când ea este, dimpotrivă, starea normală şi excesiv de naturală la cel mai inteligent dintre animale? Şi, într-o altă ordine de idei, în legătură mai directă cu subiectul acestei cărţi: dacă neutralizarea unei părţi a poporului în caste destinate continenţei este la fel o tentativă antinaturală, cum se face că himenopterele sociale, furnicile, albinele, bondarii, şi nevropterele, termitele, au dus-o cu bine la capăt şi au făcut din ea fundamentul statutului lor social? Nimic asemănător, fără îndoială, nu s-a arătat vreodată la mamifere; dar mamiferele, în afara omului – acest monstru – şi bineînţeles castorii, sunt infinit inferioare insectelor. Dacă obiceiurile păsărilor sociale (există din acestea) ar fi mai bine cunoscute, s-ar găsi poate practici asemănătoare, cooperarea sexuală a tuturor membrilor unui popor fiind inutilă pentru conservarea rasei; pe de altă parte, dacă speciile inferioare sunt învecinate unei specii superioare, fiind astfel, în mod logic, destinate dispariţiei, pentru ele este excelentă sclavia care le asigură perpetuarea şi felul de evoluţie care convine cel mai bine slăbiciunii lor.

O mică furnică brună, anargata, nu are lucrătoare; pentru a trăi, tribul s-a stabilit ca parazit într-un furnicar în care se lasă servit de muncitoarele altei specii! Ce ingeniozitate la sexuate, ce docilitate la asexuate! Furnicile lucrătoare sunt foarte clar femele degenerate, la care sensibilitatea sexuală s-a transformat în întregime în sensibilitate maternă. Se observă de altfel, la multe specii, un tip intermediar, femela lucrătoare, care dă cheia acestei evoluţii. Mai trebuie notat de asemenea că după fecundare nu toate femelele intră în cetate; acolo unde au căzut

ele construiesc, ca şi mamele bondari, un cuib provizoriu, acţionând atunci ca lucrătoare, în aşteptarea primei depuneri de ouă, care va produce exclusiv lucrătoare reale şi va permite constituirea normală a noului furnicar.

Există la furnici, ca şi la fluturi, hermafrodite după linia mediană sau după o linie oblică; asta duce la fiinţe absurde, jumătate de un fel, jumătate de alt fel, sau la singularităţi de felul acesta: o femelă cu cap de soldat şi servind ca lucrătoare[21].

Poligamia prin masacrul masculilor, ca la erbivore, ca la galinacee, pare o cale către o repartizare a sexelor mai logică, mai economică. Dacă antilopele se înmulţesc foarte bine cu un mascul pentru o sută de femele, asta nu e o indicaţie că măcar o parte din masculii sacrificaţi ar fi putut să nu se nască? Şi n-ar fi fost mai bine, în interesul antilopelor, ca o parte din aceşti masculi, dacă tot trebuie să se nască, să fi fost în mod normal asexuaţi, aşa cum se întâmplă la masculii termite, şi să fi fost învestiţi cu vreo sarcină socială?

Organizarea termitelor este foarte frumoasă; ea poate încheia această scurtă trecere în revistă a societăţilor animale stabilite pe baza neutralizării sexelor. S-a observat deja, în capitolele despre dimorfism, diversitatea formelor lor sexuale, ce corespunde la patru caste clar distincte. Examenul minuţios al uneia din republicile lor ne permite să observăm diferenţieri mult mai numeroase, fiecare din castele principale trecând prin forme larvare şi nimfale active, forme adolescente, ca de altfel majoritatea nevropterelor, ca libelulele. }inând cont de toate nuanţele, se pot observa într-un stat de termite (este cuvântul folosit de obicei) vreo cincisprezece forme diferite, toate destul de bine diferenţiate. Principalele sunt: 1. lucrătoarele; 2. soldaţii; 3. masculii mici; 4. femelele mici; 5. masculii mari; 6. femelele mari; 7. nimfele cu cocon mic; 8. nimfele cu cocon lung; 9. larvele.

Când e atacat un cuib de termite, soldaţii ajung la breşă, ameninţători, deosebiţi prin trupul lor numai cap şi mandibule. Duşmanul e în derută, lucrătoarele vin să repare pierderile. Există uneori mai multe femele care fac ouă; uneori, nu e decât un mascul: copulaţia are întotdeauna loc în afara cuibului şi, ca şi la furnici, masculii pier, în timp ce femelele fecundate devin originea unui nou stat. Expediţiile termitelor călătoare, obişnuite, ca şi ale termitelor războinice din Africa de Sud sunt, natural, conduse de soldaţi. Sparmann[22] le-a observat în timpul călătoriei sale la Cap şi le-a văzut acţionând aproape ca subofiţeri, strângând rândurile sau căţărându-se pe vârful frunzelor ca să supravegheze defilarea, bătând din picior, dacă ordinul era prost sau prea lent, semnal înţeles imediat şi la care poporul, supunându-se îndată, răspundea printr-un fluierat. E ceva atât de uimitor că ezităm să urmăm întocmai interpretarea călătorului. Nu mai e, într-adevăr, disciplina spontană şi mecanică a furnicilor; ar fi ascultarea consimţită, atât de dificil de obţinut la umanităţile inferioare. Până la urmă, nimic nu e imposibil şi în aceste chestiuni nu trebuie, fără a fi totuşi creduli, să ne mirăm de nimic. Nevropterele sunt de altfel extrem de vechi pe pământ; ele datează dinaintea huilei, civilizaţia lor e cu câteva mii de secole mai bătrână decât civilizaţiile umane.

Castorii sunt singurele mamifere, exceptând omul, a căror activitate semnalează o inteligenţă asemănătoare cu aceea a insectelor. Societăţile lor totuşi nu oferă nicio complicaţie, sunt o simplă asamblare de cupluri. Pentru a-şi construi digurile, aşteaptă ca femelele să fete, ceea ce se întâmplă spre sfârşitul lui iulie; nu se văd alte raporturi între obiceiurile lor sexuale şi muncile lor minunate.

Toţi aceşti arbori tăiaţi, culcaţi pe locul dorit, toţi aceşti piloni înfipţi în solul fluviului şi legaţi între ei prin ramuri îndoite, toate aceste diguri impermeabile, toată această muncă dură şi

complicată, castorul nu o acceptă decât împins de necesitate. Lui îi trebuie un lac artificial cu nivel constant; dacă îl găseşte creat de natură se mulţumeşte să-şi construiască vizuina. La fel osmiile, calicodomele sau xilocopele – sau omul –, dacă le pică un cuib gata pregătit, se grăbesc să profite. Instinctul de a construi nu e deloc orb; este o capacitate care nu va fi folosită foarte adesea decât în ultimă instanţă; locuitorul actual din bazinul Loarei îşi amenajează încă nişte caverne drept case, albina profită, în prejudiciul ei, dar ea nu ştie nimic de ramele gata făcute care i se strecoară. Castorul Rinului, după ce omul a avut grijă să-i construiască baraje excelente, s-a odihnit. Palatul din basme pe care bagheta zânei îl face să răsară în inima pădurii, acesta este idealul uman şi idealul animal.

Trebuie să oprim aici observaţiile asupra societăţilor naturale, remarcând faptul că, dacă aceste societăţi sunt bazate astăzi pe altceva decât pe poligamie, se pare că ele au fost la originea societăţilor, a poligamiei sau a comunismului sexual.

Dacă plecăm de la comunismul sexual îl vom vedea foarte bine evoluând fie spre cuplu sau poligamie, dacă e vorba de mamifere, fie către neutralizarea sexuală, dacă e vorba de insecte. Cuplul, poligamia, neutralizarea sunt metode; comunismul sexual nu este o metodă, de aceea trebuie să-l considerăm ca haosul din care ordinea a ieşit încetul cu încetul.

13 *Mémoires*, volumul V.

14 Falşi bondari, albine mascule.

15 *Bienenzeitung (Gazeta albinelor)*, ianuarie 1850.

16 *Farmer and Gardener*, 1859.

17 *Copulation de l'abeille mère*, în „L'apiculteur", 1862.

18 *La vie des abeilles.*

19 *Recherches sur l'anatomie de la fourmi.*

20 Muller tradus de Brullé, în *Dictionnaire d'histoire naturelle*, de Guérin, la cuvântul *Pselaphiens*.

21 E. Rambert, după A. Forel. *Les moeurs des fourmis*.

22 Citat în *Dictionnaire d'histoire naturelle* de Guérin.

18
PROBLEMA ABERAŢIILOR

Două feluri de aberaţii sexuale. – Aberaţiile sexuale la animale. – La oameni. – Încrucişarea speciilor. – Castitatea. – Pudoarea. – Varietăţi şi localizări ale pudorii sexuale. – Crearea artificială a pudorii. – Un fel de pudoare naturală la toate femeile. – Cruzimea. – Tablou al carnajului. – Greierele devorat de viu. – Obiceiurile cărăbuşilor. – Orice fiinţă vie este pradă. – Necesitatea de a ucide sau a fi ucis.

Aberaţiile sexuale sunt de două feluri. Cauza erorii este internă sau externă. Floarea de *arum muscivorum* atrage prin mirosul ei cadaveric muştele în căutare de carne putrezită pentru a-şi depune ouăle. Schopenhauer a realizat pe baza acestui fapt (sau pe baza unui fapt analog) o teorie, foarte justă, dar puţin sumară, în ce priveşte aberaţia cu cauză exterioară. Aberaţia cu cauză interioară îşi va găsi probabil explicaţia în faptul că sunt aceleaşi artere care irigă aceiaşi nervi ce animă regiunea sacră, atât cea anterioară, cât şi cea posterioară; cele trei canale excretoare sunt, de altfel, învecinate şi uneori comune măcar pentru o parte a drumului lor. S-a vorbit în modul cel mai serios de sodomia răţoiului, dar anatomia refuză să înţeleagă. Că un răţoi îşi sâcâie un semen sau o raţă, el se adresează şi ici, şi colo unui orificiu unic, poartă unică a unui vestibul unde curg toate excreţiile. Fără nicio îndoială, răţoiul acesta este aberant şi, încă şi mai mult, complicele lui, dar natura merită şi ea câteva reproşuri. În general, aberaţiile animale cer explicaţii foarte simple. Există o dorinţă înflăcărată, o nevoie foarte

presantă; dacă nu e satisfăcută, o nelinişte care poate merge până la un fel de nebunie momentană cuprinde animalul, îl aruncă, orb, în tot felul de iluzii. Asta poate duce, fără nicio îndoială, până la halucinaţie. Există şi o nevoie pur musculară de a schiţa măcar actul sexual, fie pasiv, fie activ; pot fi văzute chiar, printr-o bizară răsturnare, vaci în călduri, urcate unele pe altele, fie cu ideea să provoace masculul, fie că reprezentarea vizuală pe care şi-o fac despre actul dorit le face să-i încerce simularea; este un exemplu minunat, pentru că este absurd, al forţei motrice a imaginilor.

Sunt două componente în actul sexual: partea speciei şi aceea a individului; dar partea speciei nu se realizează decât cu ajutorul individului. Relativ la masculul în rut, e vorba de o nevoie naturală pur şi simplu. El trebuie să-şi golească canalele spermatice; în lipsa femelelor, cerbii, se spune, îşi freacă penisul de arbori ca să provoace ejacularea. Căţelele în călduri îşi freacă vulva de pământ. Acestea sunt rudimentele onanismului dus la primate la un atât de înalt grad de perfecţiune. S-au văzut masculi cantaride, ei înşişi încălecaţi, încălecând alţi masculi; argula, mic crustaceu parazit al peştilor de apă dulce, e atât de înflăcărat că se adresează adesea altor masculi sau unor femele pline sau chiar moarte. Aberaţia există pretutindeni, de la fiinţa microscopică şi până la om; ea trebuie mai degrabă numită, cel puţin la animale, nerăbdare. Animalele nu sunt deloc pure maşini; ele sunt, la fel de bine ca şi omul, capabile de imaginaţie, visează, au iluzii, suportă dorinţe ale căror surse se află în mişcarea interioară a organismului lor. Vederea, mirosul unei femele excită masculul; dar dacă e departe de orice femelă, logica mişcării vitale e cu totul suficientă ca să-l pună în stare de rut; absolut la fel se întâmplă şi la femele. Starea de rut, sensibilizarea organelor genitale stabilită departe de sexul necesar, iată o cauză naturală de aberaţie, pentru că

această sensibilitate specială trebuie folosită; adversarul împotriva căruia animalul exasperat îşi va exercita această putere de care este frământat va fi primul simulacru apărut, sau chiar primul obstacol propice.

Se pot aplica la om principiile generale ale acestei psihologii, dar cu condiţia să nu uităm că, sensibilitatea lui genitală fiind aptă să se trezească în orice moment, pentru el cauzele de aberaţie se multiplică la infinit. Ar fi foarte puţini bărbaţi şi femei supuşi aberaţiei dacă obiceiurile morale ar permite satisfacerea simplă a nevoilor sexuale, dacă cele două sexe ar avea posibilitatea să se unească întotdeauna la momentul oportun. Ar rămâne aberaţiile de ordin anatomic; ele ar fi mai puţin frecvente şi mai puţin tiranice dacă, în loc să se străduie să facă foarte dificile raporturile sexuale, ele ar fi favorizate de obiceiuri. Dar această facilitate nu e posibilă decât în promiscuitate, care este un rău poate mai rău decât aberaţia. Astfel, toate problemele sunt de nerezolvat şi natura nu se poate perfecţiona decât dezorganizând-o. Ordinea umană este adesea o dezordine mai rea decât dezordinea spontană, pentru că ea constituie o finalitate forţată şi prematură, o derivare inoportună de la fluviul vital.

Este improbabil ca selecţia sexuală să fie un principiu de variaţie; dimpotrivă, rolul ei este să menţină specia în aceeaşi stare. Cauzele de variaţie sunt schimbările în climat, natura solului, mediul general şi de asemenea boala, tulburările circulaţiei sangvine şi nervoase, poate unele aberaţii sexuale. Asta e posibil, pentru că par dificile încrucişările între indivizi din specii diferite, trăind în libertate, din moment ce specia e într-adevăr altceva decât o varietate în evoluţie, o formă care încă se caută. La acest stadiu, totul este posibil; dar e vorba de specii. Catârii, bardoul, leporidele sunt produse artificiale; n-au fost

întâlnite niciodată în natura liberă. E foarte greu să se obţină acuplarea dintre un iepure-de-câmp şi o iepuroaică de casă; iepuroaica nu vrea, iar iepurele arată puţin entuziasm. Iapa refuză adesea măgarul; dacă întoarce capul în timpul montei, trebuie să i se acopere ochii pentru a-i stăpâni dezgustul; la fel se întâmplă şi cu măgăriţa căreia i se oferă un armăsar. Cât despre produsul dintre taur şi iapă, celebrul jumart, nu e decât o himeră. E suficient să se compare penisul ascuţit al taurului cu penisul masiv al calului pentru a ajunge la concluzia că ambele instrumente atât de diferite nu se pot înlocui. Şi totuşi ar fi imprudent să se elimine această formă de aberaţie sexuală dintre cauzele variabilităţii speciilor. E poate una din justificările ei.

Dintre toate aberaţiile sexuale, cea mai singulară este poate castitatea. Nu că e antinaturală, căci nimic nu e antinatural; dar din cauza pretextelor cărora li se supune. Albinele, furnicile, termitele demonstrează exemple de castitate perfectă şi în acelaşi timp exemple de castitate utilizată, de castitate socială. Involuntară şi congenitală, starea neutră, la insecte, este o stare de fapt, echivalentă stării sexuale şi originii unei activităţi specifice. La oameni este o stare adesea aparentă sau tranzitorie, obţinută prin voinţă sau cerută de necesitate, stare precară, atât de dificil de menţinut, încât în jurul ei s-au adunat tot felul de ziduri morale, religioase şi chiar reale, făcute din pietre adevărate şi din mortar adevărat. Castitatea permanentă şi voluntară este aproape întotdeauna o practică religioasă. Dintotdeauna oamenii au fost convinşi că perfecţiunea fiinţei nu se va obţine decât printr-o renunţare. Asta pare absurd; e, dimpotrivă, de o logică foarte clară. Singurul mijloc de a nu fi un animal este abţinerea de la actul căruia i se abandonează în mod necesar toate animalele, fără excepţie. Acelaşi motiv a făcut să apară abstinenţa, postul; dar cum nu putem trăi fără să mâncăm, pe

când putem trăi fără să facem dragoste, această a doua metodă de perfecţionare a rămas la stadiul de schiţă.

E adevărat, ascetismul – de care doar omul este capabil – e unul din mijloacele care ne pot ridica deasupra animalităţii; dar nu e suficient el singur; singur nu e bun la nimic, decât doar să excite un orgoliu steril; trebuie adăugat aici exerciţiul activ al inteligenţei. Rămâne de văzut dacă ascetismul, care privează sensibilitatea de o hrană dintre cele mai sănătoase şi mai excitante, este favorabil exerciţiului inteligenţei. Cum nu e absolut deloc necesar să rezolvăm aici această problemă, nu vom spune mai mult decât atât, provizoriu. Nu trebuie să dispreţuim castitatea, nu trebuie să respingem ascetismul.

Este pudoarea o aberaţie? Observatori indulgenţi au crezut că o constată atât la elefanţi, cât şi la iepuri. Pudoarea elefantului este o axiomă populară, care le face pe bunele femei să pândească cu multă smerenie, la circuri, marele animal care se ascunde ca să facă dragoste. În timpul acuplării, zice un celebru crescător de iepuri[23], „masculul şi femela trebuie să fie singuri, în semiobscuritate. Această singurătate şi această obscuritate sunt cu atât mai necesare cu cât anumite femele arată unele semne de pudoare“. Pudoarea animalelor este o reverie. Ca şi pudoarea umană, ea nu e decât masca fricii, cristalizarea obiceiurilor temătoare cerute de starea lipsită de apărare în care se găsesc animalele care se abandonează coitului. Dar nevoia de reproducere este atât de tiranică încât nu le dă niciodată, chiar şi celor mai timide, prezenţa de spirit de a se ascunde pentru a face dragoste. Cel mai domestic dintre animalele noastre nu manifestă în acest moment nici frică, nici pudoare, asta se ştie prea bine.

La om, atât la cel civilizat, cât şi la cel necivilizat, frica sexuală, pudoarea, a luat mii de

forme, din care majoritatea nu par să aibă nicio legătură cu sentimentul originar din care sunt derivate. Se constată de altfel că, dacă mediul în care se află cuplul este de o aşa manieră încât niciun atac şi nicio batjocură nu sunt de temut, pudoarea dispare în parte sau în întregime, în funcţie de gradul de securitate şi în funcţie de gradul de excitare. Pentru o mulţime populară într-o seară de sărbătoare nu mai rămâne din pudoare decât pudoarea legală; e suficient exemplul unui cuplu mai îndrăzneţ, dacă nu e de temut nicio autoritate, ca să elibereze toate apetiturile; se vede atunci clar că omul, care nu se mai ascunde ca să mănânce, nu se ascunde pentru a face dragoste decât supunându-se unui obicei.

De la actul genital, pudoarea s-a extins la organele sexuale exterioare printr-un mecanism foarte simplu şi foarte logic. Dar trebuie să distingem aici, mă gândesc eu, între pudoarea genitală născută din obiceiul de a-şi îmbrăca în întregime trupul şi aceea care i-a condus pe oameni să nu-şi acopere decât o anumită regiune. Frigul, căldura, insectele explică nevoia hainelor, dar nu şi frunza sau bucata de pânză din jurul mijlocului, mai ales când frunza, impusă femeilor măritate, de exemplu, este interzisă fecioarelor, sau când această frunză simbolică este atât de redusă încât ea nu serveşte la nimic, nu mai e decât un semn. În acest ultim caz, ea nu are chiar poate nicio legătură directă cu pudoarea genitală; nu mai e decât un ornament matrimonial, analog cu verigheta sau cu colierul, care indică un anume statut. La anumite populaţii la care oamenii se mişcă în întregime goi, femeile nu poartă un şorţ decât ca să se acopere de muşte sau de tăuni, cam aşa cum ţăranul acoperă cu iarbă sau cu frunze botul calului. Şi mai adesea totuşi suntem obligaţi să recunoaştem în aceste obiceiuri dovada unei sensibilităţi genitale deosebite, asemănătoare cu pudoarea civilizaţilor. Un matelot englez, în timpul

primelor sale călătorii, a fost huiduit de femeile polineziene nu pentru că se arătase gol, ceea ce, dimpotrivă, era cerut de cutumă, ci pentru că se arătase cu glandul descoperit. Detaliul acesta îi şoca extrem. Un exemplu curios de localizare a pudorii: toate părţile trupului puteau şi trebuiau să se arate goale, toate, exceptând această mică suprafaţă. Gândindu-ne mai bine, pudoarea europenilor, la bal sau la plajă, este aproape la fel de absurdă ca şi aceea a polinezienilor sau ca aceea pe care o arată femeile felahilor care, la apariţia unui străin, îşi ridică chiar cămaşa, unic veşmânt, ca să-şi acopere faţa!

Pudoarea sexuală, aşa cum o observăm astăzi la popoarele cele mai diferite, este cu totul artificială. Livingstone dă asigurări că a dezvoltat pudoarea la fetiţele cafrilor, îmbrăcându-le. Surprinse *en neglijé* ele îşi acopereau sânii – şi asta la o rasă la care femeia se mişcă în întregime goală, exceptând un capăt de aţă la brâu, de care atârnă un alt fir. Dar veşmântul nu e decât una din cauzele pudorii sau ale obiceiurilor care ne dau această iluzie, iar sentimentul de teamă asociat actului sexual nu explică restul. Există o pudoare specifică femeii, un ansamblu de mişcări de recul, pe care nu o putem asocia cu nimic, nu o putem lega de nimic. Gestul lui Venus cea pudică e un gest pur feminin; aproape toate femelele, şi mai ales mamiferele, îl au: femela care refuză îşi dă coada în jos şi şi-o strânge între picioare; evident, aici este originea uneia dintre formele particulare ale pudorii. Am dat într-un capitol precedent exemple caracteristice.

Omul este de neînţeles; cel mai mărunt dintre sentimentele sale obişnuite are rădăcini multiple şi adesea contradictorii într-o sensibilitate variabilă şi întotdeauna excesivă. Este cel mai puţin ponderat şi cel mai puţin rezonabil dintre toate animalele, deşi e singurul care să-şi fi putut face o idee despre raţiune; este un animal nebun, adică se împrăştie în

toate părţile, descâlceşte totul în teorie şi încâlceşte totul în practică, doreşte şi o grămadă de lucruri, îşi aruncă muşchii în atâtea activităţi diferite încât actele îi sunt în acelaşi timp cele mai înţelepte şi cele mai absurde, cele mai conforme şi cele mai opuse dezvoltării logice a vieţii. Dar el obţine un avantaj chiar din eroare şi mai ales din eroare, fatală tuturor animalelor; în asta constă originalitatea lui, cum a văzut Pascal şi cum a repetat-o Nietzsche.

Dacă nu este exact cuvântul „pudoare“ aplicat la animale – deşi găsim în moravurile lui îndepărtate originea acestui sentiment complex şi rafinat –, cuvântul „cruzime“, când e vorba de acte naturale de apărare sau de nutriţie, nu e nici el cel mai potrivit. Cruzimea umană este adesea o aberaţie, cruzimea animalelor este o necesitate, un fapt normal, adesea însăşi condiţia existenţei lor. Un filozof anarhist, discipol întârziat şi naiv al lui Jean-Jacques Rousseau, a crezut că descoperă în natură un altruism universal; el a refăcut, cu alte cuvinte, un alt spirit şi cu câteva exemple noi, cărţile copilăreşti ale lui Bernardin de Saint-Pierre şi a abuzat, sub pretextul de a-i îndrepta pe oameni spre bunătate, de dreptul de a se plimba în natură fără a o vedea şi fără a o înţelege. Natura nu e nici bună, nici rea, nici altruistă, nici egoistă; ea este un ansamblu de forţe din care niciuna nu cedează decât sub o forţă superioară. Conştiinţa ei este aceea a unei balanţe; fiind de o perfectă indiferenţă, este de o echitate absolută. Dar sensibilitatea unei balanţe este de ordin unic; sensibilitatea naturii este infinită la toate acţiunile şi la toate reacţiile. Că cel puternic îl mănâncă pe cel slab sau că cel slab îl mănâncă pe cel puternic, asta nu are o compensaţie decât în iluzia noastră umană; în realitate, o viaţă s-a dezvoltat pe cheltuiala unei alte vieţi şi într-un caz ca şi în celălalt, energia totală n-a fost nici diminuată, nici accentuată. Nu există puternici sau slabi, există

doar un nivel care tinde să rămână constant. Sentimentalismul nostru ne face să vedem drame acolo unde nu se petrece nimic tulburător, decât doar fapte generale de nutriţie. Şi totuşi, aceste fapte le putem privi ceva mai de aproape; atunci paritatea organismelor animale şi a organismului uman ne va conduce să calificăm drept crude anumite acte care, dacă ar fi opera unui om, ar merita cu totul acest nume. Dar dacă trebuie să spunem „cruzime“ pentru a ne înţelege pe noi înşine, trebuie în acelaşi timp să ne amintim că această cruzime este inconştientă, că ea nu e simţită de animalul devorator, că niciun element de răutate nu intră în actul său şi că de altfel chiar omul, acest judecător, nu se dă deloc înapoi să mănânce fiinţe vii când ele sunt mai bune crude decât fierte şi când sunt mai gustoase vii decât moarte.

O filantă, un fel de viespe, înhaţă o albină ca să-şi hrănească larvele; ducând-o la cuibul ei, îi apasă pântecul, o suge, o goleşte de toată mierea. Dar la intrarea în cuib o pândeşte o călugăriţă, braţul ei cu secure dublă acţionează: filanta este prinsă la trecere. Şi vedem asta: călugăriţa ronţăie pântecul filantei care continuă să lingă pântecul albinei, iar călugăriţa este atât de vorace că am putea-o tăia în două fără să o putem determina să dea drumul la pradă: ce lanţ de masacre!

Larvele sfexului, altă viespe, sunt hrănite cu greieri vii, imobilizaţi printr-o înţepătură. Îndată după ecloziune, larva atacă greierele pe pântecul căruia a fost depus oul, într-un loc bine ales. Săraca insectă paralizată protestează prin mişcări slabe de antene, de mandibule; degeaba: e devorată de vie, fibră cu fibră, de un vierme gros care-i ronţăie măruntaiele cu suficientă abilitate ca să nu atingă de la început organele vitale ale vieţii, pentru a-şi păstra prada proaspătă şi savuroasă până la sfârşit. Aceasta este omenia naturii, mama cea bună.

Cărăbuşii sunt nişte coleoptere frumoase, violete, purpurii, aurite. Ei nu se hrănesc decât cu pradă vie, pe care o mănâncă încet, începând cu pântecul, implântându-se puţin câte puţin în cavitatea palpitând. Elicele, limacşii sunt astfel sfâşiaţi de bande de cărăbuşi care-i scotocesc şi îi rup într-o fojgăială de salivă.

În natură, totul nu e altceva decât furt şi asasinat. Sunt acte normale. Doar speciile erbivore sunt inocente, poate din imbecilitate; ocupate mereu să mănânce, deoarece hrana lor este puţin consistentă, ele n-au timp să-şi dezvolte forţele; sunt prăzi inevitabile, un fel de iarbă superioară care va fi păscută la prima ocazie. Dar carnivorele sunt devorate şi ele la rândul lor de semeni mai robuşti şi mai pricepuţi. Foarte puţine animale mor de moarte bună. Geotrupele, scarabeii necrofori, odată ce şi-au terminat treaba şi au depus ouăle, se devorează unii pe alţii ca să-şi treacă timpul sau poate ca să atingă cu mai multă veselie ultima clipă. Animalele nu sunt decât de două feluri: vânător şi pradă; dar nu există vânător care să nu fie pradă la rândul lui. Nu găsim la animale această invenţie pur umană, creşterea pentru tăiere sau, ceea ce e şi mai extraordinar, pentru vânătoare. Furnicile ştiu să mulgă puricii, vacile lor, sau pe *staphylinus,* caprele lor; nu ştiu să le îngraşe şi apoi să le taie gâtul.

Alte o sută de trăsături ale cruzimii animale sunt îndepărtate din acest volum. Am putea avea multe altele care ar putea forma o operă edificatoare în aceste vremuri de sentimentalism. Nu că am fi vrut, dimpotrivă, să i le arătăm omului ca tot atâtea exemple; dar ele ne-ar putea învăţa că prima datorie a unei fiinţe vii este să trăiască şi că toată viaţa nu e altceva decât o sumă suficientă de omoruri. Oameni sau tigri, sfexe sau cărăbuşi, toţi sunt supuşi aceleiaşi necesităţi: să ucidă sau să moară, să verse sânge sau să mănânce iarbă. Dar

să mănânci iarbă înseamnă să te sinucizi: întrebaţi-le pe oi.

23 Mariot-Didieux, *Guide pratique de l'éducateur de lapins* (Bibliothèque des professions industrielles et agricoles, serie H, nr. 17).

19
INSTINCTUL

Instinctul. – Dacă îl putem opune inteligenţei. – Primordialitatea inteligenţei. – Rolul conservator al instinctului. – Rolul modificator al inteligenţei. – Inteligenţa şi conştiinţa. – Paritatea instinctului la animale şi la om. – Caracterul mecanic al actului instinctiv. – Instinctul modificat de inteligenţă. – Obiceiul muncii care creează munca inutilă. – Obiecţiuni la identificarea instinctului şi inteligenţei, extrase din viaţa animalelor.

Problema instinctului este poate cea mai enervantă care poate fi. Spiritele simple o văd rezolvată când îi opun acestui cuvânt un altul: inteligenţa. Aceasta este poziţia elementară a problemei şi nimic mai mult. Nu numai că nu explică nimic, dar asta se opune chiar oricărei explicaţii. Dacă instinctul şi inteligenţa nu sunt fenomene de acelaşi ordin, reductibile unul la celălalt, problema este de nerezolvat şi nu vom şti niciodată nici ce este instinctul, nici ce este inteligenţa.

Din această opoziţie vulgară se subînţelege, destul de naiv, că animalele sunt toate numai instinct, iar omul numai inteligenţă. Această greşeală de retorică a împiedicat până acum nu soluţia problemei, care pare foarte îndepărtată, ci expunerea ei ştiinţifică. Ea nu comportă decât două formule: sau instinctul este o fructificare a inteligenţei, sau inteligenţa este o creştere a instinctului. Trebuie să alegem şi să ştim că, alegând, facem din inteligenţă sau din instinct,

după caz, grăuntele sau floarea unei aceleiaşi plante: sensibilitatea.

Să stabilim întâi că între om şi animale nu există, în ceea ce priveşte manifestările instinctului şi ale inteligenţei, nicio diferenţă esenţială. Viaţa tuturor oamenilor, nu mai puţin ca viaţa tuturor animalelor, este construită pe instinct; şi nu există, fără îndoială, niciun animal care să nu dea semne de spontaneitate, adică de inteligenţă. Instinctul pare anterior pentru că la toate animalele, exceptând omul, cantitatea şi mai ales calitatea faptelor instinctive depăşesc cu mult valoarea şi numărul faptelor intelectuale. Este exact, dar, admiţând această ierarhie, dacă putem explica, destul de dificil totuşi, formarea inteligenţei la om şi la animalele care şi-o manifestă prin sclipiri mai mult sau mai puţin perceptibile, renunţăm chiar prin acest fapt la orice tentativă ulterioară care ne-ar putea da câteva noţiuni în ce priveşte formarea instinctului. Dacă albina îşi construieşte ramele într-un mod mecanic, dacă acest act este la fel de necesar cum e evaporarea apei încălzite sau cum e cristalizarea apei răcite, atunci e inutil să mergem mai departe: suntem în prezenţa unui fapt care nu ne va da niciodată nimic în plus.

Dacă, dimpotrivă, considerăm inteligenţa ca anterioară, câmpul de investigaţie se măreşte la infinit şi, în locul unei probleme radical insolubile, obţinem o sută de mii şi mai mult chiar, tot atâtea câte specii animale, dintre care niciuna nu este simplă, dar dintre care niciuna nu este absurdă. Acest mod de a vedea duce, e adevărat, la grave consecinţe. Trebuie să privim atunci materia ca pe o simplă formă alotropică a inteligenţei sau, dacă vrem, să luăm inteligenţa şi materia ca fiind echivalente, să admitem că inteligenţa nu este decât o materie dotată cu sensibilitate, materie a cărei putere de a se diversifica la extrem găseşte limite de netrecut în chiar formele pe care le îmbracă. Dovada acestor limite este instinctul.

Când unele acte au devenit instinctive, ele au devenit invincibile. O specie este un grup de instincte a cărui tiranie va deveni într-o zi surdă la orice tentativă de mişcare. Evoluţia este limitată de rezistenţa a ceea ce este luptând contra a ceea ce ar putea fi. Vine un moment când o specie este o masă prea grea pentru a mai fi mişcată de inteligenţă. Atunci ea rămâne pe loc şi asta înseamnă moarte, dar compensată de apariţia permanentă a altor specii, forme noi, îmbrăcate de inepuizabilul Proteus.

Nu vom mai adăuga nimic la această teorie, decât doar câteva fapte care-i sunt favorabile şi câteva obiecţiuni.

Vechea distincţie între inteligenţă şi instinct, deşi falsă şi superficială, ar putea să se adapteze punctelor de vedere pe care le-am rezumat mai înainte. S-ar atribui instinctului seria de acte conservatoare ale stării prezente într-o specie; inteligenţei, actele care ar putea tinde să modifice această stare. Instinctul ar fi sclavia, supunerea la cutumă; inteligenţa ar reprezenta libertatea, adică alegerea, actele care, deşi necesare, pentru că sunt necesare, au fost determinate de un ansamblu de cauze anterioare acelora care stăpânesc instinctul. Inteligenţa ar fi fondul, rezerva, izvorul care, după îndelungi săpături, izvorăşte dintre pietre. Din tot ceea ce sugerează inteligenţa, conştiinţa speciei face un punct de plecare; ceea ce este util este încorporat instinctului, mărindu-l şi diversificându-l; ceea ce este inutil piere – sau, dimpotrivă, începe să înflorească în extravaganţe, ca la om, ca la păsările dansatoare, ca la grădinari, sau ca la acele coţofene pe care le seduce o bijuterie, sau ca la privighetorile pe care le atrage o oglindă. Am numi deci instinct seria aptitudinilor utile; inteligenţă, seria aptitudinilor de lux: dar ce este utilul şi ce este inutilul? Cine va îndrăzni să taxeze de inutilă modulaţia unei păsări sau surâsul unei femei? Nu ar exista utilitate sau inutilitate

decât dacă ar exista şi finalitate. Dar finalitatea nu poate fi considerată un scop; ea nu e decât un fapt care ar putea să fie diferit.

Utilizarea aceasta a unor termeni vechi, dacă ar fi posibilă, n-ar trebui să devină niciodată pretextul unei noi diferenţieri radicale între instinct şi inteligenţă; nu ne-am servi de ea decât pentru a defini, prin opoziţie, două stări ale căror manifestări prezintă nuanţe apreciabile. Marea obiecţiune în ce priveşte identificarea esenţială dintre instinct şi raţiune vine dintr-un obicei al spiritului care ne-a fost mult timp impus de filozofia spiritualistă; instinctul ar fi inconştient, iar inteligenţa ar fi conştientă. Dar analiza psihologică nu ne permite să legăm într-un mod riguros activitatea intelectuală de conştiinţă. Fără conştiinţă, totul s-ar petrece poate, chiar la omul cel mai chibzuit, exact aşa cum se desfăşoară lucrurile sub privirea paternă a conştiinţei. Conform curioasei comparaţii analogice a domnului Ribot, conştiinţa este lampa internă care luminează un cadran; ea are asupra mersului inteligenţei exact aceeaşi influenţă, nici mai mult, nici mai puţin, ca lampa asupra mersului ceasornicului. A şti dacă animalele sunt înzestrate cu inteligenţă este destul de dificil şi poate inutil, doar dacă nu admitem că lumina acestei lămpi, prin razele ei luminoase sau calorice, acţionează asupra mecanismului maşinii aşa cum ne învaţă domnul Fouillée. Până la urmă – şi conştiinţa este un fapt –, niciun fapt nu moare fără consecinţe, nu există nici prime cauze, nici ultime cauze. Pentru că lucrul acesta e evident, vom reţine faptul că, fie că este conştiinţa un reactiv posibil, inteligenţa se poate exercita fără ea; şi cel mai conştient dintre oameni are faze de intelectualitate inconştientă; serii lungi de acte rezonabile pot fi executate fără ca reflectarea lor să fie vizibilă în oglindă, fără ca lampa orologiului să fi fost aprinsă. Se pare că, de fapt, materia nervoasă nu poate să existe fără

inteligenţă sau sensibilitate; cât despre conştiinţă, ea este un supliment. Nu e deci aici locul potrivit să ţinem cont de vechea obiecţie scolastică împotriva identificării inteligenţei cu instinctul.

Ce e deci serios aici: omul, dacă a avut vreodată instincte, le-a pierdut?

Animalul, care are cele mai bogate instincte, de asemenea trebuie să fie, sau să fi fost, cel mai bogat în inteligenţă. Şi reciproc: activitatea intelectuală presupune o activitate instinctivă foarte variată, fie în prezent, fie în viitor. Dacă omul n-ar fi avut instincte, ar fi pe punctul de a şi le crea. El are instincte numeroase şi îşi creează mereu altele noi: în mod constant, o parte a inteligenţei sale se cristalizează în acte instinctive.

Dar dacă avem în vedere diferitele instincte care se întâlnesc la speciile animale, nu vom găsi deloc unele care să nu fie, în acelaşi timp, şi umane. Marile activităţi umane sunt instinctive. Fără îndoială, omul poate să nu-şi construiască palate; dar el nu se poate lipsi de o colibă, de-un cuibuşor sau într-o grotă, sau pe creanga unui copac, ca şi maimuţele mari, multe dintre mamifere, păsări, majoritatea insectelor. Hrana lui nu depinde decât foarte puţin de propria-i alegere; trebuie ca ea să conţină anumite elemente indispensabile, necesitate identică aceleia care stăpâneşte atât animalele, cât şi plantele ale căror rădăcini se înfig în sucul dorit, ale căror ramuri se lungesc în căutarea luminii. Cântecul, dansul, lupta, şi, pentru grupuri, războiul, toate aceste instincte umane nu sunt necunoscute tuturor animalelor. Gustul pentru lucrurile strălucitoare, alt instinct uman, este foarte frecvent la păsări; e adevărat că păsările n-au făcut nimic cu el, pe când omul a obţinut din el toate artele somptuoase. Mai rămâne dragostea: dar eu nu cred că acest instinct suprem este limita sacră a obiecţiilor.

Actele utile, de obicei repetate, pot deveni de neînvins, asemenea unor veritabile mişcări

instinctive. Un vânător[24], petrecându-şi iarna într-o cabană izolată, în Canada, angajează o indiancă pentru a-i face menajul. Ea ajunge seara, începe imediat să topească zăpada, spală, mişcă tot prin casă, îi împiedică somnul. Gazda se supără. Linişte. De îndată ce a adormit, menajera îşi reia lucrul mecanic şi tot aşa, încât, până la urmă, umila indiancă a avut ultimul cuvânt. Aici, exact ca la insecte, avem exemplul unor treburi care, de îndată ce au fost începute, trebuie să fie terminate. Insecta nu poate să-şi întrerupă lucrul; dacă este obligată de o cauză exterioară la o amânare, îşi reia opera nu din punctul în care îl regăseşte în mod real, ci din punctul în care l-a lăsat. Astfel, se ia în întregime cuibul unei calicodome care era plecată să pregătească alt mortar pentru cuib; albina revine, nu găseşte nimic, pentru că nu mai e nimic, dar, în loc să reînceapă edificarea cuibului, îl continuă. Nu mai trebuia decât să-i închidă deschizătura; ea o închide, adică pune, pe vârful ideal al unui cuib absent, ultima gură de mortar; apoi, instinctul odată satisfăcut, sigură de a-şi fi asigurat posteritatea, se retrage, se duce să moară. Obţinem acelaşi joc şi cu alte insecte constructoare. Omizile mărşăluitoare au obiceiul să facă lungi călătorii în şir indian pe ramurile pinului lor natal, în căutarea hranei; dacă le punem pe marginea unui bazin, se vor roti stupid mai mult de treizeci de ore, fără ca niciuna dintre ele să aibă cumva ideea să întrerupă cercul înclinându-se într-o parte. Vor muri pe această pistă, ferme în supunerea lor; pe măsură ce cade una, se strâng rândurile şi asta-i tot. Iată extremele instinctului şi, spre surprinderea noastră, sunt aproape identice la o indiancă din zona Marilor Lacuri şi la omizile mărşăluitoare ale pinului.

Dar sunt multe alte cazuri în care instinctul animalelor, unindu-se cu inteligenţa liberă, dă exemplele unei sagacităţi umane. Am văzut albine zidăriţe, xylocope şi albine domestice profitând cu

grabă de un cuib gata făcut, de o gaură pregătită în lemn, de rame pregătite pentru a primi mierea; osmiile, care depun ouăle pe tijele tăiate ale rămurelelor de mur, unde organizează o serie de cămăruţe, s-au acomodat foarte bine, la Fabre, cu tuburi de sticlă, ceea ce a permis cu uşurinţă marelui observator să pătrundă în intimitatea lor. Instinctul este, pe rând, prost ca o maşină şi inteligent ca un creier; aceste două moduri extreme trebuie să corespundă unor obiceiuri foarte vechi şi unor obiceiuri foarte recente. E sigur că de relativ puţină vreme unealta ţăranului îi pregăteşte osmiei tijele tăiate ale murului. Înainte de această epocă, ea îşi organiza cuibul, cum o face încă, în cochilii goale de melci sau în vreo cavitate naturală. Sunt foarte curioase aceste osmii, albine solitare, extrem de active; pot fi văzute epuizându-şi ovarele, dar nu şi forţa musculară, construind nişte cuiburi care sunt în surplus, prevăzându-le cu miere, închizându-le cu grijă, fără ca să fi putut pune în ele măcar un ou. Le închid chiar fără miere, dacă nu mai găsesc flori, demonstrând astfel o veritabilă frenezie a muncii, o manie analogă aceleia care-l împinge pe om să deplaseze pietre, să fumeze, să bea, să meargă, în loc să rămână imobil[25]. Dacă osmia ar trăi mai mult timp, ea ar inventa poate vreun joc care, la început inutil, ar sfârşi, ca şi numeroase imaginări umane, să devină pentru toată rasa o nevoie şi în acelaşi timp o binefacere.

Teoria care face din instinct o cristalizare parţială a inteligenţei este extrem de seducătoare; trebuie, cred eu, să o luăm drept adevărată. Şi totuşi contemplarea lumii insectelor face să apară împotriva ei o obiecţie enormă. Domnul Fabre a formulat-o de vreo zece ori, cu o ingeniozitate mereu nouă, pe parcursul minunatelor sale povestiri. Iat-o! Aproape întotdeauna insecta se naşte adultă şi după moartea părinţilor ei; n-a primit de la ei, ca puii păsărilor sau ai mamiferelor, nici educaţie directă, nici educaţie prin exemple. O

găină îşi învaţă puişorii să ciugulească (e adevărat că nu le poate învăţa pe răţuşte să se bălăcească şi că e disperată din cauza lor, spectacol de altfel foarte amuzant), o osmie nu-i poate învăţa nimic pe copiii ei. Şi totuşi osmiile noi vor face exact ce au făcut şi cele vechi. Insecta iese din găoace, îşi piaptănă antenele, îşi face toaleta, îşi deschide aripile, zboară, se îndreaptă fără ezitare către păşunea care-i trebuie, recunoaşte şi fuge de duşmanii ei, face dragoste; construieşte în sfârşit un cuib identic cu acela din care a ieşit. Se vede foarte bine că toate informaţiile individului au trecut în descendenţa lui, dar cum? Cum au putut ele să se fixeze în nervi şi în sânge în cele câteva scurte zile de viaţă? Fără niciun fel de ucenicie, sfexul îl paralizează pe greierele destinat larvelor sale cu trei lovituri de pumnal, întotdeauna infailibile. Cum a învăţat sfexul asta, pentru că, dacă greierele este mort şi nu paralizat, larvele vor muri otrăvite de putreziciune, iar dacă paralizia nu este durabilă, victima se trezeşte şi distruge sfexul în ou. Manevra acestei viespi, ca la numeroase alte himenoptere ucigaşe, are ceva supărător pentru raţionamentul nostru: ea trebuie să fie perfectă, altfel suportă pedeapsa cu moartea. Totuşi, trebuie să admitem că sfexul s-a format lent, ca toate animalele complexe, şi că geniul lui nu e decât suma achiziţiilor intelectuale lent cristalizate în specie. Cât despre mecanismul transformării inteligenţei în instinct, el are drept motor principiul utilităţii: devin acte instinctive numai actele inteligente utile conservării speciei.

Ştiinţa acestor himenoptere ucigaşe merge atât de departe încât ea a devansat, încă de ieri, ştiinţa umană. Insecta atacă sistemul nervos; ea ştie că aici şi nu în membre se află principiul mişcării. Dacă sistemul nervos este centralizat, duşmanul nu dă decât o lovitură de cuţit; dacă mişcările depind de trei ganglioni, dă trei lovituri de pumnal; dacă există nouă ganglioni, dă nouă lovituri de pumnal;

astfel procedează *ammophila* când are nevoie pentru larvele ei de omida numită de obicei viermele cenuşiu; dacă o lovitură de ac în ganglionul cerebral pare prea periculoasă, vânătorul se mulţumeşte să-l mestece uşurel, ca să-l aducă la gradul necesar de imobilitate. E destul de singular faptul că himenopterele sociale, care ştiu să facă atâtea lucruri dificile, ignoră manevra savantă a pumnalului. Albina înţeapă la întâmplare şi atât de brutal încât se mutilează ea însăşi, fără să-i facă adversarului decât o rană insignifiantă. Civilizaţia colectivă a diminuat geniul ei de individual.

24 A se vedea Milton şi Cheaddle, *op. cit.*

25 E bine să legăm de aceste observaţii vorbele preţioase ale unui paznic de vânătoare: „Trebuie să cunoaştem obiceiurile animalelor şi chiar maniile lor; căci le au ca şi noi“ (*Le Figaro*, 31 aug. 1903).

20
TIRANIA SISTEMULUI NERVOS

Acord şi dezacord între organe şi acte. – Tarsurile scarabeului sacru. – Mâna omului. – O adaptare mediocră a organelor sexuale la copulaţie. – Originea luxurii. – Animalul este un sistem nervos slujit de organe. – Organul nu determină aptitudinea. – Mâna omului este inferioară geniului său. – Substituţia simţurilor. – Unirea şi rolul simţurilor în dragoste. – Omul şi animalul sub tirania sistemului nervos. – Uzura umanităţii compensată de achiziţiile ei. – Moştenitorii omului.

Este o credinţă universală faptul că natura şi Dumnezeu, în înţelepciunea lor inconştientă sau providenţială, au dispus organele corporale în cea mai bună formă posibilă: perfecţiunea ochiului, a mâinii, a lăbuţei-maxilar la călugăriţă, organele sexuale ale omului, ale păsării sau ale scarabeilor, tarsurile himenopterelor, coada castorului, tamburul cicadei. Este uneori adevărat şi foarte adesea fals. Se întâmplă să apară o concordanţă exactă între organ şi actul pe care trebuie să-l îndeplinească, dar se întâmplă, de asemenea, şi nu rar, ca organele să nu pară deloc a fi fost făcute pentru funcţia pe care o îndeplinesc; cele mai multe, într-adevăr, sunt unelte improvizate de care o fiinţă se foloseşte cum poate pentru treaba pe care vrea, pe care trebuie să o facă.

Picioruşele anterioare ale scarabeilor sunt atât de puţin destinate să modeleze şi să răsucească ghemotoace de balegă, încât tarsurile lor s-au uzat aşa cum s-ar uza probabil degetele umanilor dacă ar fi condamnate să frământe mortarul. Având în

vedere scarabeul, trebuie să ne gândim şi la asta, la o umanitate fără degete, pierdute la lucru, printr-o lungă şi lentă diminuare a degetelor, a oaselor, a cărnii. Scarabeul este un modelator; nimic nu i-ar fi mai util ca degetele; în loc să şi le fi pierdut prin intensa folosire, ar fi trebuit să şi le creeze mai lungi, mai rezistente, mai suple. El le-a pierdut şi îşi răsuceşte ghemotoacele care constituie hrana lui sau a copiilor cu nişte cioturi. Această insectă este deci condamnată la o treabă care-i este din ce în ce mai dificilă pe măsură ce specia îmbătrâneşte. Rămâne de văzut dacă strămoşii scarabeilor sacri posedau tarsuri. Horus Appolo îi acordă tot atâtea degete câte zile are luna, adică treizeci, ceea ce corespunde foarte bine celor şase lăbuţe cu cinci tarsuri ale scarabeului. Dacă a observat bine, problema e rezolvată; dar această singură mărturisire nu e suficientă şi, de altfel, e de neconceput ca o asemenea uzură să fie opera unor secole atât de puţine. Horus, ca şi un savant ca Latreille, s-a lăsat prins, a fost el însuşi păcălit de simetrie; dacă a privit de aproape un scarabeu şi dacă i-a văzut lăbuţele anterioare lipite de tarsuri, el a pus această lipsă pe seama hazardului sau a accidentului. Cel puţin, dl Fabre a constatat un fapt indiscutabil, şi anume că nici la stadiul de nimfă şi nici la vârsta adultă scarabeul nu este prevăzut cu tarsuri la picioruşele anterioare. Dacă n-a avut niciodată, raţionamentul nostru obţine din această negaţie o forţă nouă: căci atunci nu e posibil să găsim cea mai măruntă concordanţă logică între cioturile insectei şi munca de modelator şi de răsucitor la care e condamnat de natură.

Scarabeul este un tip la care se poate raporta un foarte mare număr de alte exemple; himenopterele săpătoare sunt cu totul lipsite de unelte potrivite cu muncile lor de fântânari şi de pietrari; astfel, odată cu opera terminată, majoritatea acestor insecte fragile sunt în stare jalnică. Sunt cunoscute arhitecturile castorilor: cine ar îndrăzni să le

atribuie, fără certitudinea pe care ne-a dat-o observaţia, acestor şoareci mari?

Filozofii secolului al XVIII-lea îşi puneau această întrebare: omul este om pentru că are mâini sau are mâini pentru că este om? Se poate răspunde cu îndrăzneală că mâinile omului, oricât de minunate ne-ar părea ele, nu adaugă aproape nimic la inteligenţa sa. Nu vedem în ce sunt ele indispensabile, dacă lăsăm deoparte cântatul la pian. Ceea ce constituie omul este inteligenţa sa, sistemul lui nervos. Organul exterior este secundar: orice, cioc, coadă care să apuce, dinţi, trompă, labe, orice ar fi îndeplinit rolul mâinilor. Există cuiburi de păsări pe care nicio îndemânare manuală n-ar fi capabilă să le ţească.

Ca şi organele muncii, organele reproducătoare nu sunt nici ele foarte bine adaptate ţelului lor. Fără îndoială, ele îşi ating scopul, dar adesea cu preţul unor eforturi pe care o mai bună dispoziţie le-ar ameliora sau le-ar face să dispară în întregime. Mecanismul intern este, sau pare minunat; mecanismul extern este rudimentar şi nu dă rezultat, s-ar spune, decât graţie ingeniozităţii mereu înnoite a cuplului. Instinctul, într-unul din actele lui cele mai necesare, este pus adesea la mare încercare. Aventura plauzibilă a lui Daphnis a trebuit să se reînnoiască adesea, deşi supleţea trupului uman se pretează suficient de bine la acuplare; dar cine n-a fost surprins să vadă un taur greu sărind stângaci pe vaca mugind şi suflând din greu şi nereuşind adesea decât cu ajutorul vreunui băiat de fermă? La castori, zice A. de Quatrefages[26], orificiul extern al organelor reproductive se deschide într-o cloacă aşezată aşa de aproape de coadă încât ajungi cu greu să înţelegi cum se mai poate face acuplarea.

Anumite acuplări sunt adevărate tururi de forţă şi animalul, fie că e vorba de scuteler sau oricare altă mică insectă, fie că e vorba de elefant, un colos, este obligat la poziţii cu totul diferite de

gesturile lui normale. Natura, care vrea cu fermitate perpetuarea speciilor, n-a găsit încă un mijloc unic şi simplu; sau, dacă l-a găsit, înmugurirea, l-a abandonat ca să adopte diversitatea organelor, mijloacelor, gesturilor. Nu există organe, gesturi, mijloace ale speciei noastre pe care omul, deşi îi sunt foarte dragi, să nu le poată critica; a făcut-o; critica le-a diversificat şi mai mult, ceea ce e o manieră de a simplifica actul sexual fatal, făcându-l mai încântător. Morala a calificat această diversitate cu numele de luxură. Este un peiorativ care s-ar putea aplica foarte bine şi la manifestarea celorlalte simţuri ale noastre. Totul nu e decât luxură. Luxură, varietatea hranei, pregătirea, aromatizarea ei, cultura speciilor alimentare; luxură, exerciţiile ochiului, decoraţia, îmbrăcămintea, pictura; luxură, muzica; luxură, exerciţiile minunate ale mâinii, atât de minunate că produsul direct al activităţii manuale poate să fie maimuţărit de o maşină, dar niciodată egalat; luxură, florile, parfumurile; luxură, călătoriile rapide, gustul pentru peisaje; luxură, orice artă, orice ştiinţă, orice civilizaţie; luxură, de asemenea, diversitatea gesturilor umane, căci animalul, în virtuoasa lui sobrietate, nu are decât un gest pentru fiecare simţ, mereu acelaşi; şi dacă acest gest se schimbă, ceea ce este probabil, dar lent şi invizibil, nu e decât unul. Animalul ignoră diversitatea, acumularea aptitudinilor: omul singur este luxurios.

Există un principiu pe care l-aş numi individualismul speciilor. Fiecare specie este un individ care-şi trage partea cât poate el de bine, pentru scopurile lui utile, din organele pe care le-a moştenit. O specie de himenoptere se simte obligată, pentru a-şi apăra ouăle de duşmani noi, să sape pământul, şi atunci ea se foloseşte de uneltele pe care le are, fără să-i pese dacă ele au fost sau nu bine aşezate pentru scotocire; ea acţionează astfel împinsă de necesitate tot aşa cum, în perioada unor

inundaţii, omul se caţără în copaci sau aşa cum aleargă pe acoperişuri în caz de incendiu. Nevoia este independentă de organ; ea îl precedă şi nu-l creează întotdeauna. În actul sexual, nevoia ordonă gestul: animalul se adaptează unor poziţii care-i sunt străine şi foarte dificile. Acuplarea este aproape întotdeauna o grimasă. S-ar spune că natura a pus organul masculin ici, organul feminin dincolo şi a lăsat ingeniozităţii specifice fiecăruia grija de a face legătura.

Ne e permis, cred eu, să ajungem la concluzia, din mediocra adaptare a animalelor la mediu şi a organelor la acte, că nu mediul este cel care fasonează şi că nu organele guvernează în mod absolut asupra actelor. Ne simţim atunci înclinaţi să reluăm definiţia omului dată de Bonald, şi chiar s-o găsim admirabilă, justă, riguroasă: o inteligenţă slujită de organe. Nu întotdeauna ascultată; slujită, ceea ce implică o imperfecţiune, un dezacord între ordin şi îndeplinirea lui. Dar nu numai omul se potriveşte acestei propoziţii, a cărui origine spiritualistă nu-i diminuează cu nimic valoarea aforistică; ea califică orice animal. Animalul este un centru nervos, slujit de diferite unelte ca să se caţere în arbori, să se scarpine, să desfacă nuci. El comandă, iar uneltele, bune sau rele, dau ascultare. Dacă nu ar fi în stare să-şi facă treaba, măcar în partea-i esenţială, animalul ar pieri. Există forme de parazitism ce par să fie urmarea unei renunţări generale a organelor: incapabil să intre în legătură directă cu lumea exterioară, prost servit de muşchi moi, sistemul nervos îşi îndreaptă spre un port liniştit, unde să naufragieze, plăpânda ambarcaţiune de el cârmuită.

Fabre spune, gândindu-se mai ales la insecte: „Organul nu determină aptitudinea.“ Şi, prin asta, confirmă în mod fericit felul de a vedea al lui De Bonald. Plasată în treacăt la sfârşitul unui capitol, fără să fie justificată de ceva în manieră directă, afirmaţia respectivă îşi potenţează valoarea. E

concluzia nu a unei disertaţii, ci a unei lungi suite de observaţii ştiinţifice. Cât despre faptele pe care le-ar putea include aici, şi care sunt numeroase, ele s-ar dispune în două rubrici: 1. Animalul se foloseşte cum poate de organele pe care le posedă; 2. Nu se foloseşte de ele mereu.

Coleopterul cu mandibule dantelate, cea mai înarmată dintre insecte, e inofensiv, iar cutare *cărăbuş*, cu înfăţişare paşnică, e un animal de pradă. Şi, apropo de pilula în care scarabeul îşi închide oul, sau de abilitatea cu care ea e malaxată şi vătuită în întunecimea unei găuri, Fabre spune simplu: „Îmi sugerează ideea unui animal ce ar dori să fabrice dantelă.“ Dar… la ce insectă găsim un acord perfect între lucrare şi organ? Cumva la albină? Nu aş prea crede. Albina se serveşte, pentru a bate şi a modela ceara sau a stoca mierea, de aceleaşi organe pe care rudele sale apropiate – amofila, bembexul, sfexul, furnica ori halicodomul – le utilizează ca să sape pământul, să scotocească în nisip, să traseze galerii subterane, să înalţe căsuţe. Libelula nu întreprinde nimic cu cârligele ce o fac temută pe termită, dă doar târcoale, leneşă, în vreme ce, ca şi ea, nevropteră, şi nimic mai mult, sora sa harnică ridică înălţimi himalaiene.

Cârtiţa de grădină e atât de bine organizată în materie de săpat solul, cu picioarele ei scurte, arcuite, puternice, încât ar putea scormoni şi în gresie, dar nu bântuie decât pământul molicios al grădinilor. Antoforul, dimpotrivă, fără alte instrumente decât slabele-i mandibule, decât labele-i păroase, forţează cimentul ce leagă pietrele de ziduri sau desprinde, de-a lungul drumurilor, pământul întărit de pe taluzări.

Insectele, de altfel ca şi oamenii, nu cer decât să stea liniştite şi să-şi lase uneltele în pace. Xilocopul, acest frumos bondar violet ce e nevoit să sape în lemn, pentru a-şi depune ouăle, o galerie lungă de două mâini, când găseşte o gaură convenabilă gata pregătită, pune stăpânire pe ea şi

se mărgineşte la câteva mărunte lucrări de amenajare. În concluzie, sunt rare insectele ce, asemenea muştelor-cu-fierăstrău (tentrede), folosesc un instrument precis spre a efectua o operaţie precisă.

Mâna omului îi este utilă acestuia pentru că este inteligent. În sine, mâna nu e nimic. Dovadă maimuţele şi rozătoarele care nu se folosesc de ea decât cel mult pentru a se căţăra în copaci, a se despăduchea ori pentru a dezghioca nuci. Cele cinci degete ale noastre (nimic nu e mai răspândit în natură decât ele, unde sunt un semn de vetustate) le au şi saurienii, dar nu sunt mai iscusiţi decât noi. Fără degete, fără mâini, fără membre, larve de insecte îşi construiesc câte-o minunată găoace mozaicată, îşi ţes corturi din pânză de mătase, exercită meserii diferite: miner, zidar, tâmplar. Dar mâna aceasta a omului, devenită cea mai mare minune a lumii, vedeţi cât de mult este ea inferioară geniului ei şi cum, pentru a asculta de ordinele din ce în ce mai precise ale inteligenţei sale, a trebuit să se lungească, să se complice. Mâna a creat maşinile? Inteligenţa omului îşi depăşeşte imens organele; ea şi le supune; le cere imposibilul şi absurdul: de aici căile ferate, telegraful, microscopul şi orice multiplică puterea organelor devenite rudimentare în faţa exigenţelor creierului, stăpânul nostru. De asemenea, el a cerut organelor mai mult decât puteau ele da: pentru a le satisface, au fost inventate acele gesturi care aruncă pe patul dragostei atâtea flori şi atâtea visuri.

E dificil să faci pe cineva să înţeleagă faptul că ochiul vede nu pentru că este un ochi, ci pentru că se găseşte la capătul firelor nervoase care sunt sensibile la lumină. La capătul firelor care percep sunetul, ar auzi. Fără îndoială, e adaptat pentru funcţiile sale, aşa cum urechea este adaptată funcţiei sale, dar această funcţie este un efect şi nu o cauză. S-a vorbit de experienţele unui savant

german, care pretinde că face imaginile vizuale să ajungă la creier prin intermediul ochiului. E suspect, dacă nu absurd: insectele sunt fără îndoială înzestrate cu miros, dar nu s-a putut descoperi organul acestuia la niciuna dintre ele; pe de altă parte, rolul antenelor, care pare considerabil în viaţa lor, rămâne obscur, deoarece ablaţiunea acestor apendice n-a avut întotdeauna o influenţă importantă în activitatea lor.[27]

Organele cele mai evident utile sunt uneori inserate într-o poziţie care le diminuează valoarea: priviţi acest cal în repaus către care, faţă în faţă, se îndreaptă un alt cal (străzile Parisului oferă cu uşurinţă un asemenea spectacol); cum va face să evalueze pericolul, să recunoască mişcarea? O să privească? Nu. Ochii lui sunt făcuţi ca să privească în lături, nu în faţă. Recurge la urechile lui lungi pe care le ridică, îndreptând pavilionul lor în direcţia zgomotului; liniştit, le reduce la poziţia iniţială, îşi reia calmul. Calul priveşte cu urechile. Ochelarii de cal cu care se pretinde că e forţat să privească drept în faţă nu folosesc la altceva decât să-l facă pe jumătate orb, fapt ce diminuează poate impresionabilitatea lui. Caii într-adevăr orbi fac, de altfel, aceleaşi servicii ca şi ceilalţi. Simţurile, după cum se ştie, se substituie unele altora într-o anumită măsură; dar, în stare normală, ele par mai degrabă să se întărească reciproc, să-şi dea un anume sprijin. Nu închidem ochii, ca să auzim mai bine, decât atunci când suntem siguri în ceea ce priveşte proveniența sunetului. Şi mai mult, facem asta într-adevăr ca să auzim mai bine? Nu o facem mai degrabă ca să reflectăm şi să auzim în acelaşi timp, ca să operăm o concentrare interioară pe care vederea, organul esenţial al explorării, ar putea să o tulbure? Această alianţă a tuturor simţurilor se exercită în modul cel mai intens tocmai în dragoste. La animalele superioare, la fel de bine ca la om, toate vin, împreună sau separat, să întărească simţul genital. Niciunul nu rămâne

inactiv: auzul, văzul, mirosul, simţul tactil, chiar gustul intră în joc. Aşa se explică strălucirea penajelor, dansul, cântecul, mirosurile sexuale. Ochiul femelelor, la păsări, este mai sensibil decât al masculului: la om se întâmplă invers; dar femelele păsării, ca şi ale omului, sunt atinse în mod deosebit de cântec sau de cuvânt. Cele două sexe ale câinelui au recurs în mod deosebit la miros; văzul nu pare să joace, în crizele lor sexuale, decât un rol insignifiant, pentru că minuscule animale canine nu se sfiesc să se adreseze unor monştri care, raportat la om, ar depăşi înălţimea unui mamut.

Adesea, înainte de acuplare, insectele se mângâie cu misterioasele lor antene; masculul este uneori dotat cu un aparat stridulant: greierele şi masculul cicadei bat toba ca să-şi încânte partenerele.

Nu e nevoie să explicăm cum la om, şi mai ales la mascul, toate simţurile contribuie la dragoste, doar dacă prejudecăţile morale sau religioase nu-i opresc elanul. Aşa ar trebui să se petreacă lucrurile la un animal atât de sensibil, cu o sensibilitate atât de complexă şi atât de multiplicată. Absenţa chiar şi a unuia dintre cele cinci simţuri în acuplarea umană este suficientă ca să micşoreze în mod sensibil voluptatea. Răceala multora dintre femei trebuie să provină mai puţin din diminuarea simţului lor genital, ci mai degrabă din mediocritatea generală a simţurilor lor. Inteligenţa nefiind decât fructul copt al sensibilităţii generale se întâmplă adesea ca ea să se găsească într-un anumit raport de intensitate cu sensibilitatea sexuală. Răceala absolută ar putea însemna stupiditate. Există totuşi şi excepţii, încă prea numeroase, încât să putem ajunge la generalizarea unui asemenea acord. Se întâmplă într-adevăr ca inteligenţa, în loc să fie suma sensibilităţii, îi este o deviere sau o transmutaţie, ca să zicem aşa. Nu

mai există decât foarte puţină sensibilitate; ea a devenit aproape în întregime inteligenţă.

Orice animal organizat are un stăpân; acesta este sistemul lui nervos; fără îndoială nu există viaţă veritabilă decât acolo unde există un sistem nervos, fie că e arborele magnific, infinit ramificat, al mamiferelor şi al păsărilor, dubla coardă cu noduri a moluştelor, floarea cuiului care se înfige la ascidii între orificiul bucal şi orificiul anal. Îndată ce apare această materie nouă, ea domneşte despotic, iar imprevizibilul îşi face apariţia în lume. S-ar spune că e un cuceritor, sau mai degrabă un intrus, un parazit intrat pe furiş şi care s-a ridicat la rangul de rege.

Animalul suportă această tiranie mai bine decât omul. Stăpânul lui îi cere mai puţine lucruri. Adesea nu-i cere chiar decât un lucru: să creeze o fiinţă după propria lui asemănare. Animalul este sfânt, adică reglat, omul este nebun, adică dereglat: el are atâtea ordine de executat în acelaşi timp că nu îndeplineşte aproape niciunul cu totul bine. În ţările cu o civilizaţie foarte complexă, el aproape că nu mai ştie să se reproducă, iar specia este periclitată. Ea ar dispărea dacă mijloacele de apărare n-ar compensa sterilitatea.

Nu se poate spune că umanitatea şi-a atins limitele intelectuale, deşi evoluţia ei fizică apare împlinită; dar cum exemplarele umane superioare sunt aproape întotdeauna sterile sau capabile doar de-o posteritate mediocră, se ajunge la concluzia că, singură între celelalte valori, inteligenţa nu se transmite prin generaţii. Atunci cercul se închide şi acelaşi efort ajunge neîncetat la acelaşi început. Şi totuşi, chiar şi aici intervin mijloace artificiale, iar transmiterea achiziţiilor inteligenţei este oarecum asigurată prin tot felul de instrumente. Mecanismul acesta, deşi inferior aceluia al generaţiei carnale, cel puţin permite, dacă formele cele mai remarcabile ale inteligenţei dispar pe măsură ce înfloresc, să se păstreze parţial conţinutul lor.

Noţiunile se transmit, şi asta e un rezultat, pentru că majoritatea rămân inutile în lipsa unor sensibilităţi destul de puternice pentru a şi le asimila şi pentru a le reface o veritabilă viaţă. În sfârşit, dacă omul ar trebui să abdice, ceea ce pare improbabil, animalitatea este suficient de bogată ca să-i găsească un moştenitor. Candidaţii la umanitate sunt foarte mulţi şi nu sunt aceia la care s-ar gândi vulgul. Cine ştie dacă descendenţii noştri nu se vor găsi într-o zi în faţa unui rival puternic în tinereţea lui? Creaţiunea n-a şomat de când a apărut omul; de la acest monstru natura şi-a continuat truda: hazardul uman poate să se reproducă mâine.

1901–1903

26 *Dictionnaire d'histoire naturelle* de d'Orbigny.

27 Experienţele lui J.H. Fabre pe albinele zidăriţe, pe *ammophilus*, pe fluturele ochi-de-păun.

BIBLIOGRAFIE

Principalele opere consultate:

Annales des sciences naturelles (zoologie), Paris, 1824–1902

L'Apiculture, journal des cultivateurs d'abeilles, 1862

O. Beccari, *Les Cabanes el les jardins de l'Amblyornis, Annales du Musée d'histoire naturelle de Gênes,* 1876

Bienenzeitung (Gazette des Abeilles), ian. 1850

E. Blanchard, *Métamorphoses, moeurs el instinct des insectes,* Paris, 1877

Bonnet, *Considérations sur les corps organisés,* Amsterdam, 1776, 2 vol.

Brehm, *Les Mammifères; – Les Oiseaux; – Les Reptiles et les Batraciens; – Les Poissons et les Crustacés; – Les Insectes, les Myriapodes et les Arachnides; – Les Échinodermes, les Zoophytes et les Protozoaires* (lucrare tradusă din germană cu titlul *Merveilles de la Nature);* Paris, 1869–1885, 9 vol.

I. Chatin, *Organes de nutrition et de reproduction chez les vertébrés et chez les invertébrés,* Paris, 1900, 2 vol.

Charles Darwin, *La Descendance de l'homme et la sélection sexuelle,* Paris, f.a.

De Paw, *Recherches philosophiques sur les Américains,* Berlin, 1768

D'Orbigny, *Dictionnaire universel d'histoire naturelle,* Paris, 1839–1849, 24 vol.

I.-H. Fabre, *Souvenirs entomologiques. Études sur l'instinct el les moeurs des insectes,* Paris, f.a., 8 vol.

Farmer and Gardener, 1859

F.K. Forberg, *Figurae Veneris,* Cobourg, 1824

A. Forel, *Les Fourmis de la Suisse,* Zürich, 1874

A. Forel, „Les Facultés psychiques des insectes“, în *Revue générale des sciences,* 15 febr. 1902

Guérin, *Dictionnaire pittoresque d’histoire naturelle,* Paris, 1833–1839, 9 vol.

Huber, *Recherches sur les fourmis indigènes,* Genève, 1810

Dr. Issaurat, *Le sinus uro-génital,* Paris, 1888

Janet, *Recherches sur l’anatomie de la fourmi,* Paris, 1900

L. Laloy, „Les Cirripèdes, leur évolution sexuelle“, în *Revue Scientifique,* 21 martie 1903

F. Le Dantec, *La Sexualité,* Paris, f.a., ş*Scientia,* nr. 2ţ

M. Maeterlinck, *la Vie des Abeilles,* Paris, 1901

P. Mantegazza, *L’Amour dans l’humanité. Essai d’une ethnologie de l’amour,* Paris, 1886

P. Mantegazza, *Physiologie de l’amour,* Paris, 1886

Mariot-Didieux, *Guide pratique de l’éducateur de lapins,* Paris, f.a.

E. Maurel, „La Masculinité“, în *Revue scientifique,* 21 martie 1903

Milton & Cheaddle, *De l’Atlantique au Pacifique,* Paris, f.a.

Gabriel Pellion, *Étude historique sur les organes génitaux de la femme, la fécondation et l’embryogénie humaines, depuis les temps les plus reculés jusqu’à la Renaissance,* Paris, 1891

E. Perrier, *Les Colonies animales et la formation des organismes,* Paris, 1881

E. Perrier et Poiré, *Nouveau Dictionnaire des sciences,* Paris, 1900–1902, 2 vol.

R. Quinton, *Communications à l’Académie des Sciences,* 13 aprilie 1896–12 aprilie 1897

Réaumur, *Mémoires pour servir à l’histoire des insectes,* Paris, 1734–1742, 6 vol.

Roesel, *Historia naturalis ranarum,* Nürnberg, 1758

Wallace, *La sélection naturelle,* Paris, 1872

Table of Contents

VIAŢA ŞI OPERELE LUI REMY DE GOURMONT
1. MATERIA UNEI IDEI
2. SCOPUL VIEŢII
3. SCARA SEXELOR
4. DIMORFISMUL SEXUAL
5. DIMORFISMUL SEXUAL
6. DIMORFISMUL SEXUAL
7. DIMORFISMUL SEXUAL ŞI FEMINISMUL
8. ORGANELE DRAGOSTEI
9. MECANISMUL DRAGOSTEI
10. MECANISMUL DRAGOSTEI
11. MECANISMUL DRAGOSTEI
12. MECANISMUL DRAGOSTEI
13. MECANISMUL DRAGOSTEI
14. MECANISMUL DRAGOSTEI
15. PARADA SEXUALĂ
16. POLIGAMIA
17. DRAGOSTEA LA ANIMALELE SOCIALE
18. PROBLEMA ABERAŢIILOR
19. INSTINCTUL
20. TIRANIA SISTEMULUI NERVOS
BIBLIOGRAFIE

Table of Contents

VIAŢA ŞI OPERELE LUI REMY DE GOURMONT 6
1. MATERIA UNEI IDEI 8
2. SCOPUL VIEŢII 14
3. SCARA SEXELOR 18
4. DIMORFISMUL SEXUAL 25
5. DIMORFISMUL SEXUAL 36
6. DIMORFISMUL SEXUAL 41
7. DIMORFISMUL SEXUAL ŞI FEMINISMUL 50
8. ORGANELE DRAGOSTEI 54
9. MECANISMUL DRAGOSTEI 65
10. MECANISMUL DRAGOSTEI 78
11. MECANISMUL DRAGOSTEI 84
12. MECANISMUL DRAGOSTEI 92
13. MECANISMUL DRAGOSTEI 96
14. MECANISMUL DRAGOSTEI 103
15. PARADA SEXUALĂ 110
16. POLIGAMIA 122
17. DRAGOSTEA LA ANIMALELE SOCIALE 136
18. PROBLEMA ABERAŢIILOR 150
19. INSTINCTUL 161
20. TIRANIA SISTEMULUI NERVOS 170
BIBLIOGRAFIE 181